

**Espoon suomenkielinen
varhaiskasvatus
Varhaiskasvatussuunnitelma
2026**

Nimi	Espoon suomenkielinen varhaiskasvatus Varhaiskasvatussuunnitelma 2026
Kunta	Espoo
Hyväksymispäivämäärä	9.6.2026
Julkaistu	9.6.2026

SISÄLTÖ

1. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet ja sitä tarkentava varhaiskasvatuksen suunnittelu.	1
1.1. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet.	2
1.2. Varhaiskasvatuksen paikallinen suunnittelu.	2
1.3. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma.	4
1.4. Paikallisesti tarkennettavat asiat.	7
2. Varhaiskasvatuksen tehtävä ja yleiset tavoitteet.	9
2.1. Varhaiskasvatuksen järjestämistä ohjaavat velvoitteet.	9
2.2. Varhaiskasvatuksen toimintamuodot.	12
2.3. Varhaiskasvatus osana lapsen kasvun ja oppimisen polkua.	13
2.4. Arvoperusta.	15
2.5. Oppimiskäsitys.	16
2.6. Pedagogisesti painottunut kasvatuksen, opetuksen ja hoidon kokonaisuus.	17
2.7. Laaja-alainen osaaminen.	18
2.7.1. Ajattelu ja oppiminen (001).	19
2.7.2. Kulttuurinen osaaminen, vuorovaikutus ja ilmaisu (002).	19
2.7.3. Itsestä huolehtiminen ja arjen taidot (003).	19
2.7.4. Monilukutaito (004).	20
2.7.5. Digitaalinen osaaminen (005).	20
2.7.6. Osallistuminen ja vaikuttaminen (006).	20
2.8. Paikallisesti tarkennettavat asiat.	21
3. Varhaiskasvatuksen toimintakulttuuri.	22
3.1. Toimintakulttuurin kehittäminen ja sitä ohjaavat periaatteet.	23
3.1.1. Oppiva yhteisö toimintakulttuurin ytimenä.	24
3.1.2. Oppimiseen, leikkiin ja vuorovaikutukseen kannustava yhteisö.	25
3.1.3. Osallisuus, yhdenvertaisuus ja tasa-arvo.	26
3.1.4. Kulttuurinen moninaisuus ja kielitietoisuus.	27
3.1.5. Hyvinvointi, turvallisuus ja kestävä elämäntapa.	27
3.2. Varhaiskasvatuksen oppimisympäristöt.	29
3.3. Yhteistyö varhaiskasvatuksessa.	31
3.3.1. Huoltajien kanssa tehtävä yhteistyö.	31
3.3.2. Yhteistyö eri tahojen kanssa.	32
3.4. Paikallisesti tarkennettavat asiat.	34
4. Varhaiskasvatuksen pedagogisen toiminnan suunnittelu ja toteuttaminen.	35

4.1. Pedagogisen toiminnan viitekehys.	35
4.2. Pedagoginen dokumentointi.	36
4.3. Monipuoliset työtavat.	38
4.4. Leikki kehityksen, oppimisen ja hyvinvoinnin lähteenä.	39
4.5. Oppimisen alueet.	40
4.5.1. Kielten rikas maailma (001).	41
4.5.2. Ilmaisun monet muodot (002).	42
4.5.3. Minä ja meidän yhteisömme (003).	44
4.5.4. Tutkin ja toimin ympäristössäni (004).	46
4.5.5. Kasvan, liikun ja kehityn (005).	48
4.6. Kieleen ja kulttuuriin liittyviä tarkentavia näkökulmia.	49
4.6.1. Kaksikielinen varhaiskasvatus.	52
4.7. Paikallisesti tarkennettavat asiat.	53
5. Lapsen tuki.	54
5.1. Tuen järjestämistä ohjaavat periaatteet ja vastuut.	54
5.2. Yhteistyö tuen aikana.	56
5.2.1. Lapsen ja huoltajan kanssa tehtävä yhteistyö.	56
5.2.2. Monialainen yhteistyö.	57
5.2.3. Varhennettu oppivelvollisuus ja siihen liittyvä yhteistyö.	57
5.3. Tuen toteuttaminen varhaiskasvatuksessa.	58
5.3.1. Yleinen tuki.	59
5.3.2. Tehostettu tuki.	59
5.3.3. Erityinen tuki.	60
5.3.4. Tuen muodot.	60
5.4. Lapsen tuen arviointi.	63
5.5. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma tuen aikana.	63
5.6. Päätös tehostetusta ja erityisestä tuesta sekä tukipalveluista.	65
5.7. Paikallisesti tarkennettavat asiat.	66
6. Vaihtoehtoiseen pedagogiikkaan tai erityiseen katsomukseen perustuva varhaiskasvatus.	69
6.1. Paikallisesti tarkennettavat asiat.	69
7. Arviointi ja kehittäminen varhaiskasvatuksessa.	70
7.1. Pedagogisen toiminnan arviointi ja kehittäminen.	70
7.2. Paikallisesti tarkennettavat asiat.	75

1. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet ja sitä tarkentava varhaiskasvatuksen suunnittelu

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet on varhaiskasvatuslain¹ perusteella Opetushallituksen antama valtakunnallinen määräys, jonka mukaan varhaiskasvatusta suunnitellaan, toteutetaan, arvioidaan ja kehitetään. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma laaditaan tämän määräyksen mukaisesti. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden laatimista ohjaa erityisesti varhaiskasvatuslaki, jossa säädetään lapsen oikeudesta varhaiskasvatukseen sekä varhaiskasvatuksen tavoitteista. Esiopetus, jota säätelee perusopetuslaki², on osa varhaiskasvatusta. Esiopetusta ohjaa Opetushallituksen määräyksenä annettu Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet.

Varhaiskasvatus on osa suomalaista koulutusjärjestelmää sekä tärkeä vaihe lapsen kasvun ja oppimisen polulla. Varhaiskasvatuksen tavoitteena on tukea lapsen oppimisen edellytyksiä, edistää elinikäistä oppimista ja koulutuksellisen tasa-arvon toteuttamista inklusiivisten periaatteiden mukaisesti³. Periaatteisiin kuuluu kaikkia lapsia koskevat yhtäläiset oikeudet, tasa-arvoisuus, yhdenvertaisuus, syrjimättömyys, moninaisuuden arvostaminen sekä sosiaalinen osallisuus ja yhteisöllisyys⁴. Inklusiivisuus on käsitteenä laaja ja se tulee nähdä kaikkia lapsia koskevana ja varhaiskasvatuksen järjestämiseen liittyvänä periaatteena, arvona ja kokonaisvaltaisena tapana ajatella. Tämä perusteasiakirja on laadittu inklusion periaatteiden mukaisesti, joita tarkastellaan erityisesti arvoperustaa käsittelevässä luvussa 2, toimintakulttuurin näkökulmasta luvussa 3 ja lapsen tuen näkökulmasta luvussa 5. Huoltajilla on ensisijainen vastuu lasten kasvatuksesta. Varhaiskasvatus tukee ja täydentää kotien kasvatustehtävää ja vastaa omalta osaltaan lasten kehityksestä, oppimisesta ja hyvinvoinnista.

Varhaiskasvatuksen ohjausjärjestelmän tarkoituksena on varmistaa koulutuksellinen tasa-arvo ja laatu sekä luoda yhdenvertaiset edellytykset varhaiskasvatukseen osallistuvien lasten kokonaisvaltaiselle kasvulle, kehitykselle ja oppimiselle. Ohjausjärjestelmän säädöspohjan muodostavat varhaiskasvatuslaki ja -asetus, valtioneuvoston asetukset ja varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. Ohjausjärjestelmän eri osat uudistuvat, jotta varhaiskasvatuksen järjestämisessä pystytään ottamaan huomioon muutokset varhaiskasvatusta ympäröivässä maailmassa ja vahvistamaan varhaiskasvatuksen tehtävää kestävän tulevaisuuden rakentamisessa.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden lähtökohtana ovat lasten kasvuympäristön ja varhaiskasvatuksen toimintaympäristön muutokset. Lisäksi perusteissa on otettu huomioon lainsäädännön muutokset. Perusteita on valmisteltu sidosryhmäyhteistyössä hyödyntäen uusimpia tutkimus- ja kehittämistyön tuloksia.

Varhaiskasvatus on tavoitteellista ja sitä suunnitellaan paikallisesti. Paikallista suunnittelua toteutetaan varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden mukaisesti. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet määrää varhaiskasvatuksen järjestämisestä sekä pedagogisista tavoitteista varhaiskasvatuksen pedagogisessa toiminnassa sekä lapsen varhaiskasvatussuunnitelman sisällöistä⁵.

Espoon suomenkielisessä varhaiskasvatuksessa valtakunnallisia varhaiskasvatussuunnitelman perusteita täydentää paikallisesti laadittu Espoon varhaiskasvatussuunnitelma. Lisäksi jokaisessa lapsiryhmässä laaditaan ryhmän varhaiskasvatussuunnitelma, joka laaditaan

1 Varhaiskasvatuslaki (540/2018)

2 Perusopetuslaki (628/1998) ja perusopetusasetus (852/1998)

3 Varhaiskasvatuslaki 3 §

4 HE 148/2021 vp: Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi varhaiskasvatuslain muuttamisesta, s. 30–31

5 Varhaiskasvatuslaki 21 ja 23 §

lasten yksilölliset varhaiskasvatussuunnitelmat huomioiden. Perusteista, Espoon omista teksteistä ja ryhmän varhaiskasvatussuunnitelmasta muodostuva kokonaisuus ohjaa henkilöstön työtä: pedagogisen toiminnan suunnittelua, toteutusta ja arviointia. Tässä asiakirjassa ryhmän varhaiskasvatussuunnitelmasta käytetään nimeä ryhmäsuunnitelma. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmasta käytetään lyhennettä lapsen vasu sekä varhaiskasvatussuunnitelmakeskustelusta käytetään nimeä vasukeskustelu.

Espoossa suomenkielisessä ja ruotsinkielisessä varhaiskasvatuksessa on omat, osittain yhtenevät varhaiskasvatussuunnitelmat. Tämä asiakirja koskee Espoon suomenkielistä varhaiskasvatusta, mutta luettavuuden helpottamiseksi tekstitäydennykset on kirjoitettu muotoon, jossa organisaation nimeä ei kokonaisuudessaan mainita.

1.1. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden tehtävänä on tukea ja ohjata varhaiskasvatuksen järjestämistä, toteuttamista ja kehittämistä sekä edistää laadukkaan ja yhdenvertaisen varhaiskasvatuksen toteutumista koko maassa. Varhaiskasvatuksella tarkoitetaan suunnitelmallista ja tavoitteellista kasvatuksen, opetuksen ja hoidon muodostamaa kokonaisuutta, jossa painottuu erityisesti pedagogiikka⁶.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa määrätään varhaiskasvatuksen toteuttamisen keskeisistä tavoitteista ja sisällöistä, varhaiskasvatuksen järjestäjän ja lasten huoltajien välisestä yhteistyöstä, monialaisesta yhteistyöstä sekä lapsen varhaiskasvatussuunnitelman sisällöstä⁷.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet on varhaiskasvatuksen järjestäjiä ja henkilöstöä oikeudellisesti velvoittava määräys. Perusteasiakirja sisältää määräysten lisäksi kokonaisuuden ymmärtämistä avaavaa tekstiä. Jokaisen luvun päätteeksi on koottu paikallisesti tarkennettavia asioita, jotka ohjaavat varhaiskasvatuksen paikallista suunnittelua, toteuttamista, arviointia ja kehittämistä. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa on myös viittauksia lainsäädäntöön. Viittausten tarkoituksena on selvittää perustetekstin yhteyttä lainsäädännölliseen perustaan.

Tässä perusteasiakirjassa tarkoitetaan varhaiskasvatuksen järjestäjällä⁸ kuntaa, kuntayhtymää tai yksityistä palveluntuottajaa, jos ei erikseen muuta mainita. Käsitettä huoltaja käytetään tarkoitettaessa lapsen vanhempaa tai muuta huoltajaa.

1.2. Varhaiskasvatuksen paikallinen suunnittelu

Varhaiskasvatuksen paikallisessa suunnittelussa on otettava huomioon tämän perusteasiakirjan määräykset ja sisällöt. Varhaiskasvatusta suunnitellaan siten, että suunnittelu ohjaa ja tukee varhaiskasvatuksen järjestämistä paikallisesti. Varhaiskasvatuksen järjestäminen sisältää varhaiskasvatuksen suunnittelun lisäksi varhaiskasvatuksen toteuttamisen, arvioinnin ja kehittämisen. Paikallinen suunnittelu on strateginen ja pedagoginen työväline, joka tarkentaa varhaiskasvatuksen järjestäjän toimintaa ja toimipaikkojen työtä. Varhaiskasvatuksen järjestäjä voi laatia tavoitteellisen varhaiskasvatuksen järjestämisen tueksi paikallisen varhaiskasvatussuunnitelman⁹.

Paikallista suunnittelua tehdessä huomioidaan paikalliset erityispiirteet, eri toimintamuodot, mahdolliset pedagogiset painotukset, lasten tarpeet sekä varhaiskasvatusta koskevan arviointitiedon ja kehittämistyön tulokset. Paikallista suunnittelua voidaan tehdä eri varhaiskasvatuksen järjestäjien yhteistyönä. Paikallinen suunnittelu voi tarkentaa valtakunnallisia perusteita ja paikallisessa suunnittelussa tulee noudattaa lain, asetuksen tai varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden edellyttämiä tavoitteita tai sisältöjä.

6 Varhaiskasvatustilasto 2 §

7 Varhaiskasvatustilasto 21 §

8 Varhaiskasvatustilasto 1 §

9 HE 111/2024 vp

Varhaiskasvatuksen suunnittelussa otetaan huomioon paikallisella tasolla tehtävät suunnitelmat, kuten

- varhaiskasvatusta, lapsia ja perheitä koskevat suunnitelmat
- esiopetuksen opetussuunnitelma
- perusopetuksen opetussuunnitelma
- mahdollinen perusopetukseen valmistavan opetuksen opetussuunnitelma
- lastensuojelulain mukainen lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma¹⁰
- kotoutumissuunnitelma¹¹
- yhdenvertaisuus- ja tasa-arvosuunnitelma¹²
- mahdollinen kestävän kehityksen suunnitelma ja kulttuurikasvatussuunnitelma.

Varhaiskasvatuksen järjestäjä varmistaa ja antaa edellytykset varhaiskasvatuksen henkilöstölle suunnitella, toteuttaa, arvioida ja kehittää varhaiskasvatusta paikallisesti.

Lapsille ja huoltajille annetaan mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa varhaiskasvatuksen suunnitteluun, toteuttamiseen ja arviointiin (ks. lisää arvioinnista luvussa 7). Lasten näkemykset on selvitettävä ja otettava huomioon¹³ varhaiskasvatuksen suunnittelussa, toteuttamisessa, arvioinnissa ja kehittämisessä.

Lapsen kasvun ja oppimisen polun jatkuvuuden ja eheyden turvaamiseksi esi- ja perusopetuksen edustajille annetaan mahdollisuus osallistua varhaiskasvatuksen suunnitteluun ja kehittämiseen. Paikallisen suunnittelun yhteydessä tehdään yhteistyötä kunnan eri hallinnonalojen sekä sosiaali- ja terveydenhuollon tehtäviä hoitavien asiantuntijoiden ja viranomaisten kanssa (luku 3.3).

Varhaiskasvatuksen järjestäjä huolehtii, että paikallisessa suunnittelussa huomioidaan suomen kielellä, ruotsin kielellä ja saamen kielellä järjestettävä varhaiskasvatus¹⁴. Tarvittaessa varhaiskasvatuksen järjestäjä huomioi suunnittelussa myös muilla kielillä¹⁵ annettavan varhaiskasvatuksen.

Varhaiskasvatuksen järjestäjän tehtävänä on arvioida antamaansa varhaiskasvatusta sekä osallistua ulkopuoliseen toimintansa arviointiin¹⁶. Paikallisen varhaiskasvatuksen arvioinnissa voidaan hyödyntää kansallista varhaiskasvatuksen tietovaranto Vardasta¹⁷ tuotettua arviointitietoa sekä Kansallisen koulutuksen arviointikeskuksen¹⁸ tuottamia arviointityökaluja. Arviointia käsitellään tarkemmin luvussa 7.

Espoon suomenkielisen varhaiskasvatuksen varhaiskasvatussuunnitelman tavoitteena on tukea henkilöstöä toiminnan suunnittelussa, toteuttamisessa ja arvioinnissa valtakunnallisten määräysten mukaisesti ja tuoda esiin espoolaisen varhaiskasvatuksen painotuksia. Lisäksi suunnitelman tehtävänä on antaa tietoa huoltajille ja yhteistyökumppaneille espoolaisesta varhaiskasvatuksesta.

Espoon suomenkielisen varhaiskasvatuksen paikallinen varhaiskasvatussuunnitelma laaditaan kuntakohtaisena. Suunnitelmaa noudatetaan kunnallisissa päiväkodeissa, perhepäivähoidossa, avoimessa varhaiskasvatuksessa sekä muussa varhaiskasvatuksessa siten, että toiminnan järjestämisessä otetaan huomioon kunkin toimintamuodon ominaispiirteet.

Espoon suomenkielisen varhaiskasvatuksen varhaiskasvatussuunnitelmassa ovat näkyvillä varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden kirjaukset ja niitä täydentävät kuntalinjaukset.

10 Lastensuojelulaki (417/2007) 12 § (1292/2013)

11 Laki kotoutumisen edistämisestä (681/2023) 16 § ja 18–23 §

12 Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta (609/1986) 5 b § ja Yhdenvertaisuuslaki (1325/2014) 6 a §

13 Varhaiskasvatustutkimuslaki 20 §

14 Varhaiskasvatustutkimuslaki 8 §

15 HE 40/2018

16 Varhaiskasvatustutkimuslaki 24 §

17 Varhaiskasvatustutkimuslaki 65–73 §

18 Laki kansallisen koulutuksen arviointikeskuksesta (1295/2013)

Varhaiskasvatussuunnitelma julkaistaan sähköisenä ja se on saavilla ePerusteissa sekä espoo.fi -sivuilla.

Osa kuntalinjauksista on laadittu yhteistyössä ruotsinkielisen varhaiskasvatuksen kanssa. Suomenkielisen varhaiskasvatussuunnitelman hyväksyy Espoon kasvun ja oppimisen lautakunta ja ruotsinkielisen Svenska rum -lautakunta.

Ostopalvelu- ja palveluseteliyksiköt noudattavat Espoon varhaiskasvatussuunnitelmaa. Yksityisen hoidon tuen varhaiskasvatustilaisuuksissa ja perhepäivähoidossa suositellaan noudatettavan Espoon varhaiskasvatussuunnitelmaa. Yksityisen hoidon tuella toimivat palveluntuottajat voivat laatia oman varhaiskasvatussuunnitelman, joka toimitetaan Espoon kaupungille.

Vuoden 2026 opetussuunnitelman päivittäisessä on vahvistettu Espoon yhteistä arvopohjaa yhteistyössä varhaiskasvatustilaisuuksien johtajien kanssa. Lisäksi kasvun ja oppimisen toimialalla on tehty tiivistä yhteistyötä perusopetuksen, lukiokoulutuksen ja ruotsinkielisten sivistyspalveluiden kanssa.

Espoossa varhaiskasvatusta kehitetään pedagogisesti yhtenäisenä kokonaisuutena. Tavoitteena on lasten hyvinvointi ja yhtenäinen oppimispolku, joka huomioi lasten erilaiset tarpeet. Varhaiskasvatuksen toteutumista seurataan osana varhaiskasvatuksen ja opetuksen arviointi- ja kehittämistyötä. Lasten ja huoltajien vaikuttamismahdollisuuksista varhaiskasvatukseen kerrotaan tarkemmin luvuissa 3.3. sekä luvussa 7.1.

Espoon suomenkielisen varhaiskasvatuksen varhaiskasvatussuunnitelmaa täydentävät muun muassa seuraavat suunnitelmat ja ohjelmat: Espoo-tarina, Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma, maahanmuutto- ja kotoutumishjelma, Kasvun ja oppimisen toimialan kansainvälisyys- ja globaalkasvatustilaisuus, Kestävä ja luonnonläheinen Espoo -kehitysohjelma ja kestävä kehitys kasvatuksen toimintasuunnitelma. Lisäksi suunnitelmaa täydentävät myöhemmin laadittavat oheismateriaalit.

1.3. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma

Varhaiskasvatuksessa olevalla lapsella on varhaiskasvatustilain turvaama oikeus saada suunnitelmallista ja tavoitteellista kasvatusta, opetusta ja hoitoa. Näiden toteuttamiseksi laaditaan jokaiselle päiväkodissa ja perhepäivähoidossa olevalle lapselle varhaiskasvatussuunnitelma¹⁹. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma laaditaan varhaiskasvatustilain ja varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden mukaisesti. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman lähtökohtana tulee olla lapsen etu²⁰ ja tarpeet. Lapsen mielipide ja toiveet tulee selvittää ja huomioida lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaprosessissa²¹. Henkilöstön vastuulla on etsiä sopivat keinot lapsen näkökulmien selvittämiseksi. On tärkeää, että sekä huoltajan että henkilöstön havainnot ja näkemykset lapsen kehityksen ja oppimisen vaiheista sekä ryhmässä toimimisesta otetaan huomioon.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa laadittaessa on tärkeä tuntee lapsen osaaminen, vahvuudet, kiinnostuksen kohteet sekä yksilölliset tarpeet. Lisäksi laatimisessa otetaan huomioon lapsen kielellinen, kulttuurinen ja katsomuksellinen tausta. Suunnitelmaa laadittaessa tai päivitettäessä hyödynnetään lapsen mahdollista aiempaa varhaiskasvatustilain sekä pedagogista dokumentointia (luku 4.2). Lapsen varhaiskasvatustilain kirjattavat tavoitteet asetetaan henkilöstön pedagogiselle toiminnalle. Ne kuvaavat sitä, miten pedagogisella toiminnalla ja oppimisympäristöillä tuetaan lapsen kehitystä, oppimista ja hyvinvointia. Tavoitteita asetettaessa otetaan huomioon myös huoltajan ja mahdollisten muiden asiantuntijoiden näkemykset lapsen hyvinvoinnista, kehityksestä, oppimisesta, ja tuen tarpeista²².

¹⁹ Varhaiskasvatustilain 23 §

²⁰ Varhaiskasvatustilain 4 § ja HE 148/2021 s. 34

²¹ Varhaiskasvatustilain 23 §

²² HE 148/2021, s. 34

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma on toiminnan suunnittelun ja arvioinnin väline. Lasten varhaiskasvatussuunnitelmien tavoitteet otetaan huomioon lapsiryhmän toiminnan suunnittelussa ja toteuttamisessa sekä oppimisympäristöjen ja toimintakulttuurin kehittämisessä. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma laaditaan lapsen aloitettua päiväkodissa tai perhepäivähoidossa. Suunnitelmaa tarkennetaan lapsen tarpeiden mukaan, vähintään kerran vuodessa²³.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaprosessiin sisältyy eri vaiheita. Prosessiin osallistuvat lapsen opetuksesta, kasvatuksesta ja hoidosta vastaavat henkilöt yhdessä huoltajan ja lapsen kanssa. Päiväkodeissa lapsen varhaiskasvatussuunnitelman laatimisesta ja arvioinnista vastaa varhaiskasvatuksen opettajaksi kelpoinen henkilö. Varhaiskasvatuksen sosionomin²⁴ osaamista voidaan hyödyntää erityisesti lasten ja perheiden palvelujärjestelmän tuntemuksen osalta. Varhaiskasvatuksen erityisopettaja²⁵ osallistuu lapsen tuen tarpeen, tukitoimenpiteiden tai niiden toteuttamisen arviointiin tarpeen mukaan. Varhaiskasvatuksen opettaja tai varhaiskasvatuksen erityisopettaja voi osallistua perhepäivähoidossa olevan lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaprosessiin. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman laatimiseen ja arviointiin osallistuvat tarvittaessa myös lapsen kehitystä ja oppimista tukevat asiantuntijat tai muut tarvittavat tahot²⁶.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjataan lapsen mahdollinen kehityksen, oppimisen ja hyvinvoinnin tuki, sen toteuttaminen sekä tuen vaikuttavuuden ja tukitoimien toteutumisen arviointi. Jos lapsella on jokin pitkäaikainen sairaus, joka vaatii lääkehoitoa, laaditaan hänelle terveydenhuollossa lääkehoitosuunnitelma²⁷. Siltä osin kuin lääkehoitosuunnitelmaan sisältyvät tiedot ovat välttämättömiä lapsen varhaiskasvatuksen järjestämiseksi, kirjataan ne lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan²⁸. Lääkehoidon toteuttamisesta varhaiskasvatuksessa sovitaan paikallisesti. Varhaiskasvatuksessa annettavaa tukea käsitellään tarkemmin luvussa 5.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman toteutumista sekä varhaiskasvatuksen pedagogisten toimintakäytäntöjen vaikutuksia lapsen kehitykseen ja oppimiseen seurataan säännöllisesti. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma on tarkistettava vähintään kerran vuodessa. Suunnitelma on kuitenkin tarkistettava aina, kun siihen on lapsen tarpeista johtuva syy²⁹. Lapsen tuen tarvetta sekä tuen riittävyttä, tarkoituksenmukaisuutta ja vaikuttavuutta on arvioitava ja suunnitelmaa päivitettävä aina tuen tarpeen muuttuessa. Jos lapsi saa tehostettua tai erityistä tukea, lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa päivitetään hallinnollisen päätöksen sisällön mukaisesti³⁰. Aloite suunnitelman tarkistamiseksi voi tulla lapsen kanssa työskenteleviltä henkilöiltä tai lapsen huoltajalta. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa arvioitaessa arviointi kohdistuu erityisesti pedagogiselle toiminnalle asetettuihin tavoitteisiin, toiminnan järjestelyihin, pedagogiikan toteutumiseen ja tukitoimien vaikuttavuuteen.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman tulee sisältää seuraavat asiat:

- lapsen kehitykseen ja oppimiseen liittyvät vahvuudet sekä lapsen kiinnostuksen kohteet
- lapsen kehitystä, oppimista ja hyvinvointia tukevat pedagogiset tavoitteet toiminnalle sekä toimenpiteet tavoitteiden toteuttamiseksi ja toteutumisen arviointi
- lapsen mahdollisesti tarvitsema tuki (luku 5)
- varhaiskasvatuksen järjestämisen kannalta välttämättömät tiedot lapsen mahdollisesta lääkehoitosuunnitelmasta
- lapsen mielipiteet sekä henkilöstön ja huoltajan yhteisistä keskusteluista nousseet keskeiset näkemykset
- suunnitelman laatija ja suunnitelman laatimiseen osallistuneet muut mahdolliset asiantuntijat

23 Varhaiskasvatuslaki 23 §

24 Varhaiskasvatuslaki 23 §

25 Varhaiskasvatuslaki 15 d §

26 Varhaiskasvatuslaki 23 § ja HE 148/2021 s. 34

27 Terveystieteiden tutkimuskeskus (1326/2010) 8 §

28 Varhaiskasvatuslaki 41 §

29 Varhaiskasvatuslaki 23 §

30 Varhaiskasvatuslaki 15 e §

- tieto siitä, milloin suunnitelma on laadittu ja tarkistettu ja milloin suunnitelma tarkistetaan seuraavan kerran.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma on salassa pidettävä³¹. Varhaiskasvatuslain mukaan lapsen varhaiskasvatuksesta vastaavilla henkilöillä ja tuen tarpeen, tukitoimenpiteiden tai niiden toteuttamisen arviointiin osallistuvilla henkilöillä on salassapitovelvollisuuden estämättä³² oikeus saada toisiltaan ja luovuttaa toisilleen sekä varhaiskasvatuksen järjestäjälle ja tuottajalle sellaiset tiedot, jotka ovat varhaiskasvatuksen järjestämisen, tuottamisen ja tuen arvioinnin kannalta välttämättömiä. Tiedonsiirron tavoitteena on turvata lapsen edun mukaisen varhaiskasvatuksen toteutuminen. Tietojen saamista ja luovuttamista koskeva säännös koskee myös tilanteita, joissa lapsi siirtyy kunnan tai yksityisen palveluntuottajan järjestämästä varhaiskasvatuksesta toisen kunnan tai palveluntuottajan järjestämään varhaiskasvatukseen tai joissa varhaiskasvatuksesta siirrytään esiopetukseen tai perusopetukseen. Lapsen asiakkuus varhaiskasvatuksessa on julkinen tieto. Lapsen varhaiskasvatuksen järjestämiseen voi kuitenkin liittyä tietoja, jotka ovat salassa pidettäviä³³.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma laaditaan tässä luvussa ja muualla tässä perusteasiakirjassa perusteissa kuvattuja tavoitteita ja periaatteita noudattaen. Varhaiskasvatuksen järjestäjä tarkentaa paikallisesti lapsen varhaiskasvatussuunnitelman laatimisen käytännöt.

Espoon päiväkodeissa ja perhepäivähoidossa laaditaan lapsen vasu ja sen toteutumista arvioidaan säännöllisesti huoltajien kanssa käytävissä vasukeskusteluissa. Varhaiskasvatuksen aloituskeskustelun jälkeen ensimmäinen vasukeskustelu käydään siinä vaiheessa, kun lapsi on ollut varhaiskasvatuksessa 2–3 kuukautta. Hyvissä ajoin ennen vasukeskustelua huoltajille annetaan Huoltajan osio -lomake ja Lapsen osio -lomake, joiden avulla he voivat valmistautua yhteiseen keskusteluun ja lapsen ääni tulee kuulluksi. Lapsen vasua tarkennetaan ja sitä arvioidaan vähintään kerran vuodessa ja aina tarvittaessa. Monien lasten kohdalla ennalta sovittavia lapsen vasukeskusteluja käydään useamman kerran vuodessa.

Lasten varhaiskasvatuksen suunnittelu ja arviointi sekä yksilöllisten vasujen laatiminen on prosessi, jota johtaa varhaiskasvatustyöryhmän johtaja. Käytännössä prosessimaisuus tarkoittaa sitä, että lasten varhaiskasvatuksen suunnitteluun liittyvät myös päivittäiset kohtaamiset ja muu viestintä huoltajien kanssa.

Lapsen vasun laatimiseen osallistuvat kaikki kyseisessä ryhmässä työskentelevät, lapsen hoidosta, kasvatuksesta ja opetuksesta vastaavat varhaiskasvatuksen opettajat, sosionomit ja lastenhoitajat, tarvittaessa myös erityisopettaja ja kieli- ja kulttuuriopettaja. Kaikilla edellä mainituilla ammattiryhmillä on omalta osaltaan vastuu siitä, että lapsesta tehty havainnot ja pedagogisen dokumentoinnin avulla lapsesta saatu tieto huomioidaan lapsen vasussa ja käytännön toiminnassa. Tämä varmistetaan varhaiskasvatuksen opettajan johdolla yhteisissä keskusteluissa henkilöstön kanssa. Päiväkodeissa vasukeskustelut huoltajien kanssa käy ryhmän opettaja, joka myös kirjaa sovitut asiat lapsen vasuun. Ryhmäperhepäiväkodeissa vasukeskustelut ja lapsen vasukirjaukset tekee lastenhoitaja.

Varhaiskasvatuksessa noudatetaan Länsi-Uudenmaan hyvinvointialueen laatimaa lääkehoitosuunnitelmaa, jonka pohjalta jokainen yksikkö laatii yksikkökohtaisen lääkehoitosuunnitelmansa. Turvallisuussuunnitelman liite 4 lapsen lääkehoitosuunnitelma on lapsen vasun liite.

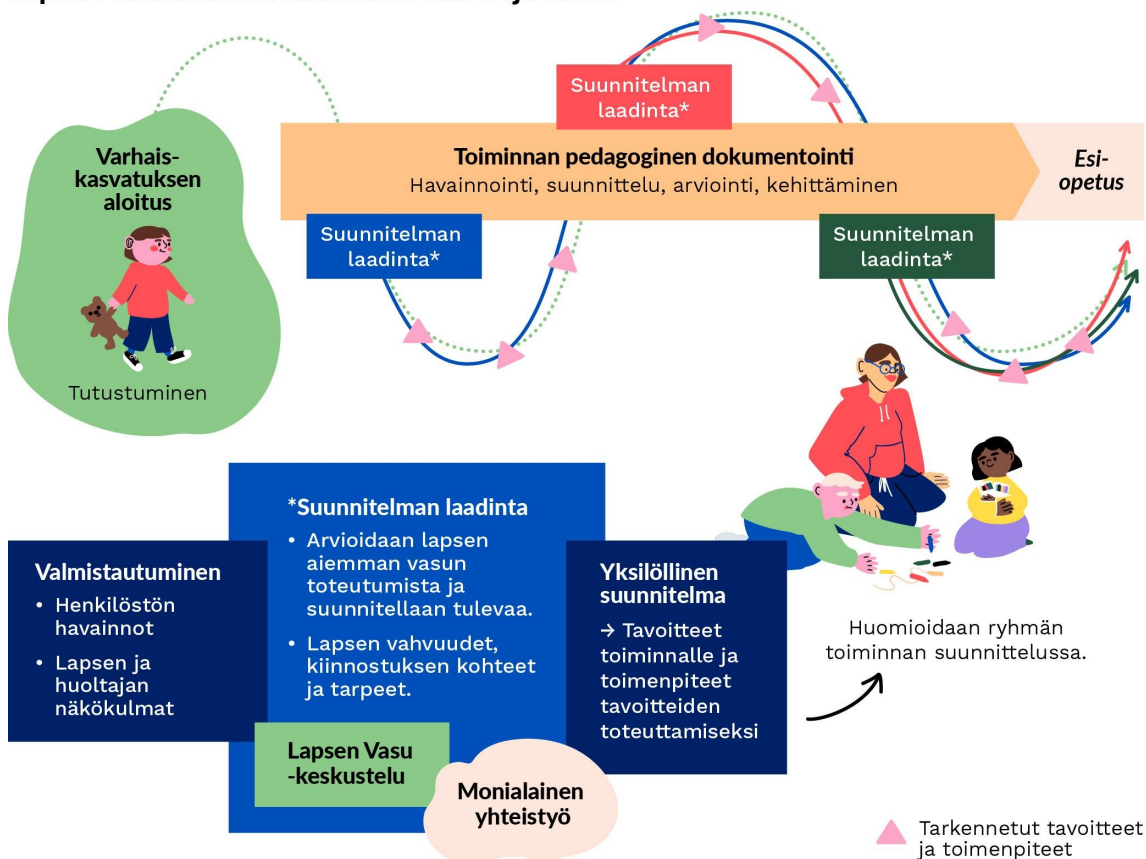
Lapseen liittyvien tietojen siirtämiseen liittyvät käytännöt on kuvattu lapsen vasuun liittyvissä erillisissä ohjeissa. Niistä kerrotaan huoltajille aloituskeskustelun yhteydessä. Lapsen vasuun kirjatut toiminnan pedagogiset tavoitteet otetaan huomioon ryhmäsuunnitelmassa (tarkemmin luvussa 4.1). Salassa pidettävien tietojen säilyttämisessä noudatetaan voimassa olevia varhaiskasvatuksen käsittely- ja säilyttämisohjeita.

³¹ Varhaiskasvatuslaki 40 §

³² Varhaiskasvatuslaki 41 §

³³ Varhaiskasvatuslaki 41 § sekä esimerkiksi laki viranomaisen toiminnan julkisuudesta (621/1999) 24 §

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmien jatkumo

Kuva 1. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmien jatkumo

1.4. Paikallisesti tarkennettavat asiat

Varhaiskasvatuksen järjestäjä huolehtii, että paikallisessa suunnittelussa noudatetaan varhaiskasvatussuunnitelman perusteita. Järjestäjä tarkentaa paikallisen suunnittelun avulla lain velvoittamista sekä tässä asiakirjassa määrittävistä asioista, sopii tarvittavien tahojen kanssa yhteisistä toimintatavoista ja konkretisoi varhaiskasvatuksen toteuttamista, arviointia ja kehittämistä toimipaikoissa. Paikallisen suunnittelun avulla järjestäjä huolehtii tavoitteellisen varhaiskasvatuksen toteutumisen edellytyksistä varhaiskasvatuksen toimipaikoissa ja lapsiryhmissä.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa määritellään kunkin pääluvun lopussa, mitä varhaiskasvatuksen paikallisessa suunnittelussa tarkennetaan. Paikallisesti määritellään, mitkä asiat vaativat järjestäjän osalta myös päätöksen tekemistä.

Paikallista suunnittelua tehdessä varhaiskasvatuksen järjestäjä tarkentaa miten varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden määräystä toteutetaan. Paikallisesti tarkennetaan

- miten paikallisessa suunnittelussa huomioidaan suomen kielellä, ruotsin kielellä ja saamen kielellä järjestettävä varhaiskasvatus sekä tarvittaessa muilla kielillä annettava varhaiskasvatus
- millaista paikallisen suunnittelun rakennetta käytetään. Jos varhaiskasvatuksen järjestäjä laatii paikallisen varhaiskasvatussuunnitelman, voi sen tehdä kokonaan tai osittain järjestäjä-, yksikkö-, toimipaikka-, ryhmä- tai toimintamuotokohtaisena tai alueellisina suunnitelmina
- miten paikalliset erityispiirteet, varhaiskasvatuksen erilaiset järjestämisen tavat, kehittämisen tavoitteet sekä lapsia koskevat paikalliset suunnitelmat otetaan huomioon

- *miten varhaiskasvatuksen järjestäjä varmistaa, että varhaiskasvatuksen henkilöstöllä on edellytykset osallistua paikalliseen suunnitteluun, arviointiin ja kehittämiseen*
- *miten lapset ja huoltajat osallistuvat varhaiskasvatuksen suunnitteluun ja arviointiin toimipaikassa*
- *miten lapsen varhaiskasvatusta suunniteltaessa, toteutettaessa, arvioitaessa ja kehitettäessä selvitetään ja otetaan huomioon lapsen mielipide ja toivomukset*
- *miten huoltajille annetaan mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa lapsensa varhaiskasvatuksen suunnitteluun, toteuttamiseen ja arviointiin*
- *lapsen varhaiskasvatussuunnitelman laatimisen prosessi paikallisesta näkökulmasta. Järjestäjä määrittelee lapsen varhaiskasvatussuunnitelman laadintaan, seurantaan ja arviointiin liittyvän yhteistyön ja vastuut varhaiskasvatuslain sekä tämän perusteasiakirjan mukaisesti. Lisäksi tarkennetaan, miten huoltajille annetaan mahdollisuus valmistautua keskusteluun hyvissä ajoin sekä miten lapsen näkemykset otetaan huomioon lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa laadittaessa*
- *miten yhteistyö toteutetaan esiopetuksen, perusopetuksen ja hyvinvointialueen sosiaali- ja terveydenhuollon asiantuntijoiden sekä muiden tarvittavien yhteistyökumppaneiden kanssa*
- *varhaiskasvatuksen salassa pidettävien tietojen käsittelyyn ja säilyttämiseen liittyvät käytännöt*
- *varhaiskasvatuksen järjestämisen, tuottamisen ja tuen arvioinnin kannalta välttämättömien tietojen siirtämiseen ja vaihtamiseen liittyvät käytännöt sekä niihin liittyvät yhteistyökäytännöt*
- *miten paikallisesta suunnittelusta viestitään.*

2. Varhaiskasvatuksen tehtävä ja yleiset tavoitteet

Varhaiskasvatus on yhteiskunnallinen palvelu, jolla on monia tehtäviä. Varhaiskasvatuksen tehtävä on edistää lasten kokonaisvaltaista kasvua, kehitystä ja oppimista yhteistyössä huoltajien kanssa. Varhaiskasvatus edistää lasten tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta ja ehkäisee syrjäytymistä ja eriarvoistumista. Varhaiskasvatuksessa opitut tiedot ja taidot vahvistavat lasten osallisuutta sekä aktiivista toimijuutta yhteiskunnassa. Lisäksi varhaiskasvatus tukee huoltajia kasvatustyössä³⁴ sekä mahdollistaa heidän osallistumisensa työelämään tai opiskeluun.

2.1. Varhaiskasvatuksen järjestämistä ohjaavat velvoitteet

Kunta on velvollinen järjestämään varhaiskasvatusta niin laajasti ja sellaisin toimintamuodoin kuin kunnassa on tarvetta. Varhaiskasvatus on pyrittävä järjestämään lähellä palvelun käyttäjiä ja paikallisia tarpeita vastaavina aukioloaikoina³⁵. Varhaiskasvatusta voidaan varhaiskasvatustlain mukaan toteuttaa päiväkotitoimintana, perhepäivähoitona tai avoimena varhaiskasvatustoimintana³⁶. Laissa säädetty lapsen oikeus varhaiskasvatukseen³⁷ koskee päiväkodissa tai perhepäivähoidossa annettavaa varhaiskasvatusta. Huoltaja päättää lapsen osallistumisesta varhaiskasvatukseen. Esiopetuksessa olevalla lapsella tulee olla mahdollisuus osallistua varhaiskasvatukseen lain oikeuttamalla tavalla³⁸.

Kunta tai kuntayhtymä voi järjestää varhaiskasvatuksen itse tai hankkia varhaiskasvatuspalveluja julkiselta tai yksityiseltä palvelujen tuottajalta. Hankittaessa varhaiskasvatuspalveluja muilta palvelujen tuottajilta kunnan tai kuntayhtymän on varmistuttava siitä, että hankittavat palvelut vastaavat sitä tasoa, jota edellytetään vastaavalta kunnalliselta toiminnalta. Varhaiskasvatuksen järjestäjä vastaa siitä, että sen hankkimat palvelut järjestetään varhaiskasvatusta koskevien säädösten sekä varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden mukaisesti³⁹. Varhaiskasvatuksen valvontaviranomaisia⁴⁰ ovat kunnan tai kuntayhtymän järjestämän ja tuottaman varhaiskasvatuksen osalta Lupa- ja valvontavirasto. Yksityisen palveluntuottajan ohjauksesta, neuvonnasta ja valvonnasta⁴¹ vastaavat kunnan toimielin tai sen määräämä viranhaltija, sekä Lupa- ja valvontavirasto. Varhaiskasvatuksen henkilöstöllä on ilmoitusvelvollisuus huomauttaa epäkohdan tai ilmeisen epäkohdan uhan lapsen varhaiskasvatuksen toteuttamisessa, ja ilmoituksen vastaanottaneen varhaiskasvatuksen toimipaikan toiminnasta vastaavan henkilön tulee viivytyksettä käynnistää tarvittavat toimet epäkohdan tai ilmeisen epäkohdan uhan poistamiseksi.

Kunnan on huolehdittava siitä, että lapsi voi saada varhaiskasvatusta lapsen äidinkielenä olevalla suomen, ruotsin tai saamen kielellä⁴². Muista kielistä määrätään luvussa 4.6.

Varhaiskasvatuksen järjestämistä ohjaavat velvoitteet⁴³ perustuvat Suomen perustuslakiin, varhaiskasvatustlakiin ja varhaiskasvatuksesta annettuun valtioneuvoston asetukseen sekä Varhaiskasvatussuunnitelman perusteisiin. Varhaiskasvatukseen sovelletaan myös

34 Varhaiskasvatustlaki 3 §

35 Varhaiskasvatustlaki 5 § 4 momentti

36 Varhaiskasvatustlaki 1 §

37 Varhaiskasvatustlaki 12 §

38 Varhaiskasvatustlaki 1 ja 12 §

39 Varhaiskasvatustlaki 5 § 2 momentti

40 Varhaiskasvatustlaki 50, 52 ja 53 §

41 Varhaiskasvatustlaki 50 ja 52 §

42 Varhaiskasvatustlaki 8 § ja HE 40/2018 vp, s. 89

43 Valtioneuvoston asetus varhaiskasvatuksesta (753/2018)

hallintolakia⁴⁴ ja lakia viranomaisen toiminnan julkisuudesta⁴⁵. Suomen perustuslain⁴⁶ mukaan ketään ei saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan sukupuolen, iän, alkuperän, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella. Varhaiskasvatuksen järjestämisessä on otettava huomioon myös velvoitteet, jotka tulevat muusta lainsäädännöstä sekä kansainvälisistä sopimuksista, joihin Suomi on sitoutunut. Tällaisia ovat muun muassa yhdenvertaisuuslaki⁴⁷, tasa-arvolaki⁴⁸, Euroopan ihmisoikeussopimus⁴⁹, YK:n lapsen oikeuksien sopimus⁵⁰, YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista⁵¹, YK:n julistus alkuperäiskansojen oikeuksista⁵² sekä YK:n kestävän kehityksen tavoitteet⁵³.

Varhaiskasvatukseen osallistuvalla lapsella on oikeus saada tukea⁵⁴, riippumatta varhaiskasvatuksen järjestäjästä⁵⁵. Varhaiskasvatusta järjestetään ja kehitetään inklusioperiaatteen mukaisesti, jolloin kaikilla lapsilla on oikeus osallistua yhdessä varhaiskasvatukseen esimerkiksi tuen tarpeista, vammaisuudesta tai kulttuurisesta taustasta riippumatta. Varhaiskasvatuksen järjestäjän on tarpeen mukaan toimittava yhteistyössä sosiaali- ja terveydenhuollosta vastaavien tahojen kanssa lapsen tarvitseman tuen ja palvelujen⁵⁶ kokonaisuuden arvioimiseksi, suunnittelemiseksi ja toteuttamiseksi (katso luku 3.3).

Kun lapsi tarvitsee kehitykseensä, oppimiseensa ja hyvinvointiinsa tukea (myöhemmin lapsen tuki) ja saa sosiaali- ja terveydenhuollon tukitoimia ja palveluja, tällöin sovelletaan varhaiskasvatuslakia⁵⁷, sosiaalihuoltolakia⁵⁸, vammaispalvelulakia⁵⁹, kehitysvammaisten erityishuollosta annettua lakia⁶⁰ ja terveydenhuoltolakia⁶¹ sekä mitä sosiaali- ja terveydenhuollon palveluista muualla laissa säädetään.

Varhaiskasvatuksen valtakunnallisista tavoitteista säädetään varhaiskasvatuslaissa. Tavoitteet ohjaavat perusteiden sekä paikallisen suunnittelun ja lapsen varhaiskasvatussuunnitelman laadintaa, toteuttamista ja arviointia.

Varhaiskasvatuslain⁶² mukaan varhaiskasvatuksen tavoitteena on

1. edistää jokaisen lapsen iän ja kehityksen mukaista kokonaisvaltaista kasvua, kehitystä, terveyttä ja hyvinvointia;
2. tukea lapsen oppimisen edellytyksiä ja edistää elinikäistä oppimista ja koulutuksellisen tasa-arvon toteuttamista inklusiivisten periaatteiden mukaisesti;
3. toteuttaa lapsen leikkiin, liikkumiseen, taiteisiin ja kulttuuriperintöön perustuvaa monipuolista pedagogista toimintaa ja mahdollistaa myönteiset oppimiskokemukset;
4. varmistaa kehittävä, oppimista edistävä, terveellinen ja turvallinen varhaiskasvatusympäristö;
5. turvata lasta kunnioittava toimintatapa ja mahdollisimman pysyvät vuorovaikutussuhteet lasten ja varhaiskasvatushenkilöstön välillä;

44 Hallintolaki (434/2003)

45 Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta (621/1999)

46 Suomen perustuslaki (731/1999) 6 §

47 Yhdenvertaisuuslaki (1325/2014)

48 Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta (609/1986)

49 Euroopan ihmisoikeussopimus 1990

50 YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista 1989 (59/1991)

51 YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista 2007 (27/2016)

52 YK:n julistus alkuperäiskansojen oikeuksista 2007

53 Kestävän kehityksen tavoitteet – Agenda 2030. YK:n yleiskokous 2015

54 Varhaiskasvatuslaki 15 a §

55 Kunta, kuntayhtymä tai yksityinen palveluntuottaja, ks. luku 1.1

56 Varhaiskasvatuslaki 7 §

57 Varhaiskasvatuslaki 15 a §

58 Sosiaalihuoltolaki (1301/2014)

59 Vammaispalvelulaki (675/2023)

60 Laki kehitysvammaisten erityishuollosta (519/1977)

61 Terveydenhuoltolaki (1326/2010)

62 Varhaiskasvatuslaki 3 §

6. antaa kaikille lapsille yhdenvertaiset mahdollisuudet varhaiskasvatukseen, edistää yhdenvertaisuutta ja sukupuolten tasa-arvoa sekä antaa valmiuksia ymmärtää ja kunnioittaa yleistä kulttuuriperinnettä sekä kunkin kielellistä, kulttuurista, uskonnollista ja katsomuksellista taustaa;
7. tunnistaa lapsen yksilöllisen tuen tarve ja järjestää tarkoituksenmukaista tukea varhaiskasvatuksessa tarpeen ilmettyä tarvittaessa monialaisessa yhteistyössä;
8. kehittää lapsen yhteistyö- ja vuorovaikutustaitoja, edistää lapsen toimimista vertaisryhmässä sekä ohjata eettisesti vastuulliseen ja kestävään toimintaan, toisten ihmisten kunnioittamiseen ja yhteiskunnan jäsenyyteen;
9. varmistaa lapsen mahdollisuus osallistua ja saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin;
10. toimia yhdessä lapsen sekä lapsen vanhemman tai muun huoltajan kanssa lapsen tasapainoisen kehityksen ja kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin parhaaksi sekä tukea lapsen vanhempaa tai muuta huoltajaa kasvatustyössä.

Varhaiskasvatuksen järjestäjällä on velvollisuus kertoa huoltajille⁶³ varhaiskasvatuksen tavoitteista ja toiminnasta sen eri toimintamuodoissa myös jo ennen kuin lapselle haetaan⁶⁴ varhaiskasvatuspaikkaa. Huoltajalle on annettava mahdollisuus⁶⁵ osallistua ja vaikuttaa lapsensa varhaiskasvatukseen. Lisäksi huoltajalle annetaan mahdollisuus saada tietoa lapsen varhaiskasvatuspäivästä. Huoltajan osallistumisesta lapselle mahdollisesti annettavan tuen suunnitteluun ja arviointiin kuvataan tarkemmin luvussa 5.

Lasten osallistuminen varhaiskasvatukseen vaihtelee perheiden valinnan, lasten lakisääteisen oikeuden ja varhaiskasvatuksen järjestäjän päätöksen mukaan⁶⁶. Tämä tulee ottaa huomioon paikallisten suunnitelmien laatimisessa.

Varhaiskasvatuksessa oppimisympäristön on oltava kehittävä, oppimista edistävä sekä terveellinen ja turvallinen lapsen ikä ja kehitys huomioon ottaen. Toimitilojen ja toimintavälineiden on oltava asianmukaisia, ja niissä on huomioitava esteettömyys⁶⁷. Päiväkodissa tai perhepäivähoidossa olevalle lapselle on tarjottava täysipainoista ravintoa. Ruokailun on oltava tarkoituksenmukaisesti järjestetty ja ohjattu⁶⁸. Varhaiskasvatus on uskonnollisesti, katsomuksellisesti ja puoluepoliittisesti sitouttamatonta. Varhaiskasvatusta ei saa käyttää kaupallisen vaikuttamisen kanavana. Vaihtoehtoiseen pedagogiikkaan tai erityiseen katsomukseen perustuvaa varhaiskasvatusta tarkennetaan luvussa 6.

Varhaiskasvatuksessa noudatetaan henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista ja mitoituksista annettuja säädöksiä⁶⁹. Kunnan käytettävissä on oltava varhaiskasvatuksessa esiintyvää tarvetta vastaavasti varhaiskasvatuksen erityisopettajan palveluja⁷⁰. Henkilöstön kelpoisuuksia koskevista siirtymäsäännöksistä säädetään varhaiskasvatuslaissa⁷¹.

Varhaiskasvatuksessa otetaan huomioon työsuojeluun ja turvallisuuteen liittyvät säännökset, henkilötietojen käsittelyä ja tietosuojaa koskevat säännökset sekä lasten kanssa työskentelevien rikostaustan selvittämistä ohjaavat lait. Lapsia suojataan väkivallalta, kiusaamiselta ja muulta häirinnältä⁷² suunnitelmallisen ennaltaehkäisemisen sekä välittömän puuttumisen avulla (Luku 3.1). Turvallisuuden edistämisen tulee olla suunnitelmallista ja säännöllisesti arvioitua.

Kunnan on varhaiskasvatusta järjestäessään toimittava yhteistyössä⁷³ opetuksesta, liikunnasta ja kulttuurista, sosiaalihuollosta, lastensuojelusta, lastenneuvolatoiminnasta ja muusta

63 Varhaiskasvatuslaki 16 §

64 Varhaiskasvatuslaki 17 §

65 Varhaiskasvatuslaki 20 §

66 Varhaiskasvatuslaki 7 §

67 Varhaiskasvatuslaki 10 §

68 Varhaiskasvatuslaki 11 §

69 Varhaiskasvatuslaki 25–33 § ja 75 § ja valtioneuvoston asetus varhaiskasvatuksesta (753/2018)

70 Varhaiskasvatuslaki 25 §

71 Varhaiskasvatuslaki 75 §

72 Varhaiskasvatuslaki 10 §

73 Varhaiskasvatuslaki 7 §

terveydenhuollosta vastaavien sekä muiden tarvittavien tahojen kanssa. Varhaiskasvatuksen henkilöstöä velvoittavat myös säännökset, jotka koskevat sosiaalihuoltopalveluihin ohjaamista ja lastensuojeluilmoituksen tekemistä⁷⁴.

2.2. Varhaiskasvatuksen toimintamuodot

Varhaiskasvatuksen toimintamuodot ovat päiväkotitoiminta, perhepäivähoito sekä avoin varhaiskasvatustoiminta. Varhaiskasvatuslain ja varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden tavoitteet ohjaavat kaikkia varhaiskasvatuksen toimintamuotoja. Varhaiskasvatuslaissa määritellään, mitkä lain kohdat koskevat avointa varhaiskasvatusta.⁷⁵ Varhaiskasvatuksen toimintamuodot eroavat toisistaan. Esimerkiksi oppimisympäristöt, resurssit, henkilöstön koulutus ja kelpoisuusvaatimukset, henkilöstörakenne, lapsiryhmien koko sekä lasten ja henkilöstön välinen suhdeluku vaihtelevat. Myös tuen antamisen mahdollisuudet vaihtelevat. Eri toimintamuotojen ominaispiirteet otetaan huomioon varhaiskasvatusta suunniteltaessa ja tavoitteita täsmennettäessä. Varhaiskasvatuksen lapsiryhmät ja henkilöstörakenne⁷⁶ tulee muodostaa siten, että varhaiskasvatukselle asetetut tavoitteet voidaan saavuttaa.

On tärkeää, että huoltajat saavat riittävästi tietoa kaikkien toimintamuotojen sisällöistä ja ominaispiirteistä. Kunnan on järjestettävä ohjausta ja neuvontaa huoltajille tarjolla olevista varhaiskasvatuspalveluista. Tarvittaessa huoltajan kanssa keskustellaan siitä, mikä varhaiskasvatuksen toimintamuoto ja laajuus vastaavat lapsen tarpeita ja etua. Neuvontaa ja ohjausta⁷⁷ annetaan varhaiskasvatuspalveluihin hakeuduttaessa, sekä lapsen jo ollessa palvelujen piirissä.

Päiväkodeissa toteutettava varhaiskasvatus on yleisin varhaiskasvatuksen toimintamuuodoista. Päiväkodeissa toiminta on ryhmämuotoista. Lapsiryhmät voidaan muodostaa eri tavoin ottaen huomioon esimerkiksi lasten ikä, sisarussuhteet tai tuen tarve. Ryhmien tulee olla pedagogisesti tarkoituksenmukaisia ja niiden muodostamisessa noudatetaan henkilöstön mitoitukseen ja ryhmien enimmäiskokoon sekä tukeen liittyviä säännöksiä⁷⁸. Päiväkotien henkilöstön moniammatillisuus on laadukkaan varhaiskasvatuksen voimavara, kun kaikkien koulutus ja osaaminen on käytössä sekä vastuut, tehtävät ja ammattiroolit toteutuvat tarkoituksenmukaisella tavalla. Päiväkodeilla tulee olla toiminnasta vastaava johtaja⁷⁹.

Varhaiskasvatuslaki korostaa pedagogiikan merkitystä ja samalla varhaiskasvatuksen opettajien ja erityisopettajien pedagogista vastuuta⁸⁰. Kokonaisvastuu lapsiryhmien toiminnan suunnittelusta, toiminnan suunnitelmallisuuden ja tavoitteellisuuden toteutumisesta sekä toiminnan arvioinnista ja kehittämisestä on varhaiskasvatuksen opettajilla. Varhaiskasvatuksen opettajat, erityisopettajat, sosionomit, lastenhoitajat ja muu varhaiskasvatuksen henkilöstö suunnittelevat, toteuttavat, arvioivat ja kehittävät toimintaa yhteistyössä.

Perhepäivähoito on pienessä ryhmässä toteutettavaa varhaiskasvatusta. Sitä järjestetään perhepäiväkodissa, joka voi olla yksityiskoti tai muu kodinomainen hoitopaikka⁸¹. Perhepäivähoitoa voidaan järjestää yhden tai kahden hoitajan toteuttamana tai erityistapauksissa kolmen hoitajan yhteisesti toteuttamana varhaiskasvatuksena⁸². Perhepäiväkotien henkilöstömäärässä sekä muodostettaessa lapsiryhmiä tulee ottaa huomioon vammaiset ja muuten tukea tarvitsevat lapset⁸³. Perhepäivähoitajat vastaavat oman ryhmänsä toiminnasta.

74 Sosiaalihuoltolaki (1301/2014) 35 § ja lastensuojelulaki (417/2007) 25 § (88/2010) ja 25 a § (1302/2014)

75 Varhaiskasvatuslaki 1 §

76 Varhaiskasvatuslaki 34, 35 ja 38 §

77 Varhaiskasvatuslaki 4 ja 16 §

78 Varhaiskasvatuslaki 34–38 §

79 Varhaiskasvatuslaki 25 §

80 Varhaiskasvatuslaki 2, 25 ja 35 §

81 Varhaiskasvatuslaki 1 ja 38 §

82 Valtioneuvoston asetus varhaiskasvatuksesta (753/2018) 2 §

83 Varhaiskasvatuslaki 38 §

Pedagoginen johtaminen ja toiminnan ohjaus tukee perhepäivähoitajien tavoitteellista toiminnan suunnittelua ja toteuttamista.

Avoimen varhaiskasvatustoiminnan toteutus ja painopisteet vaihtelevat varhaiskasvatuksen järjestäjän päätösten mukaan. Avointa varhaiskasvatustoimintaa voidaan järjestää esimerkiksi leikkipuisto- tai kerhotoimintana. Toiminta on ohjattua ja tavoitteellista. Avoin varhaiskasvatustoiminta voi tarjota esimerkiksi ulkoilua, leikkiä, taide- tai liikuntakasvatusta. Lisäksi avoin varhaiskasvatustoiminta voi tarjota huoltajille ohjattua yhdessäoloa lasten kanssa sekä muita sosiaalisia kontakteja. Avoimen toiminnan tulee olla suunniteltua, jotta varhaiskasvatustavan tavoitteet voidaan ottaa siinä huomioon. Tavoitteet tulee ottaa sitä kattavammin ja laaja-alaisemmin huomioon, mitä säännöllisemmin ja useammin lapset toimintaan osallistuvat. Toiminnan luonteen mukaan tietyt tavoitteet voivat painottua⁸⁴ muita enemmän.

Vuorohoitoa on järjestettävä tarpeen mukaisessa laajuudessa lapselle, joka tarvitsee sitä huoltajan työssäkäynnin tai opiskelun vuoksi. Vuorohoitoa voidaan järjestää iltaisin, viikonloppuisin ja öisin päiväkotitoimintana tai perhepäivähoitona. Vuorohoidossa lasten osallistuminen varhaiskasvatukseen on usein epäsäännöllistä. Tämä tulee huomioida pedagogisen toiminnan ja lapselle annettavan tuen suunnittelussa ja toteuttamisessa⁸⁵.

Espoossa järjestetään varhaiskasvatusta päiväkodeissa, ryhmäperhepäiväkodeissa sekä perhepäivähoidossa. Päiväkodeissa varhaiskasvatusta järjestetään kunnallisena, palvelusetelillä, ostopalveluna ja yksityisen hoidon tuen palveluina. Perhepäivähoitoa järjestetään kunnallisena ja yksityisenä palveluna ryhmäperhepäiväkodeissa ja perhepäivähoitajien omissa kodeissa. Vuorohoitoa järjestetään kunnallisissa päiväkodeissa.

Avointa varhaiskasvatusta järjestetään asukaspuistoissa ja kerhoissa. Asukaspuistotoiminta on tarkoitettu eri-ikäisille lapsille, heidän huoltajilleen ja muille lasten kanssa toimiville aikuisille sekä pienille koululaisille. Kerhot tarjoavat vaihtoehdon koko- tai osapäiväiselle varhaiskasvatukselle. Kunnan järjestämää avointa varhaiskasvatusta täydentää seurakuntien ja järjestöjen järjestämä kerhotoiminta.

Varhaiskasvatuksen eri toimintamuodoissa varhaiskasvatuksen yleiset tavoitteet toteutetaan kunkin toimintamuodon vahvuuksia hyödyntäen. Eri toimintamuodot tekevät keskinäistä yhteistyötä palvelualueilla asiakkaiden tarpeet ja alueelliset erityispiirteet huomioiden. Varhaiskasvatuksen eri toimintamuodoista muodostuu lasten ja perheiden tarpeita vastaava tasalaatuinen ja monipuolinen palvelukokonaisuus.

Espoossa Varhaiskasvatuksen palveluohjaus ohjaa ja neuvoo huoltajia käytettävissä olevista varhaiskasvatuspalveluista ja niihin hakemisesta. Lisäksi palveluohjaus ohjaa huoltajia lasten hoidon tukiin liittyvissä asioissa.

Varhaiskasvatusryhmien muodostamisessa huomioidaan lasten tuen tarve, ikä, kehitystaso ja sisarusuhteet. Espoossa ryhmärakenteita muutetaan tarvittaessa myös toimintavuoden aikana. Varhaiskasvatusyksikön johtaja vastaa lapsiryhmien muodostamisesta yksikössään.

2.3. Varhaiskasvatus osana lapsen kasvun ja oppimisen polkua

Varhaiskasvatus on tärkeä osa lapsen kasvun ja oppimisen polkua. Varhaiskasvatus luo perustaa elinikäiselle oppimiselle. Lapsi tuo varhaiskasvatukseen mukanaan aiemman elämäkokemuksensa, jossa merkittävänä tekijänä ovat huoltajan ja lapsen väliset vuorovaikutus- ja kiintymyssuhteet. Henkilöstön tehtävänä on luoda luottamuksellinen suhde lapsen kanssa. Huoltajan ja henkilöstön välinen yhteistyö tuo lapsen elämään jatkuvuutta ja turvallisuutta. Keskusteltaessa lapsen varhaiskasvatuksen tavoitteista avoin, arvostava ja tasavertainen

⁸⁴ Varhaiskasvatustalaki 3 § 2 momentti ja HE 40/2018 vp, s.85

⁸⁵ Varhaiskasvatustalaki 13 §

kohtaaminen on tärkeää. Säännöllinen yhteistyö on oleellista, jotta perheiden ja henkilöstön yhteinen kasvatustehtävä muodostaa lapsen kannalta mielekkään kokonaisuuden.

Lapsuuden merkityksen ymmärtäminen sekä tietämys lasten kasvusta, kehityksestä ja oppimisesta ovat pedagogisen toiminnan perustaa. Yhtä tärkeää on tuntee jokainen lapsi ja ottaa huomioon hänen yksilöllinen kehityksensä. Lapsen tunteminen edellyttää mahdollisimman pysyviä vuorovaikutussuhteita henkilöstön ja lasten välillä⁸⁶.

Varhaiskasvatus ja siihen kuuluva esiopetus sekä perusopetus muodostavat lapsen kehityksen ja oppimisen kannalta johdonmukaisesti etenevän kokonaisuuden ja perustan elinikäiselle oppimiselle. Laadukkaan kokonaisuuden lähtökohtana on, että varhaiskasvatuksen sekä esi- ja perusopetuksen henkilöstö tuntee koulutusjärjestelmän sekä sen eri vaiheiden keskeiset tavoitteet, ominaispiirteet ja käytännöt. Lasten hyvinvoinnin sekä kehityksen ja oppimisen sujuvuuden vuoksi myös siirtymävaiheet suunnitellaan ja niitä arvioidaan.

Varhaiskasvatuksen järjestäjä luo yhteistyön rakenteet ja tiedon siirron käytännöt, joiden avulla siirtymät kotoa varhaiskasvatukseen, varhaiskasvatuksen aikana sekä varhaiskasvatuksesta esiopetukseen ja sieltä perusopetukseen ovat mahdollisimman sujuvia ja ennakoitavia. Siirtymävaiheissa tehdään huoltajan kanssa yhteistyötä lapsen edun mukaisesti. Tietojen siirtämisessä voidaan hyödyntää varhaiskasvatuksen aikana koottuja dokumentteja, joissa kuvataan lapsen kehitystä ja oppimista, sekä lapselle laadittua varhaiskasvatussuunnitelmaa. Tiedon siirrossa noudatetaan voimassa olevia säädöksiä⁸⁷.

Espoo-tarinan mukaisesti varhaiskasvatuksessa pyritään siihen, että jokainen lapsi voi onnistua ja ylittää parhaimpaansa. Varhaiskasvatuksessa luodaan perustaa lapsen elinikäiselle oppimiselle vahvistamalla oppimisen valmiuksia ja myönteisiä oppimiskokemuksia yhdessä muiden kanssa. Varhaiskasvatuksessa varmistetaan, että jokainen lapsi kokee kuuluvansa ryhmään.

Espoossa kiinnitetään erityistä huomiota varhaiskasvatuksen aloitusvaiheeseen. Kasvatusyhteistyö huoltajien kanssa alkaa heti ensimmäisestä yhteydenotosta ja aloituskeskustelun sekä tutustumisajankohdan sopimisesta. Päiväkodissa varhaiskasvatuksen opettaja vastaa tutustumisjakson suunnittelusta yhdessä muiden ryhmässä työskentelevien kanssa. Varhaiskasvatusyksikössä voidaan tarjota perheelle mahdollisuus siihen, että työntekijä käy tutustumiskäynnillä lapsen kodissa ja lapsen oma tutustumisjakso varhaiskasvatuspaikassa toteutetaan tämän jälkeen. Henkilöstö toimii sitoutuneesti niin, että lapsi ja perhe saavat mahdollisimman hyvän ja turvallisen alun uudessa varhaiskasvatusyksikössä. Varhaiskasvatusyksikön johtaja tai apulaisjohtaja käyvät palvelusopimuskeskustelun huoltajien kanssa ennen varhaiskasvatuksen aloitusta.

Lapsen siirtyminen ja häneen liittyvä tiedonsiirto ryhmästä tai varhaiskasvatusyksiköstä toiseen suunnitellaan ja toteutetaan yhteistyössä huoltajien sekä lähettävän ja vastaanottavan ryhmän henkilöstön kanssa. Tärkeää on huoltajien kanssa keskusteleminen ja ennen siirtymistä tehtävä tutustumiskäynti uuteen ryhmään. Vastuu tiedon siirtämisestä ja tutustumiskäynnin järjestämisestä uuteen ryhmään on lähettävän ryhmän opettajalla. Tiedonsiirrossa noudatetaan lapsen vasuun liittyviä erillisiä ohjeita.

Kun lapsi siirtyy esiopetukseen tai kouluun, noudatetaan esiopetuksen, perusopetuksen ja hyvinvointialueen sosiaali- ja terveydenhuollon asiantuntijoiden kanssa Espoossa sovittuja toimintatapoja ja Espoon vasua täydentäviä erillisiä ohjeita. Varhaiskasvatuksen eri toimijat luovat yhteistyössä esi- ja perusopetuksen toimijoiden kanssa yhteisiä toiminnallisia työtapoja, joilla edistetään pedagogista jatkumoa varhaiskasvatuksesta esiopetukseen ja kouluun.

⁸⁶ Varhaiskasvatuslaki 3 § 1 momentti 5 kohta

⁸⁷ Esimerkiksi varhaiskasvatuslaki 40–42 §

2.4. Arvoperusta

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden arvoperustan yleisperiaatteina ovat lapsen edun ensisijaisuus, lapsen oikeus hyvinvointiin, huolenpitoon ja suojeluun, lapsen mielipiteen huomioon ottaminen sekä yhdenvertaisen ja tasa-arvoisen kohtelun vaatimus, inklusiiviset periaatteet ja lapsen syrjintäkielto YK:n Lapsen oikeuksien sopimuksen⁸⁸, varhaiskasvatustlain⁸⁹ ja YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia⁹⁰ koskevan yleissopimuksen mukaisesti.

Lapsuuden itseisarvo

Varhaiskasvatuksen tehtävänä on suojella ja edistää lasten oikeutta hyvään ja turvalliseen lapsuuteen. Varhaiskasvatus perustuu käsitykseen lapsuuden itseisarvosta. Jokainen lapsi on ainutlaatuinen ja arvokas juuri sellaisena kuin hän on. Jokaisella lapsella on oikeus tulla kuulluksi, nähdä, huomioon otetuksi ja ymmärretyksi omana itsenään sekä yhteisönsä jäsenenä.

Ihmisenä kasvaminen

Varhaiskasvatus perustuu elämän, kestävän elämäntavan ja ihmisoikeuksien kunnioittamiseen sekä ihmisarvon loukkaamattomuuteen. Henkilöstö tukee lasten kasvua ihmisyyteen, jota kuvaa pyrkimys totuuteen, hyvyteen ja kauneuteen sekä oikeudenmukaisuuteen ja rauhaan. Varhaiskasvatuksessa arvostetaan sivistystä, mikä ilmenee tavassa suhtautua itseän, muihin ihmisiin, ympäristöön ja tietoon sekä tavassa ja tahdossa toimia oikein. Henkilöstö ohjaa lapsia toimimaan arvoperustan mukaisesti sekä keskustelemaan arvoista ja ihanteista. Varhaiskasvatuksessa kiusaamista, rasismia tai väkivaltaa ei hyväksytä missään muodossa eikä keneltäkään. Henkilöstön tehtävänä on aktiivisesti puuttua kiusaamiseen, rasismiin ja väkivaltaan. Henkilöstö huolehtii, että jokainen lapsi kokee varhaiskasvatuksessa olonsa turvalliseksi, eikä tule ulossuljetuksi.

Lapsen oikeudet

Lapsella on oikeus ilmaista itseään, mielipiteitään ja ajatuksiaan sekä tulla ymmärretyksi niillä ilmaisun keinoilla, joita hänellä on. Jokaisella lapsella on oikeus hyvään opetukseen, huolenpitoon ja kannustavaan palautteeseen. Lapsella on oikeus leikkiä, oppia leikkien ja iloita oppimastaan sekä rakentaa käsitystä itsestään, identiteetistään ja maailmasta omien lähtökohtiensa mukaisesti. Lapsella on oikeus yhteisöllisyyteen ja ryhmään kuulumiseen. Lapsella on oikeus saada riittävää ja oikea-aikaista tukea⁹¹ varhaiskasvatuksessa. Lapsella on oikeus⁹² saada tietoa monipuolisesti, käsitellä tunteita ja ristiriitoja sekä kokeilla ja opetella uusia asioita.

Yhdenvertaisuus, tasa-arvo ja moninaisuus

Varhaiskasvatus edistää suomalaisen yhteiskunnan demokraattisia arvoja, kuten yhdenvertaisuutta, tasa-arvoa ja moninaisuutta. Lapsilla tulee olla mahdollisuus kehittää taitojaan ja tehdä valintoja esimerkiksi sukupuolesta, syntyperästä, vammasta, kulttuuritaustasta tai muista henkilöön liittyvistä syistä riippumatta. Henkilöstön tulee luoda moninaisuutta kunnioittava ilmapiiri. Varhaiskasvatus rakentuu moninaiselle kulttuuriperinnölle, joka muotoutuu edelleen lasten, heidän huoltajiensa sekä henkilöstön vuorovaikutuksessa.

Perheiden monimuotoisuus

Ammatillinen, avoin ja kunnioittava suhtautuminen monimuotoisiin perheisiin ja perheiden erilaisiin kieliin, kulttuureihin, katsomuksiin ja uskontoihin, perinteisiin sekä kasvatusnäkökulmiin luo edellytyksiä hyvälle kasvatusyhteistyölle⁹³. Lasten perheidentiteettiä ja perhesuhteita tuetaan siten, että jokainen lapsi voi kokea oman perheensä arvokkaaksi.

Terveellinen ja kestävä elämäntapa

88 YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista 1989 (59/1991)

89 Varhaiskasvatustlain 20 §

90 YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista 27/2016

91 Varhaiskasvatustlain 15 a §

92 YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista 1989 (59/1991)

93 Varhaiskasvatustlain 3 § 1 momentti 6 kohta

Varhaiskasvatuksen tehtävänä on ohjata lapsia terveyttä ja hyvinvointia edistäviin elämäntapoihin. Lapsille tarjotaan mahdollisuuksia kehittää tunteita ja esteettistä ajatteluaan. Varhaiskasvatuksessa tunnustetaan ja noudatetaan kestävän elämäntavan periaatteita niin, että sosiaalinen, kulttuurinen, taloudellinen ja ekologinen ulottuvuus huomioidaan. Varhaiskasvatus luo perustaa ekososiaaliselle sivistykselle niin, että ihminen ymmärtää ekologisen kestävyyden olevan edellytys sosiaaliselle kestävyydelle ja ihmisoikeuksien toteutumiselle.

Espoossa varhaiskasvatuksen arvoperusta muodostuu varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa kuvatuista arvoista sekä kaupunginvaltuuston päättämistä Espoon arvoista. Varhaiskasvatuksessa korostuu erityisesti inklusion mukaiset arvot ja pyrkimys kestäväan elämäntapaan. Kunnallisissa varhaiskasvatusyhteisöissä yhdessä valitut hyveet ohjaavat kaikkea toimintaa. Hyveet ovat osa espoolaista yhteisöllistä toimintakulttuuria ja niillä luodaan hyvinvointia varhaiskasvatukseen arkeen niin lapsille kuin aikuisille. Varhaiskasvatyksikössä ryhmäsuunnitelmiin kirjataan varhaiskasvatyksikön johtajan johdolla, miten yhteisö todentaa arvoja ja hyveitä käytännön toiminnassaan.

Espoon arvot

Olemme uteliaita oppimaan. Espoossa olemme uteliaita oppimaan ja luomme tilaa kokeiluille, oivalluksille ja reflektoinnille. Tutkimme ja kehitämme aktiivisesti ja rohkeasti omaa toimintaamme ja opimme muilta. Hyödynnämme tutkimustietoa ja käytännön työstä saatua kokemusta toiminnan kehittämisessä

Olemme asukkaita ja yhteisöjä varten. Espoossa kohtaamme jokaisen arvostavasti. Toimintaamme ohjaa yhteinen käsitys arvostavasta kohtaamisesta. Rohkaisemme lapsia, nuoria ja huoltajia osallistumaan yhteiseen toimintaan ja yhteisön kehittämiseen.

Teemme yhdessä. Espoossa teemme vahvaa yhteistyötä toisiamme kuunnellen ja kunnioittaen. Toimintaamme ohjaa yhteinen tavoite rakentaa oppijalähtöinen ja eheä oppimisen polku. Teemme monialaista yhteistyötä. Vahvistamme huoltajayhteistyötä ja lasten ja nuorten osallisuutta.

Toimimme vastuullisesti. Kestävän kehityksen eri ulottuvuudet ohjaavat toimintaamme. Tuemme jokaisen lapsen ja nuoren kasvua ja oppimista yhteisössämme. Kehitämme yhteistä toimintakulttuuria niin, että lapset, nuoret ja henkilöstö voivat hyvin. Kasvatuksen päämääränä on kestävän elämäntavan edistäminen.

2.5. Oppimiskäsitys

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet on laadittu perustuen oppimiskäsitykseen, jonka mukaan lapset kasvavat, kehittyvät sekä oppivat vuorovaikutuksessa muiden ihmisten ja lähiympäristön kanssa. Oppimiskäsitys pohjautuu myös näkemykseen lapsesta aktiivisena toimijana. Lapset ovat synnynnäisesti uteliaita ja haluavat oppia uutta, kerrata ja toistaa asioita. Oppiminen on kokonaisvaltaista ja sitä tapahtuu kaikkialla. Siinä yhdistyvät tiedot, taidot, toiminta, tunteet, aistihavainnot, keholliset kokemukset, kieli ja ajattelu. Oppimista tapahtuu muun muassa lasten havainnoidessa ja tarkkaillessa ympäristöään sekä jäljitellessä muiden toimintaa. Lapset oppivat myös leikkien, liikkuessa, tutkien, erilaisia työtehtäviä tehden, itseään ilmaisten sekä taiteisiin perustuvassa toiminnassa.

Varhaiskasvatuksessa oppimisen lähtökohtana ovat lasten aiemmat kokemukset, heidän mielenkiinnon kohteensa ja osaamisensa. On tärkeää, että uusilla opittavilla asioilla on yhteys lasten kehittyviin valmiuksiin sekä muuhun kokemusmaailmaan ja kulttuuriseen taustaan. Lapset oppivat parhaiten voidessaan hyvin ja kokiessaan olonsa turvalliseksi. Myönteiset tunnekokemukset ja vuorovaikutussuhteet edistävät oppimista. Vertaisryhmä ja kokemus yhteisöön kuulumisesta ovat lapsen oppimisen ja osallisuuden kannalta keskeisiä. Lasten tulee saada oppimiseensa henkilöstön ohjausta ja tukea. Lapsia kiinnostava, tavoitteellinen ja sopivasti haastava toiminta innostaa oppimaan lisää. Jokaisen lapsen tulee saada onnistumisen kokemuksia ja iloa omasta toiminnastaan sekä itsestään oppijana.

Leikki on varhaiskasvatusikäisten lasten oppimiselle merkityksellistä. Se on lasta motivoivaa ja iloa tuottavaa toimintaa, jossa lapset samalla oppivat monia taitoja ja omaksuvat tietoa. Varhaiskasvatuksessa tulee ymmärtää leikin itseisarvo lapselle sekä sen pedagoginen merkitys oppimisessa ja lasten kokonaisvaltaisessa kehityksessä ja hyvinvoinnissa.

Espoossa varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden oppimiskäsitystä täydentää positiivisen pedagogiikan näkökulma. Lasten pystyvyyden tunnetta vahvistetaan auttamalla heitä tunnistamaan ja hyödyntämään omia vahvuuksiaan ja mielenkiinnon kohteitaan. Käytännössä tämä näkyy esimerkiksi lasten yhteisinä elämyksinä ja onnistumisen kokemuksina päivittäisessä toiminnassa. Rohkaisevalla ohjauksella ja kannustavalla palautteella lisätään lasten luottamusta omiin mahdollisuuksiinsa sekä edistetään lasten kiinnostusta ja halua oppia. Henkilöstö varmistaa, että lapsi saa päivittäin myönteisiä kokemuksia yhdessä toimimisesta ja oppimisesta. Lisäksi henkilöstö edistää lasten mielen hyvinvointia muun muassa yhdessä tapahtuvan tuetun leikin avulla.

Varhaiskasvatusyksikön johtajan sekä kaikkien työntekijöiden yhteisenä vastuuna on luoda koko yhteisöön sekä lapsiryhmiin myönteinen huolenpidon ilmapiiri, jossa vuorovaikutus on lämmintä ja leikillisyyttä sekä oppimisen ilo näkyvät. Varhaiskasvatuksen opettajan vastuulla on luoda ryhmälle yhteinen tapa tuoda esiin jokaisen vahvuuksia ja varmistaa ryhmän jäsenten mahdollisuus vaikuttaa toimintaan. Samoin opettajan vastuulla on varmistaa, että kaikki arjen tilanteet – myös siirtymät, ruokailut ja ulkoilut – ovat yhdessä tekemisen, oppimisen, leikillisyyden ja ilon kokemisen hetkiä ja paikkoja.

2.6. Pedagogisesti painottunut kasvatuksen, opetuksen ja hoidon kokonaisuus

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa pedagogiikka perustuu määriteltyyn arvoperustaan, käsitykseen lapsesta, lapsuudesta sekä oppimisesta. Pedagogiikalla tarkoitetaan monitieteiseen, erityisesti kasvatusta ja varhaiskasvatustieteelliseen tietoon perustuvaa, ammatillisesti johdettua ja ammattihenkilöstön toteuttamaa suunnitelmallista ja tavoitteellista toimintaa lasten hyvinvoinnin ja oppimisen toteutumiseksi. Se näkyy varhaiskasvatuksen toimintakulttuurissa, oppimisympäristöissä sekä kasvatuksen, opetuksen ja hoidon kokonaisuudessa. Pedagogiikan painottuminen varhaiskasvatuksen kokonaisuudessa edellyttää pedagogista asiantuntemusta sekä henkilöstön yhteistä ymmärrystä siitä, miten lasten oppimista ja hyvinvointia voidaan parhaalla tavalla edistää⁹⁴.

Varhaiskasvatus toteutuu henkilöstön, lasten ja ympäristön vuorovaikutuksessa, jossa kasvatusta, opetus ja hoito muodostavat eheän kokonaisuuden. Näitä kolmea ulottuvuutta voidaan tarkastella käsitteellisesti erillisinä, mutta käytännön toiminnassa ne nivoutuvat yhteen. Tämä mahdollistaa kokonaisvaltaisen lähestymistavan lapsen kasvun, kehityksen ja oppimisen edistämisessä. Kasvatus, opetus ja hoito painottuvat eri tavoin eri-ikäisten lasten toiminnassa sekä varhaiskasvatuksen eri toimintamuodoissa.

Kasvatus on toimintaa, jonka myötä kulttuuriset arvot, tavat ja normit välittyvät, muovautuvat ja uudistuvat. Osaltaan kasvatuksen tavoite on siirtää kulttuuriperintöä sekä tärkeinä pidettyjä arvoja ja traditioita seuraavalle sukupolvelle. Kasvatuksen avulla ohjataan lapsia muodostamaan omia mielipiteitään ja arvioimaan kriittisesti vallitsevia ajattelu- ja toimintatapoja sekä toimimaan eettisesti kestäväällä tavalla. Kasvatuksen sivistystehtävänä on ohjata tietoisesti lasten yksilöllisen identiteetin muotoutumista siten, että lapset oppivat havaitsemaan oman toimintansa vaikutukset toisiin ihmisiin ja ympäristöönsä. Lasten kehitystä tuetaan niin, että he oppivat toimimaan sekä käyttämään osaamistaan myös toisten hyväksi.

Opetuksen lähtökohtana on varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa määritelty oppimiskäsitys. Opetuksen tarkoitus on edistää lasten oppimista ja auttaa lapsia luomaan merkityksiä itsestään, toisista ihmisistä sekä ympäröivästä maailmasta. Varhaiskasvatuksessa lapsia innostetaan ja

motivoidaan opettelemaan uusia asioita sekä ohjataan käyttämään erilaisia oppimisen tapoja. Opetuksessa huomioidaan lapsille luontainen uteliaisuus ja tutkimisen halu. Opetuksessa otetaan huomioon lasten kehittyvät taidot, mielenkiinnon kohteet, vahvuudet ja yksilölliset tuen tarpeet. Lisäksi opetuksen perustana ovat oppimisympäristöille (luku 3.2), laaja-alaiselle osaamiselle (luku 2.7), pedagogiselle toiminnalle (luku 4), ja lapsen tuelle (luku 5) asetetut tavoitteet.

Hoito on fyysisistä perustarpeista huolehtimista sekä tunnepohjaista välittämistä. Tavoitteena on, että lapsi tuntee itsensä arvostetuksi ja ymmärretyksi sekä kokee olevansa yhteydessä toisiin ihmisiin. Vastavuoroinen ja kunnioittava vuorovaikutussuhde sekä myönteinen kosketus ja läheisyys muodostavat perustan hyvälle hoidolle ja huolenpidolle. Päivittäin toistuvat tilanteet, kuten ruokailu, pukeminen ja riisuminen, lepo ja hygieniasta huolehtiminen, ovat keskeinen osa lapsen päivää ja osa pedagogista toimintaa. Varhaiskasvatuksen hoitotilanteet ovat aina samanaikaisesti kasvatus- ja opetustilanteita, joissa opitaan esimerkiksi vuorovaikutustaitoja, itsestä huolehtimisen taitoja, ajan hallintaa sekä omaksutaan hyviä tottumuksia.

2.7. Laaja-alainen osaaminen

Varhaiskasvatuksessa luodaan pohjaa lasten laaja-alaiselle osaamiselle. Laaja-alainen osaaminen muodostuu tietojen, taitojen, arvojen, asenteiden ja tahdon kokonaisuudesta. Osaaminen tarkoittaa myös kykyä käyttää tietoja ja taitoja sekä toimia tilanteen edellyttämällä tavalla. Tietojen ja taitojen käyttämiseen vaikuttavat lasten omaksumat arvot ja asenteet sekä tahto toimia. Laaja-alaisen osaamisen tarve nousee ympäröivän maailman muutoksista. Ihmisenä kasvaminen, opiskelu, työnteko sekä kansalaisena toimiminen nyt ja tulevaisuudessa edellyttävät tiedon- ja taidonalat ylittävää ja yhdistävää osaamista. Laaja-alaisen osaamisen kehittyminen edistää lasten kasvua yksilöinä ja yhteisönsä jäseninä. Osaamisen kehittyminen alkaa varhaislapsuudessa ja jatkuu läpi elämän. Laaja-alaisen osaamisen tavoitteet kulkevat jatkumona varhaiskasvatussuunnitelman perusteista esi- ja perusopetuksen opetussuunnitelmien perusteisiin. Laaja-alaisen osaamisen tavoitteet ovat ohjanneet tämän asiakirjan valmistelua, ja ne tulee ottaa huomioon paikallisessa suunnittelussa.

Laadukas pedagoginen toiminta vahvistaa lasten laaja-alaista osaamista. Laaja-alaisen osaamisen kehittymiseen vaikuttaa se, miten varhaiskasvatuksessa toimitaan, miten eri oppimisympäristöjä käytetään sekä miten lasten hyvinvointia ja oppimista tuetaan. Laaja-alaisen osaamisen tavoitteet otetaan huomioon toimintakulttuurin ja oppimisympäristöjen kehittämisessä sekä kasvatuksessa, opetuksessa ja hoidossa. Luvussa 4.5 kuvattujen oppimisen alueiden tehtävänä on edistää lasten laaja-alaista osaamista.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa kuvataan kuusi toisiinsa liittyvää laaja-alaisen osaamisen osa-aluetta:

- ajattelu ja oppiminen
- kulttuurinen osaaminen, vuorovaikutus ja ilmaisu
- itsestä huolehtiminen ja arjen taidot
- monilukutaito
- digitaalinen osaaminen
- osallistuminen ja vaikuttaminen.

Seuraavaksi kuvataan mitä laaja-alaisen osaamisen eri osa-alueilla tarkoitetaan. Lisäksi määritellään varhaiskasvatuksen tehtävä kullakin osa-alueella.

Espoossa laaja-alaisen osaamisen mukaiset pedagogiset tavoitteet sisältyvät lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan (luku 1.3) sekä ryhmäsuunnitelmaan (luku 4.1). Varhaiskasvatuksen opettaja vastaa yhdessä ryhmän muiden työntekijöiden kanssa siitä, että sekä ryhmän toiminta että ryhmän fyysinen, psyykinen ja sosiaalinen oppimisympäristö edistävät laaja-alaisen osaamisen tavoitteita.

2.7.1. Ajattelu ja oppiminen (001)

Ajattelun ja oppimisen taidot kehittyvät vuorovaikutuksessa muiden ihmisten ja ympäristön kanssa ja muodostavat perustan muun osaamisen kehittymiselle ja elinikäiselle oppimiselle. Tiedon hankinta, jäsentäminen ja uuden luominen edellyttävät luovaa ja kriittistä ajattelua, jonka perustaa luodaan varhaiskasvatuksessa. Varhaiskasvatuksen tehtävä on tukea lasten ajattelun ja oppimisen taitoja.

Lasten ajattelu ja oppiminen kehittyvät monipuolisten ja merkityksellisten kokemusten avulla. Ihmettelylle, oivaltamiselle sekä oppimisen ilolle tulee olla tilaa. Leikissä lapsilla on mahdollisuus käyttää mielikuvitustaan ja luovuuttaan, kokeilla yhdessä ideoitaan ja tutkia maailmaa. Lasten taitoja jäsentää, nimetä ja kuvata ympäristöä ja sen ilmiöitä tuetaan lasten iän ja kehityksen mukaisesti. Lapsia rohkaistaan kysymään ja kyseenalaistamaan. Heidän kanssaan iloitaan onnistumisista ja opetellaan kannustamaan toisia. Lapsia kannustetaan myös sinnikkyteen ja olemaan lannistumatta epäonnistumisista sekä keksimään erilaisia ratkaisuja eri tilanteissa. Heitä ohjataan suuntaamaan ja ylläpitämään tarkkaavaisuuttaan. Päivittäinen, riittävä fyysinen aktiivisuus tukee lasten ajattelua ja oppimista. Toiminnan pedagoginen dokumentointi (luku 4.2) sekä yhteinen pohdinta auttavat lapsia havaitsemaan oppimistaan ja tunnistamaan vahvuuksiaan. Tämä vahvistaa lasten uskoa omiin kykyihinsä.

2.7.2. Kulttuurinen osaaminen, vuorovaikutus ja ilmaisu (002)

Lapset kasvavat kulttuurisesti, kielellisesti ja katsomuksellisesti moninaisessa maailmassa. Tämä korostaa sosiaalisten ja vuorovaikutustaitojen sekä kulttuurisen osaamisen merkitystä. Osaamiseen kuuluu taito kuunnella, tunnistaa ja ymmärtää eri näkemyksiä sekä kyky reflektoida ja pohtia omia arvoja ja asenteita. Vuorovaikutustaidoilla sekä kyvyllä ilmaista itseään ja ymmärtää muita on tärkeä merkitys identiteetille, toimintakyvylle ja hyvinvoinnille. Toimiva vuorovaikutus erilaisista kulttuuri- ja katsomustaustoista tulevien ihmisten kanssa edellyttää oman ja muiden kulttuurin ja katsomuksellisen taustan ymmärtämistä ja kunnioittamista. Varhaiskasvatuksen tehtävä on edistää lasten kulttuurista osaamista sekä heidän vuorovaikutus- ja ilmaisutaitojaan.

Lapsia rohkaistaan tutustumaan toisiin ihmisiin, kieliin ja kulttuureihin. Henkilöstö toimii mallina lapsille toisten ihmisten sekä kielellisen, kulttuurisen ja katsomuksellisen moninaisuuden myönteisessä kohtaamisessa. Lapsia ohjataan ystävällisyyteen ja hyviin tapoihin. Yhteistyöhön perustuva toiminta luo mahdollisuuksia harjoitella vuorovaikutus- ja ilmaisutaitoja eri tilanteissa ja erilaisten ihmisten kanssa. Lasten kanssa harjoitellaan asettumista toisen asemaan, opetellaan tarkastelemaan asioita eri näkökulmista sekä ratkaisemaan ristiriitatilanteita rakentavasti. Tämä vahvistaa lasten sosiaalisia taitoja. Lapsia tuetaan kulttuuri-identiteettien rakentamisessa. Varhaiskasvatuksessa saadut kokemukset, tiedot ja taidot kulttuuriperinnöstä vahvistavat lapsen kykyä omaksua, käyttää ja muuttaa kulttuuria. Esimerkiksi leikit, ruokailuhetket ja juhlat tarjoavat tilaisuuksia jakaa kokemuksia erilaisista perinteistä ja tavoista. Lapsia tuetaan myönteisen suhteen luomisessa moninaiseen ympäristöön.

2.7.3. Itsestä huolehtiminen ja arjen taidot (003)

Itsestä huolehtimiseen, terveyteen ja turvallisuuteen liittyvät taidot ovat kaikille tärkeitä. Varhaiskasvatuksen tehtävä on vahvistaa lasten hyvinvointiin ja turvallisuuteen liittyviä taitoja sekä ohjata heitä tekemään kestävästä elämäntavan mukaisia valintoja. Varhaiskasvatuksessa tuetaan lasten myönteistä suhtautumista tulevaisuuteen.

Lasten itsenäisyyden asteittaista lisääntymistä tuetaan. Lapsia autetaan ja heitä kannustetaan pyytämään apua sitä tarvitessaan. Lasten kanssa harjoitellaan erilaisia taitoja kuten pukeutumista, ruokailua sekä henkilökohtaisesta hygieniasta ja omista tavaroista huolehtimista. Lapsia ohjataan toimimaan vastuullisesti ja turvallisesti varhaiskasvatuksen oppimisympäristöissä, kuten lähiluonnossa ja liikenteessä. Lasten kanssa käsitellään heidän hyvinvointiaan edistäviä asioita kuten levon, ravinnon, liikkumisen ja mielen hyvinvoinnin merkitystä. Lapsia autetaan tunteiden ja käyttäytymisen säätelyssä. Lasten tunnetaidot vahvistuvat, kun heidän kanssaan opetellaan

havaitsemaan, ymmärtämään, tiedostamaan ja nimeämään tunteita. Lapsia ohjataan myös kunnioittamaan ja suojelemaan omaa ja toisten kehoa.

2.7.4. Monilukutaito (004)

Monilukutaitoa tarvitaan lasten ja perheiden arjessa, vuorovaikutuksessa sekä yhteiskunnallisessa osallistumisessa. Monilukutaito edistää lasten kasvatuksellista ja koulutuksellista tasa-arvoa. Varhaiskasvatuksen tehtävänä on tukea näiden taitojen kehittymistä.

Monilukutaito on kulttuurisesti moninaisten viestien ja ympäröivän maailman ymmärtämisen sekä vuorovaikutuksen näkökulmasta keskeinen perustaito. Monilukutaidolla tarkoitetaan erilaisten viestien tulkinna ja tuottamisen taitoja. Monilukutaidon perustana on laaja tekstikäsitelmä, jonka mukaan erilaiset tekstit voivat olla muun muassa kirjoitetussa, puhutussa, audiovisuaalisessa tai digitaalisessa muodossa. Siihen sisältyy erilaisia lukutaitoja kuten kuvanlukutaito, numeerinen lukutaito, medialukutaito ja peruslukutaito. Monilukutaito liittyy kiinteästi ajattelun ja oppimisen taitoihin. Lasten kanssa nimetään asioita ja esineitä sekä opetellaan erilaisia käsitteitä. Lapsia innostetaan tutkimaan, käyttämään ja tuottamaan viestejä erilaisissa, myös digitaalisissa, ympäristöissä. Monilukutaitoisiksi kehittyäkseen lapset tarvitsevat aikuisen mallia sekä rikasta tekstiympäristöä, lasten tuottamaa kulttuuria sekä lapsille soveltuvia kulttuuripalveluja.

2.7.5. Digitaalinen osaaminen (005)

Digitaalisuus on osa yhteiskuntaa, jossa lapsi kasvaa. Digitaalista osaamista tarvitaan ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa, yhteiskunnassa toimimisessa ja oppimisessa. Digitaalisen osaamisen vahvistaminen edistää lasten koulutuksellista tasa-arvoa. Varhaiskasvatuksen tehtävänä on yhteistyössä kotien kanssa tukea lapsen ymmärrystä digitaalisuudesta.

Lasten kanssa tutkitaan ja havainnoidaan digitaalisuuden roolia arkielämässä. Digitaalisia välineitä, sovelluksia ja ympäristöjä hyödynnetään dokumentoinnissa, leikeissä, vuorovaikutuksessa, peleissä, tutkimisessa, liikkumisessa sekä taiteellisessa kokemisessa ja tuottamisessa. Mahdollisuudet harjoitella, kokeilla ja tuottaa sisältöjä itse ja yhdessä muiden lasten kanssa käyttäen apuna digitaalisia välineitä edistävät lasten luovan ajattelun ja yhteistoiminnan taitoja sekä monilukutaitoa. Henkilöstö ohjaa lapsia digitaalisten ympäristöjen monipuoliseen, vastuulliseen ja turvalliseen käyttöön.

2.7.6. Osallistuminen ja vaikuttaminen (006)

Aktiivinen ja vastuullinen osallistuminen ja vaikuttaminen luovat perustan demokraattiselle ja kestäväälle tulevaisuudelle. Tämä edellyttää yksilöltä taitoa ja halua osallistua yhteisön toimintaan sekä luottamusta omiin vaikutusmahdollisuuksiinsa. Lasten oikeuksiin kuuluvat kuulluksi tuleminen ja osallisuus omaan elämään vaikuttavissa asioissa. Varhaiskasvatuksessa kunnioitetaan näitä demokratian toteutumisen keskeisiä periaatteita. Varhaiskasvatuksen tehtävä on tukea lasten kehittyviä osallistumisen ja vaikuttamisen taitoja sekä kannustaa omaaloitteisuuteen.

Lasten arvostava kohtaaminen, heidän ajatustensa kuunteleminen ja aloitteisiin vastaaminen vahvistavat lasten osallistumisen ja vaikuttamisen taitoja. Lapset suunnittelevat, toteuttavat ja arvioivat toimintaa yhdessä henkilöstön kanssa. Samalla lapset oppivat vuorovaikutustaitoja sekä yhteisten sääntöjen, sopimusten ja luottamuksen merkitystä. Henkilöstö huolehtii siitä, että jokaisella lapsella on mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa. Osallistumisen ja vaikuttamisen kautta lasten käsitys itsestään kehittyy, itseluottamus kasvaa ja yhteisössä tarvittavat sosiaaliset taidot muovautuvat.

2.8. Paikallisesti tarkennettavat asiat

Suunniteltaessa varhaiskasvatusta paikallisesti keskustellaan siitä, mitä tässä luvussa määrätty varhaiskasvatuksen tehtävät ja yleiset tavoitteet (luvut 2.1–2.3 ja 2.6) merkitsevät ja miten varhaiskasvatukselle asetettujen tavoitteiden toteutumisesta voidaan huolehtia eri toimintamuodoissa. Lisäksi paikallisesti keskustellaan miten arvoperusta (luku 2.4), oppimiskäsitys (luku 2.5) ja laaja-alainen osaaminen (luku 2.7) huomioidaan paikallisessa suunnittelussa, toteuttamisessa ja arvioinnissa.

Paikallisesti tarkennetaan lisäksi

- varhaiskasvatuksen järjestäminen ja eri toimintamuodot sekä niiden välinen yhteistyö paikallisesta näkökulmasta*
- miten neuvontaa ja ohjausta tarjotaan huoltajille heidän käytettävissään olevista varhaiskasvatuspalveluista*
- periaatteet, joilla lapsiryhmät muodostetaan*
- siirtymäkäytännöt, kun lapsi aloittaa varhaiskasvatuksessa, siirtyy varhaiskasvatuksen aikana toiseen ryhmään tai toiseen toimipaikkaan sekä lapsen siirtyessä esiopetukseen tai toisen varhaiskasvatuksen järjestäjän toimintaan.*

Tämän luvun sisältöjä ja tavoitteita syvennetään seuraavissa luvuissa, joissa käsitellään toimintakulttuuria, pedagogisen toiminnan suunnittelua, toteuttamista ja arviointia sekä lapsen tukea.

3. Varhaiskasvatuksen toimintakulttuuri

Toimintakulttuuri on historiallisesti ja kulttuurisesti muotoutunut tapa toimia, joka muovautuu yhteisön vuorovaikutuksessa. Varhaiskasvatuksen järjestäjän ja varhaiskasvatusta johtavien henkilöiden tehtävänä on luoda edellytykset toimintakulttuurin kehittämiseksi ja arvioinnille varhaiskasvatuksen eri toimintamuodoissa ja yksiköissä. Toimintakulttuurin kehittämisen lähtökohtana on inklusiivinen varhaiskasvatus, jossa kukin lapsi voi toimia, kehittyä ja oppia omana ainutlaatuisena yksilönään sekä yhteisön jäsenenä.

Varhaiskasvatuksen toimintakulttuuri on kokonaisuus, joka rakentuu muun muassa

- arvoista ja periaatteista
- työtä ohjaavien normien ja tavoitteiden tulkinnasta
- oppimisympäristöistä ja työtavoista
- yhteistyöstä ja sen eri muodoista
- vuorovaikutuksesta ja ilmapiiristä
- henkilöstön osaamisesta, ammatillisuudesta ja kehittämisotteesta
- johtamisrakenteista ja -käytännöistä
- toiminnan organisoinnista, suunnittelusta, toteuttamisesta ja arvioinnista.

Toimintakulttuuria muovaavat tiedostetut, tiedostamattomat ja joskus myös tahattomat tekijät. Yhteisön kaikki jäsenet vaikuttavat toimintakulttuuriin, ja se puolestaan vaikuttaa kaikkiin jäseniin riippumatta siitä, tunnistetaanko sen merkitys vai ei.

Varhaiskasvatuksessa kaikkien työtapojen tulee tukea lapsen kehitystä ja oppimista. Ne tulee myös pystyä pedagogisesti perustelemaan. Henkilöstön on tärkeä tiedostaa, että heidän tapansa toimia ja olla vuorovaikutuksessa välittyy mallina lapsille, jotka omaksuvat varhaiskasvatusyhteisön arvoja, asenteita ja tapoja.

Varhaiskasvatuksen toimintakulttuuria⁹⁵ kehitetään inklusion periaatteiden mukaisesti, ja se liittyy kokonaisvaltaisesti pedagogisen toiminnan toteuttamiseen. Inklusiivinen toimintakulttuuri edistää lasten osallisuutta ja oppimista ja vastaa kaikkien lasten erilaisiin tarpeisiin. Jokaisella lapsella on oikeus kuulua ryhmään, osallistua yhteiseen toimintaan sekä kasvaa omaan potentiaaliinsa vahvuuksien ja myönteisten oppimiskokemusten avulla yhdessä vertaistensa kanssa. Lapsille tarjotaan sopivia oppimisen haasteita, ja heille turvataan tarvittava tuki (luku 5). Oppimisympäristöjä arvioidaan ja kehitetään yhdessä lasten kanssa heille sopiviksi.

Inklusiivisen varhaiskasvatuksen toteuttamisen edellytyksenä on laadukas pedagoginen ja erityispedagoginen osaaminen ja toiminta, huolenpito lasten hyvinvoinnista sekä henkilöstön sitoutuminen inklusion periaatteisiin. Inklusiivisen toimintakulttuurin toteuttaminen edellyttää inklusion johtamista, kehittämistä ja toteutumisen arviointia.

Toimintakulttuuri vaikuttaa varhaiskasvatuksen laatuun. Sillä on keskeinen merkitys varhaiskasvatuksen toteuttamisessa ja tavoitteiden saavuttamisessa. Varhaiskasvatustyön tavoitteita tukeva toimintakulttuuri luo suotuisat olosuhteet lasten kehitykselle, oppimiselle, osallisuudelle, turvallisuudelle, hyvinvoinnille sekä kestäväälle elämäntavalle.

Johtaminen vaikuttaa keskeisesti varhaiskasvatuksen toimintakulttuuriin, sen kehittämiseen ja laatuun. Varhaiskasvatuksen johtamisen lähtökohtana on jokaisen lapsen hyvinvoinnin ja oppimisen edistäminen. Toimintakulttuurin ja sen inklusiivisuuden kehittäminen edellyttää pedagogiikan johtamista, joka on varhaiskasvatuksen kokonaisuuden tavoitteellista ja suunnitelmallista johtamista, arviointia ja kehittämistä. Se sisältää kaikki ne toimenpiteet, joilla luodaan edellytykset henkilöstön hyvälle työolosuhteille, ammatillisen osaamisen ja koulutuksen hyödyntämiselle ja kehittämiselle sekä pedagogiselle toiminnalle (luku 4.1).

95 HE 148/2021 s. 30–31

3.1. Toimintakulttuurin kehittäminen ja sitä ohjaavat periaatteet

Yhteisön toimintakulttuuri muuttuu jatkuvasti ja sitä arvioidaan ja kehitetään siten, että se tukee varhaiskasvatuksen tavoitteiden toteutumista. Yhteisiin tavoitteisiin sitoutuminen edistää arvoperustan ja oppimiskäsityksen toteutumista. Toimintakulttuurin vaikutusten pohdinta ja sen ei-toivottujen piirteiden tunnistaminen ja korjaaminen ovat tärkeä osa toimintakulttuurin kehittämistä. Jatkuvan kehittämisen perusedellytys on, että henkilöstö ymmärtää oman toimintansa taustalla vaikuttavien arvojen, tietojen ja uskomusten merkityksen sekä osaa arvioida niitä. Kehittämisessä on tärkeää toisia arvostava, koko yhteisöä osallistava ja luottamusta rakentava dialogi. Varhaiskasvatusta suunniteltaessa, järjestettäessä ja kehitettäessä on ensisijaisesti huomioitava lapsen etu. Lapsen etua on harkittava yksittäisen lapsen, lapsiryhmän ja yleensä lasten kannalta tapaus- ja tilannekohtaisesti⁹⁶.

Johtaja edistää osallistavaa toimintakulttuuria luomalla rakenteita ammatilliseen keskusteluun. Lisäksi johtaja rohkaisee työyhteisöä säännöllisesti kehittämään ja innovoimaan yhteistä toimintakulttuuria. Johtaja tukee yhteisön kehittymistä oppivaksi yhteisöksi, jossa osaamista kehitetään ja jaetaan. Päämääränä on, että yhteinen toiminta-ajatus ja toiminnan tavoitteet näkyvät käytännössä. Johtaja vastaa siitä, että yhteisiä työkäytäntöjä tehdään näkyväksi ja että niitä havainnoidaan ja arvioidaan säännöllisesti. Lapset ja huoltajat ovat mukana toimintakulttuurin kehittämisessä ja arvioinnissa.

Varhaiskasvatuksen toimintakulttuuria kehitetään seuraavien periaatteiden mukaisesti:

Espoon varhaiskasvatuksessa kestävä kehityksen, yhteisöllisyyden ja inklusion periaatteet ovat perusta toimintakulttuurin kehittämiselle. Kehitämme myönteistä toimintakulttuuria ja positiivista pedagogiikkaa. Meillä keskiössä on jokaisen lapsen hyvinvointi ja oppimisen edistäminen sekä leikillisuus. Asiakasperheitemme ja henkilöstömme moninaisuus on voimavara yhteisöjen toimintakulttuurin kehittämisessä. Kunnallisessa toiminnassamme otamme huomioon myös työyhteisöjen yhdessä valitsemat hyveet.

Espoon kunnallisessa varhaiskasvatuksessa toimintakulttuuria kehitetään säännöllisellä ja suunnitelmallisella pedagogiikan johtamisella. Johtamissuunnitelmassaan johtaja suunnittelee ja arvioi yksikön pedagogisia tavoitteita, kehittämiskohteita ja painopisteitä, johtamisen rakenteita sekä aikataulutusta. Pedagogiikkaa johtaessaan johtaja ylläpitää jatkuvaa Espoon vasun mukaista pedagogista keskustelua mm. ryhmäsuunnitelmaprosessin avulla. Selkeät rakenteet mahdollistavat jaetun, osallisuutta vahvistavan johtamisen eri tasoilla (Kaavio 1).

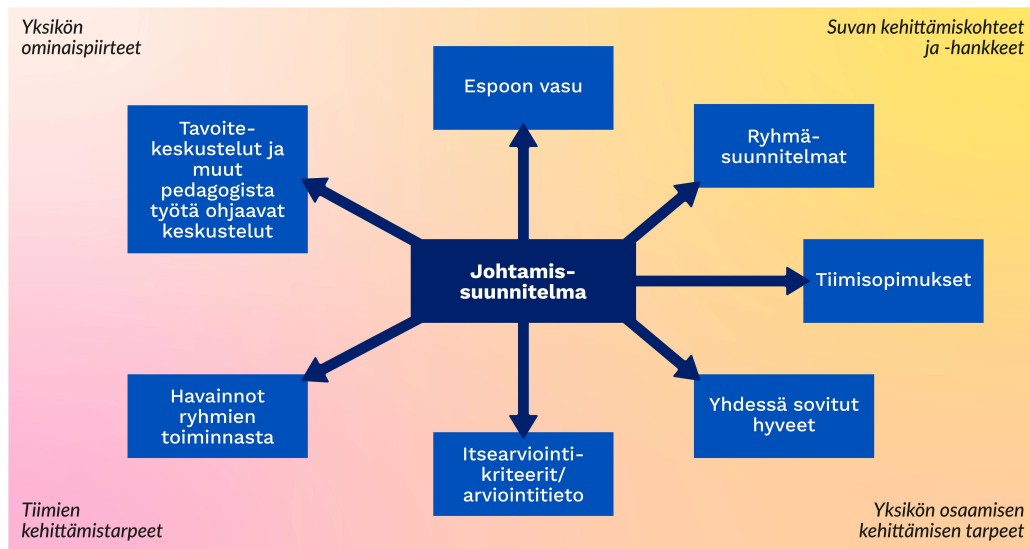
Kunnallisen varhaiskasvatusyksikön johtaja luo pedagogiikan johtamiselle rakenteet ja käyttää johtamisen tukena seuraavia työkaluja ja toimintatapoja:

- johtamissuunnitelma
- ryhmäsuunnitelmaprosessin ohjaaminen
- suomenkielisen varhaiskasvatuksen itsearviointikriteerit ja Valssi-laadunarviointijärjestelmä (Karvi) arvioinnin tukena
- tavoite- ja tilannekeskustelut ja sekä muut pedagogista työtä ohjaavat keskustelut • tiimisopimusten tarkastelu tiimien kanssa
- jatkuvan parantamisen toimintatapa
- säännöllinen ryhmien toiminnan havainnointi ja toiminnan yhteinen reflektointi
- hyveet toimintakulttuurin perustana

Toimintakulttuurien kehittymistä arvioidaan monitasoisen varhaiskasvatussuunnitelmatyön avulla. Siihen sisältyy Espoossa tämän asiakirjan ja lasten vasujen lisäksi ryhmäsuunnitelmat (luku 4.1) sekä pedagogisen dokumentoinnin käytännöt (luku 4.2).

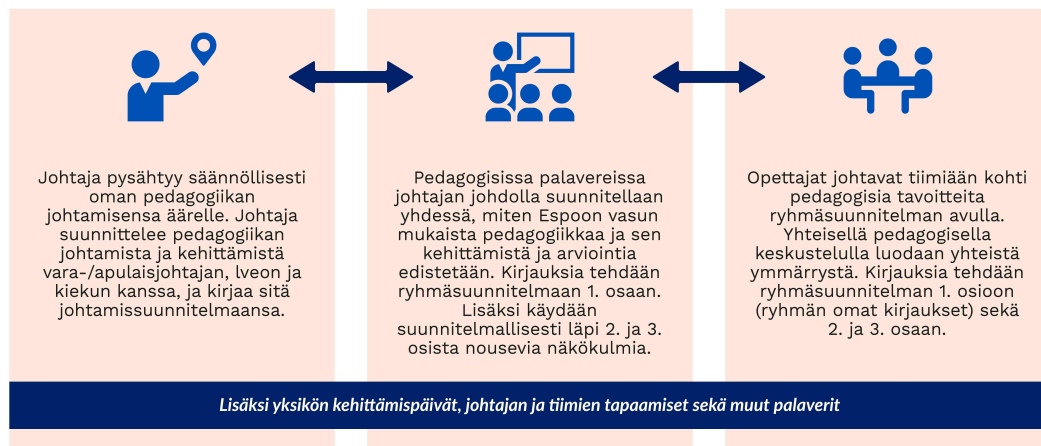
Lisäksi toimintakulttuurin kehittäminen ja arviointi sisältyy varhaiskasvatuksen kehittämis- ja arviointityöhön, joka on kuvattu luvussa 7.

Pedagogiikan johtaminen yksikkötasolla

Kaavio 1. Pedagogiikan johtaminen yksikkötasolla

Pedagogiikan johtamisen rakenteet yksikössä jaetun, osallisuutta vahvistavan johtamisen tukena

Kaavio 2. Pedagogiikan johtamisen rakenteet yksikössä jaetun, osallisuutta vahvistavan johtamisen tukena

3.1.1. Oppiva yhteisö toimintakulttuurin ytimenä

Varhaiskasvatuksessa toimitaan yhteisönä, jossa lapset ja henkilöstö oppivat yhdessä ja toisiltaan. Oppivassa yhteisössä on tilaa erilaisille mielipiteille ja tunteille. Lapsia ja henkilöstöä kannustetaan rohkeasti jakamaan ajatuksiaan ja kokeilemaan uudenlaisia toimintatapoja. Jatkuvasti toimintaansa arvioiva ja kehittävä yhteisö haastaa itseään sekä tunnistaa ja hyödyntää vahvuuksiaan. Oppivassa yhteisössä arvostetaan kunnioittavaa ja huomaavaista käytöstä. Yhteisö rohkaisee kokeiluun, yrittämiseen ja sinnikkyYTEEN sekä sallii myös erehtymisen. Yhdessä tekeminen ja osallisuuden kokemukset vahvistavat yhteisöä.

Henkilöstöä kannustetaan itsearviointiin, tiedon ja osaamisen jakamiseen ja samalla ammatilliseen kehittymiseen. Yhdessä sovittujen tavoitteiden ja tehtävien pohdinta, oman työn säännöllinen arviointi sekä huoltajilta ja muilta yhteistyökumppaneilta saatu palaute edistävät yhteisön oppimista. Oppimista edistää myös kehittämistyöstä, arvioinneista ja tutkimuksesta saadun tiedon hyödyntäminen.

Espoossa ryhmäsuunnitelmaprosessissa tehdään näkyväksi pedagogisen keskustelun jatkuvuus, yhteinen toiminnan reflektointi ja osaamisen jakaminen. Yhdessä oppiminen rakentaa yhteisöllisyyttä ja yhteenkuuluvuutta, jotka pohjustavat koko yhteisön hyvinvointia.

Espoossa kunnallisten varhaiskasvatusyksiköiden kehittämistyötä toteutetaan itsearviointikriteereiden ja Valssi- laadunarviointijärjestelmän (Karvi) avulla. Työyhteisöt arvioivat toimintaansa kriteerien avulla, asettavat itselleen tavoitteita ja arvioivat niiden saavuttamista. Espoossa hyödynnetään myös asiakaskyselyjä ja muita kyselyjä kehittämistyön apuna. Yhteiskehittämisen avulla tuetaan kumppanuuksia ja työyhteisöjä erilaisissa kehittämisprosesseissa.

3.1.2. Oppimiseen, leikkiin ja vuorovaikutukseen kannustava yhteisö

Leikkiin kannustavassa toimintakulttuurissa tunnustetaan leikin merkitys lapsen hyvinvoinnille ja oppimiselle. Henkilöstö tunnistaa leikkiä rajoittavia tekijöitä ja kehittää leikkiä edistäviä toimintatapoja ja oppimisympäristöjä. Lapsilla ja henkilöstöllä on mahdollisuus kokea yhdessä oppimisen ja leikin iloa. Yhteisössä kannustetaan kaikkia kekseliäisyyteen, mielikuvituksen käyttöön, omaan ilmaisuun ja luovuuteen. Leikki saa näkyä ja kuulua. Lasten leikkialueille, kokeiluille ja elämyksille annetaan tilaa, aikaa ja leikkirauhaa. Leikkiville lapsille ja aikuisille mahdollistetaan keskittyminen leikkiin.

Varhaiskasvatuksen toimintakulttuuriin kuuluu henkilöstön keskinäinen yhteistyö sekä vuorovaikutus huoltajien ja lähiympäristön kanssa. Yhteisön jäsenet kunnioittavat toisiaan ja arvostavat yhteistyötä. Yhteisö rohkaisee lapsia hyvään vuorovaikutukseen sekä toimimaan ryhmän jäsenenä. Henkilöstö tukee lasten vertaissuhteiden syntymistä ja vaalii ystävyyssuhteita. Turvallisessa yhteisössä puututaan ristiriitoihin ja opetellaan rakentavia keinoja niiden ratkaisemiseen.

Espoossa suomenkielisessä varhaiskasvatuksen henkilöstö rikastaa lasten leikkejä ja leikkimaailmoja pedagogisella toiminnalla, oppimisympäristöjen muokkaamisella ja erilaisilla leikkivälineillä. Leikkisyyttä hyödynnetään arjen tilanteissa ja näin vahvistetaan myönteistä ilmapiiriä lapsiryhmissä. Henkilöstö tukee lasten omaehtoisia ja pitkäkestoisia leikkejä, mielikuvitusta ja leikin kehittymistä. Leikin kautta vahvistetaan lapsiryhmän vuorovaikutusta, yhteisöllisyyttä ja ryhmään kuulumisen tunnetta. Henkilöstö tiedostaa leikin merkityksen oppimiselle sekä kaverisuhteiden syntymiselle ja vahvistamiselle. Henkilöstö turvaa leikin edellytykset ja varmistaa, että jokaisella lapsella on mahdollisuus leikkiin. Lapset pääsevät osallistumaan leikkien ja leikkiympäristön suunnitteluun ja arviointiin ikätasolleen sopivalla tavalla.

Henkilöstön tehtävänä on havaita lasten vuorovaikutusaloitteet, vastata niihin ja tukea lasten vuorovaikutusta tarvittavin keinoin (esimerkiksi non-verbaalisen viestinnän havainnointi, kuvakommunikaatio, tukiviittomat ja digitaaliset välineet). Omalla esimerkillään henkilöstö osoittaa lapsille, että vuorovaikutukseen osallistumisella on merkitystä ja vaikutusta yksilöä koskeviin asioihin. Yhteisöllisyyttä vahvistetaan opettamalla lapsille toisia huomioonottavia toimintatapoja ja tukemalla niiden harjoittelua. Lapsia ohjataan kiinnittämään huomiota omiin ja toisten tunteisiin, osoittamaan myötätuntoa sekä huolehtimaan kavereista. Vuorovaikutuksessa toisten kanssa toimimisesta syntyy merkityksellisuuden kokemus.

3.1.3. Osallisuus, yhdenvertaisuus ja tasa-arvo

Inklusiivisessa toimintakulttuurissa edistetään osallisuutta, yhdenvertaisuutta⁹⁷ ja tasa-arvoa kaikessa toiminnassa. Lasten, henkilöstön ja huoltajien aloitteita, näkemyksiä ja mielipiteitä arvostetaan. Tämä edellyttää osallisuutta edistävien toimintatapojen sekä rakenteiden tietoista kehittämistä. Lasten ymmärrys yhteisöstä, oikeuksista, vastuusta ja valintojen seurauksista kehittyy osallisuuden kautta. Osallisuutta vahvistaa lasten sensitiivinen kohtaaminen ja myönteinen kokemus kuulluksi ja nähdyksi tulemisesta. Lasten ja huoltajien osallistuminen toiminnan suunnitteluun, toteuttamiseen ja arviointiin edistää osallisuutta. Jokainen henkilöstön jäsen on tärkeä osa varhaiskasvatusyhteisöä.

Yhteisön jäsenet tulevat kohdatuiksi ja kohdelluiksi yhdenvertaisina riippumatta henkilöön liittyvistä tekijöistä⁹⁸. Yhdenvertaisuus ei merkitse samanlaisuutta. Toimintakulttuurin kehittämisen kannalta on tärkeää, että yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa koskevista asenteista keskustellaan työyhteisössä. Lisäksi tulee pohtia, miten esimerkiksi kieleen, etnisyyteen, katsomukseen, vammaisuuteen, sukupuoleen ja sen moninaisuuteen liittyvät asenteet näkyvät puheissa, eleissä, teoissa ja toimintatavoissa. Vuorovaikutuksen ja kielenkäytön mallit sekä tavat toimia stereotyyppisten oletusten mukaisesti välittyvät lapsille. Varhaiskasvatus on sukupuolisensitiivistä. Henkilöstö rohkaisee lapsia tekemään valintoja ilman sukupuoleen tai muihin henkilöön liittyviin seikkoihin sidottuja stereotyyppisiä rooleja ja ennako-odotuksia. Henkilöstö tunnistaa lasten keskinäisten kohtaamisten eriarvoistavia piirteitä sekä puuttuu niihin hienotunteisesti ja johdonmukaisesti. Myönteisellä ja kannustavalla vuorovaikutuksella tuetaan lapsen oman identiteetin ja itsetunnon kehitystä.

Vahvistamalla lasten osallisuutta ja rakentamalla inklusiivista toimintakulttuuria edistetään samalla sosiaalisesti kestävä kehitystä. Jokaisella lapsella ja hänen huoltajillaan on mahdollisuus osallistua tasavertaisesti omalla tavallaan yhteisön ja oman ryhmän toimintaan. Jokaisen yhteisön jäsenen kokemus yhteisöön ja ryhmään kuulumisesta on merkityksellinen. Henkilöstö tiedostaa oman toimintansa ja vuorovaikutuksensa merkityksen tasa-arvon, yhdenvertaisuuden ja osallisuuden toteutumisessa. Yhteisöissä vaalitaan asennetta, jonka mukaan jokainen yhteisön jäsen on samanarvoinen ja ainutlaatuinen. Moninaisuutta ei lähestytä poikkeuksien havaitsemisena, vaan siten, että moninaisuus tarkoittaa kaikkiin yhteisön jäseniin luonnollisesti kuuluvia, yhteisöä rikastuttavia asioita.

Varhaiskasvatusyksiköissä ryhmäsuunnitelman yhteiseen osaan tehdään yksikön tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma. Perhepäivähoidossa ja avoimessa varhaiskasvatuksessa noudatetaan Espoon laatimaa tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmaa, jota tarkennetaan ryhmäsuunnitelmaan. Ryhmäsuunnitelman avulla tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden näkökulmia pohditaan ja arvioidaan säännöllisesti. Näin luodaan yhteistä ymmärrystä ja sovitaan konkreettisesti niistä toimintaperiaatteista, joiden avulla turvataan jokaisen lapsen ja perheen tasa-arvoinen ja yhdenvertainen kohtelu.

Yhdenvertaisuuden toteutumista vahvistetaan resurssien tarkoituksenmukaisella kohdentamisella esimerkiksi tilanteissa, joissa lasten tarvitseman tuen tai suomen kielen oppimisen näkökulmasta tarvitaan erilaisia toimia.

Lapsen osallisuus on sekä inklusiivisuuden periaate että sen ilmentämisen keino varhaiskasvatuksen arjessa. Henkilöstö huomioi jokaisen lapsen hänen tarpeittensa mukaisesti päivittäin. Lasten kuuntelemiselle varataan tilaa ja aikaa suunnitelmallisesti ja säännöllisesti. Henkilöstö auttaa aktiivisesti kaikkia lapsia ilmaisemaan ajatuksiaan ja mielipiteitään. Lasten ajatukset ja ideat yhdistyvät henkilöstön pedagogiseen osaamiseen muodostaen yhteisiä prosesseja, arjen toimintoja ja projekteja. Henkilöstön tehtävänä on varmistaa, että jokainen lapsi saa myönteisiä kokemuksia osallistumisesta ja vaikuttamisesta. Mahdollisuus tehdä aloitteita ja vaikuttaa omaan toimintaympäristöön edistää lasten oppimista ja lisää lasten pystyvyyden kokemuksia. Lapsi rohkaistuu aktiiviseen toimijuuteen ja luottamus omiin

⁹⁷ Varhaiskasvatuslaki 3 § 1 momentti 6 kohta

⁹⁸ Yhdenvertaisuuslaki (1325/2014) 7 ja 8 §

vaikutusmahdollisuuksiin vahvistuu. Lasten halua vaikuttaa oman elämänsä asioihin tuetaan positiivisen palautteen, kannustuksen ja rohkaisun avulla sekä tekemällä näkyväksi asioita, joihin lapset ovat vaikuttaneet.

Varhaiskasvatuksessa mahdollistetaan lasten osallistuminen pedagogisen toiminnan suunnitteluun, toteutukseen ja arviointiin auttamalla lapsia dokumentoimaan omia ajatuksiaan ja ideoitaan esimerkiksi saduttamalla, kuvaamalla ja videoimalla. Yhteisen suunnittelun ja arvioinnin tukena voidaan käyttää lasten kokouksia, yhteisiä tuumaushetkiä ja äänestyksiä. Jokaisessa varhaiskasvatusyksikössä lasten tulee voida osallistua lapsiryhmän sääntöjen sopimiseen ikätasonsa ja edellytystensä mukaisesti. Nämä erilaiset osallistumisen ja vaikuttamisen tavat kirjataan ryhmäsuunnitelmaan ja osaksi ryhmän toiminnan rakenteita.

3.1.4. Kulttuurinen moninaisuus ja kielitietoisuus

Varhaiskasvatus on osa kulttuurisesti muuntuvaa ja monimuotoista yhteiskuntaa. Kulttuurinen moninaisuus nähdään voimavarana. Yhteisössä tunnustetaan, että oikeus omaan kieleen, kulttuuriin, uskontoon ja katsomukseen on perusoikeus. Varhaiskasvatuksessa arvostetaan ja hyödynnetään moninaista kulttuuriperintöä ja kansalliskieliä sekä yhteisön ja ympäristön kulttuurista, kielellistä ja katsomuksellista monimuotoisuutta. Tämä edellyttää henkilöstöltä tietoa kulttuureista ja katsomuksista sekä taitoa nähdä ja ymmärtää asioita monesta näkökulmasta ja asettua toisen asemaan. Erilaisista ajattelu- ja toimintatavoista keskustellaan rakentavasti ja luodaan myös uusia tapoja toimia yhdessä. Samalla edistetään kulttuurisesti kestävästä kehitystä.

Kielitietoisessa varhaiskasvatuksessa tiedostetaan, että kielet ovat läsnä jatkuvasti ja kaikkialla. Henkilöstö ymmärtää kielen keskeisen merkityksen lasten kehityksessä ja oppimisessa, vuorovaikutuksessa ja yhteistyössä sekä identiteettien rakentumisessa ja yhteiskuntaan kuulumisessa. Monikielisyyden näkyväksi tekeminen tukee lasten kehitystä kulttuurisesti moninaisessa maailmassa. Henkilöstön tulee tiedostaa, että he ovat lapsille kielellisiä malleja, ja kiinnittää huomiota omaan kielenkäyttöön. Henkilöstö rohkaisee lapsia käyttämään kieltä monipuolisesti. Lasten kielelliset lähtökohdat huomioidaan, ja heille annetaan aikaa ja mahdollisuuksia vaihteleviin kielenkäytön tilanteisiin.

Inklusiiviset periaatteet ja toimintatavat ohjaavat kaikkea varhaiskasvatuksen toimintaa. Espoossa jokainen lapsi nähdään ensisijaisesti lapsena, eikä esimerkiksi taustansa edustajana tai jonkin ominaisuutensa tai piirteensä kautta. Varhaiskasvatuksessa käytännöt, toimintatavat, menetelmät, ympäristö sekä jokainen kohtaaminen vahvistavat yhteenkuuluvuuden tunnetta ja samankaltaisuuksien löytämistä erilaisuuden korostamisen sijaan. Kulttuurinen moninaisuus on positiivisen kiinnostuksen kohde ja luonteva osa varhaiskasvatuksen arkea, jossa moninaisuutta kunnioitetaan ja tuodaan esille niin sanoissa kuin teoissa. Sensitiivisyys ja kunnioittava suhtautuminen kulttuuriseen moninaisuuteen on toiminnan ja huoltajien kanssa tehtävän yhteistyön pohja. Toiminnassa otetaan huomioon myös työyhteisön yhä kasvava kulttuurinen moninaisuus, joka on yhteisön rikkaus ja hyödynnettävissä oleva voimavara.

3.1.5. Hyvinvointi, turvallisuus ja kestävä elämäntapa

Varhaiskasvatuksessa arvostetaan terveellisiä, turvallisia ja liikunnallisia elämäntapoja. Varhaiskasvatuksen yhteisössä liikutaan monipuolisesti sisällä ja ulkona sekä vältetään pitkäkestoista istumista. Lasten hyvinvointia edistetään antamalla mahdollisuus päivän aikana rauhoittumiseen ja lepoon sekä tarjoamalla monipuolista, terveellistä ja riittävää ravintoa. Toimintakulttuurin kehittämisessä huomioidaan yhteisön mahdollisuus toimia kiireettömässä ja keskittymistä edistävässä ympäristössä. Selkeä ja suunnitelmallinen, mutta joustava päivän rakenne edistää hyvinvointia.

Varhaiskasvatuksessa pidetään huolta koko yhteisön fyysisestä, psyykkisestä ja sosiaalisesta turvallisuudesta. Lasta tulee suojata väkivallalta, kiusaamiselta ja muulta häirinnältä⁹⁹. Lapsella

on oikeus saada lohdutusta sitä tarvitessaan. Varhaiskasvatuksessa ei sallita kiusaamista, väkivaltaa, syrjintää eikä häirintää. Kiusaaminen tunnustetaan, siihen puututaan ja sitä ehkäistään tietoisesti ja suunnitelmallisesti osana toimintakulttuurin kehittämistä. Olennaista kiusaamisen ennaltaehkäisyssä on tukea lasten vertaissuhteita ja yhteisön hyvinvointia. Henkilöstöllä on keskeinen rooli lasten sosiaalisten ja emotionaalisten taitojen harjoittelun ja kehittymisen tukemisessa. Lasten kanssa opetellaan tunnistamaan ja ratkaisemaan ristiriitoja rakentavasti. Häirintä-, kiusaamis- tai väkivaltatilanteista keskustellaan lasten huoltajien kanssa ja etsitään yhdessä ratkaisuja. Turvallisuuden edistämiseen kuuluu myös tapaturmien suunnitelmallinen ehkäisy ja seuranta, turvallisuuskasvatus sekä tiloista ja välineistä huolehtiminen. Varhaiskasvatus edellyttää toimivaa ja sitoutunutta turvallisuuden johtamista sekä turvallisuusasiat hallitsevaa henkilöstöä.

Kaikessa toiminnassa huomioidaan ekologisesti, sosiaalisesti, kulttuurisesti ja taloudellisesti kestävä elämäntavan välttämättömyys. Arjen valinnoilla ja toimilla ilmennetään vastuullista suhtautumista luontoon ja ympäristöön. Varhaiskasvatuksessa edistetään välineiden ja tilojen yhteiskäyttöä, kohtuullisuutta, säästäväisyyttä, korjaamista ja uusiokäyttöä.

Kiusaamisen ehkäiseminen ja vertaissuhteiden vahvistaminen

Hyväksyvä, jokaista arvostava ja kunnioittava sekä kaikkien osallisuuden varmistava toimintakulttuuri on pohja varhaiskasvatussyksikön kiusaamisen ehkäisemiselle. Kiusaamista, väkivaltaa, syrjintää ja häirintää ehkäistään vaikuttamalla sekä henkilöstön omaan että lapsiryhmän toimintaan. Varhaiskasvatussyksikön johtaja varmistaa, että kiusaamisesta ilmiönä puhutaan työyhteisössä. Kiusaaminen tunnustetaan asiaksi, johon vaikuttavat myös henkilöstön asenteet, suhtautuminen kuhunkin lapseen, lapsiryhmään ja työyhteisöön. Henkilöstö itse vaikuttaa ilmiön olemassaoloon. Kiusaamista ennaltaehkäistään tietoisilla, pedagogisilla valinnoilla, joissa korostuvat koko toimintakulttuurin ja lasten mielen hyvinvoinnin kannalta merkitykselliset asiat: läsnä oleva henkilöstö, yhteisöllisyys, hyvä kaveruus, toisen auttaminen ja myötätunto.

Henkilöstö auttaa lapsia sekä sanoittamaan tunteitaan ja ajatuksiaan että löytämään toimivia ratkaisumalleja ristiriitatilanteisiin. Lasten tulee voida kertoa kokemuksistaan ja heillä on oikeus tulla kuulluksi ja voida luottaa siihen, että henkilöstö kantaa vastuun myös vaikeissa tilanteissa. Lapsille opetetaan, että kiusaaminen on väärin, mutta sen sijaan kiusaamisesta kertominen aikuiselle tai kiusatun puolustaminen on oikein ja rohkeaa. Henkilöstö puuttuu kiusaamiseen sekä kaikenlaiseen väkivaltaan, syrjintään ja häirintään välittömästi. Henkilöstö varmistaa myös jokaisen lapsen näkökulmasta kaveritaitojen harjoittelun, jota tehdään arjessa myönteisillä keinoilla. Ryhmässä harjoitellaan tunne- ja kaveritaitoja sekä toisten huomioonottamista erilaisissa arjen tilanteissa monipuolisten työtapojen avulla. Varhaiskasvatuksessa keskitytään aina myönteisiin toimintatapoihin niin lasten kuin aikuistenkin välisessä vuorovaikutuksessa.

Kaikkia lapsia ohjataan lapsen iän ja kehityksen mukaisesti sekä oman että toisen kehon kunnioittamiseen. Kehosta puhutaan myönteiseen sävyyn ja lapsi oppii, että kaikki kehon osat ovat yhtä arvokkaita ja että on tärkeää hoitaa ja arvostaa omaa kehoaan. Lasten kysymyksiin vastataan avoimesti lapsen ikä ja kehitystaso huomioiden. Lisäksi lasten kanssa keskustellaan hyvästä ja turvallisesta kosketuksesta. Lasta opetetaan myös tarvittaessa puolustamaan itseään, jos jokin asia tuntuu ikävältä tai pelottavalta, ja hakemaan tarvittaessa apua aikuiselta. Lapsille opetetaan kehotunnetaitoja sekä turvataitoja, jotka auttavat lasta suojautumaan kiusaamiselta, häirinnältä ja väkivallalta. Apuna tässä työssä voidaan käyttää muun muassa Väestöliiton verkkosivuilta saatavaa aineistoa.

Varhaiskasvatuksessa henkilöstön tehtävänä on varmistaa, että jokaisella lapsella on mahdollisuus olla osa vertaisryhmää ja että kukaan ei jää yksin. Varhaiskasvatussyksikössä tehdään suunnitelma lasten suojaamiseksi väkivallalta, kiusaamiselta, syrjinnältä ja häirinnältä (kiusaamisen ehkäisyn suunnitelma). Suunnitelma kirjataan ryhmäsuunnitelman yksikön yhteiseen osaan, kiusaamisen ehkäisyn ja vertaissuhteiden vahvistamisen kohtaan. Ryhmäsuunnitelmaan tehdään myös ryhmäkohtaiset kirjaukset, kuvataan käytännön toiminta kiusaamisen ehkäisemiseksi ja siihen puuttumiseksi sekä arviointi. Espoossa on toimialatasoisesti käytössä Yhdessä vahvaksi yhteisöksi – Ei kiusaamiselle -suunnitelma.

Kestävän elämäntavan polkua rakentamassa

Espoossa varhaiskasvatuksen päivittäisessä toiminnassa huomioidaan kaikki kestävän kehityksen näkökulmat. Kulttuurisesti kestävä kehitys edistetään arvostamalla kulttuurista moninaisuutta, lapsen omaa kulttuuriperintöä ja muita kulttuureita. Varhaiskasvatuksessa tuetaan lasten kulttuuri-identiteetin muodostumista luomalla sosiaalisesti turvallisia oppimisympäristöjä ja edistämällä kulttuurien välistä vuorovaikutusta sekä ymmärrystä. Näin tuetaan lapsen kehittymistä oman kulttuuriipiirinsä ja suomalaisen yhteiskunnan jäseneksi. Sosiaalisesti kestävä elämäntapaa vahvistetaan esimerkiksi opettamalla lapsille kaveritaitoja ja yhteisöllisyyteen kasvamista.

Ekologisesti kestävä elämäntapaa tuetaan esimerkiksi luontopedagogiikan avulla. Jokaisen lapsen hyvän luontosuhteen muodostumiseen kiinnitetään erityistä huomiota ja lapsia ohjataan tutkimaan ja suojelemaan luontoa. Taloudellisesti kestävä kehitys näkökulmasta toiminnassa käytetään kierrätysmateriaaleja ja opetellaan yhdessä sekä kierrättämisen että lajittelemisen taitoja. Henkilöstö ohjaa lapsia arkipäivän konkreettisten esimerkkien avulla huomaamaan ja ymmärtämään, että pienillä päivittäisillä teoilla on merkitystä. Varhaiskasvatusyksikön johtaja vastaa siitä, että taloudellinen kestävyys huomioidaan yksikön toiminnan organisoinnissa. Kestävän kehityksen kasvatuksen tavoitteena on kasvattaa luottamusta tulevaisuuteen ja omiin vaikutusmahdollisuuksiin sekä ekologista ja sosiaalista hyvinvointia tavoittelevia kansalaisia. Kestävän kehityksen kasvatuksen myötä varhaiskasvatuksen toiminta tukee myös YK:n kestävän kehityksen tavoitteita (Sustainable Development Goals).

Kestävän kehityksen periaatteiden mukaisesti varhaiskasvatuksessa mietitään yhdessä lasten kanssa toiveiden kohtuullisuutta ja arvioidaan, kuinka paljon erilaisia tavaroita on riittävästi, tarvitaanko aina uusia vai voiko vanhoja yhdessä kunnostaa. Lapsia ohjataan olemassa olevan arvostamiseen ja siitä huolen pitämiseen. Materiaalihankinnoissa huomioidaan ekologisuus ja välineiden käytössä hyödynnetään yhteiskäyttöä niin varhaiskasvatusyksikön sisällä kuin alueellisesti. Lapset osallistuvat hankintojen suunnitteluun ja heitä tuetaan tekemään valintoja kestävästä näkökulmasta.

Liikunnallisen elämäntavan edistäminen on osa kestävä elämäntapaa ja se luo pohjaa liikkuvaksi aikuiseksi kasvamiselle. Henkilöstö liikkuu yhdessä lasten kanssa heitä innostaen ja kannustaen. Liikkumisen mahdollisuuksia nähdään, hyödynnetään ja luodaan päivän eri tilanteissa ja ympäristöissä. Liikkuminen on osa suunnitelmallista pedagogista toimintaa. Toiminnassa varmistetaan, että kaikilla lapsilla on yhdenvertaiset liikkumisen mahdollisuudet ja henkilöstö toimii aktiivisesti purkaakseen liikkumiseen liittyviä esteitä oppimisympäristössä, toimintakulttuurissa ja pedagogisessa toiminnassa.

3.2. Varhaiskasvatuksen oppimisympäristöt

Varhaiskasvatuksessa tavoitteena on varmistaa kehittävä, oppimista edistävä, inklusiivinen, terveellinen ja turvallinen sekä esteetön oppimisympäristö¹⁰⁰. Oppimisympäristöillä tarkoitetaan tiloja, paikkoja, yhteisöjä, käytäntöjä, välineitä ja tarvikkeita, jotka tukevat lasten kehitystä, oppimista ja vuorovaikutusta. Oppimisympäristön käsite sisältää varhaiskasvatuksessa muun muassa fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen ulottuvuuden. Oppimisympäristöjä kehitetään siten, että varhaiskasvatukselle asetetut tavoitteet voidaan saavuttaa, ja että ne tukevat lasten terveen itsetunnon sekä sosiaalisten ja oppimisen taitojen kehittymistä. Ergonomia, ekologisuus, viihtyisyys ja esteettömyys sekä tilojen valaistus ja akustiikka, sisäilman laatu ja siisteys otetaan huomioon oppimisympäristöjä rakennettaessa ja kehitettäessä.

Oppimisympäristöjä suunnitellaan ja rakennetaan yhdessä lasten kanssa. Niiden tulee tukea lasten luontaista uteliaisuutta ja oppimisen halua sekä ohjata leikkiin, fyysiseen aktiivisuuteen, tutkimiseen sekä taiteelliseen ilmaisuun ja kokemiseen. Lapsilla tulee olla mahdollisuus tutkia maailmaa kaikilla aisteillaan ja koko kehollaan. Oppimisympäristöt tarjoavat lapsille vaihtoehtoja mieluisaan tekemiseen, monipuoliseen ja vauhdikkaaseen liikkumiseen, leikkeihin ja peleihin

100 Varhaiskasvatuslaki 3 § 1 momentti 2 kohta ja 10 §

sekä rauhalliseen oleiluun ja lepoon. Lasten ideat, leikit ja heidän tekemänsä työt näkyvät oppimisympäristöissä.

Oppimisympäristöissä voidaan toteuttaa monenlaista pedagogista toimintaa ja ne muuntuvat tarpeen mukaan. Henkilöstön tulee ottaa huomioon lasten kiinnostuksen kohteet, yksilölliset taidot ja tarpeet sekä varhaiskasvatuksen toteuttamisen periaatteet (luku 4). Varhaiskasvatuksen oppimisympäristöissä toimitaan joustavasti erikokoisissa ryhmissä, joissa jokaisella yhteisön jäsenellä on mahdollisuus osallistua toimintaan ja vuorovaikutukseen. Toiminta pedagogisesti tarkoituksenmukaisissa ryhmissä edistää lasten ja henkilöstön keskittymistä sekä lapsilähtöistä toimintaa.

Yhteisesti sovitut säännöt ja toimintatavat auttavat luomaan ilmapiiriltään turvallisen, muita kunnioittavan ja yhteisvastuullisen oppimisympäristön. Turvallisessa ilmapiirissä erilaisten tunteiden näyttäminen on sallittua ja henkilöstö auttaa lapsia tunteiden ilmaisussa ja itsesäätelyssä. Lapsia rohkaistaan kysymään, ja lasten kysymyksiin vastataan.

Oppimisympäristöjä suunnitellaan ja kehitetään siten, että ne vahvistavat yhdenvertaisuutta ja sukupuolten tasa-arvoa. Tämä mahdollistaa perinteisten sukupuolistereotyyppien rikkomisen. Oppimisympäristöissä edistetään lasten kielellistä kehitystä ja kielitietoisuutta sekä tuodaan näkyväksi kulttuurista moninaisuutta.

Luonto sekä pihat, leikkipuistot ja muut rakennetut ympäristöt ovat myös varhaiskasvatuksen oppimisympäristöjä. Ne tarjoavat kokemuksia, materiaaleja ja monipuolisia mahdollisuuksia leikkiin ja tutkimiseen. Niitä hyödynnetään liikunta- ja luontoelämysten ja oppimisen paikkoina.

Lasten saatavilla ja käytössä tulee olla riittävästi monipuolisia, ikätasoisia, pedagogisia ja turvallisia leikki- ja toimintavälineitä, ja niissä on huomioitava saavutettavuus, lasten yksilölliset tuen tarpeet ja mielenkiinnonkohteet. Teknologia on osa monipuolista ja lasta osallistavaa oppimisympäristöä. Varhaiskasvatuksessa käytetään digitaalisia välineitä, sovelluksia ja ympäristöjä tarkoituksenmukaisella tavalla. Lasten omia digitaalisia laitteita, leluja ja muita välineitä käytetään varhaiskasvatuksen järjestäjän määrittämällä tavalla, ja niiden käytöstä sovitaan huoltajien kanssa.

Yhteistyö muiden toimijoiden kanssa sekä fyysiset että virtuaaliset vierailut esimerkiksi kirjastoon, museoon, kulttuuriperintökohteisiin, konsertteihin, teatteriin ja huoltajien työpaikoille rikastavat lasten oppimisympäristöjä. Oppimisympäristöjen suunnittelu tarjoaa myös luontevan yhteistyömahdollisuuden henkilöstön ja huoltajien välille.

Espoossa lasten oppimisympäristönä hyödynnetään varhaiskasvatusyksikön ja sen lähiympäristön lisäksi pääkaupunkiseutua retkikohteineen sekä kulttuuri- ja liikuntapalveluineen. Espoole ominaista rikasta ja monipuolista luontoa käytetään oppimis- ja toimintaympäristönä mahdollisimman usein. Lapsille järjestetään päivittäin monipuolisia mahdollisuuksia ulkoiluun ja ulkona oppimiseen. Varhaiskasvatusyksikön lähiluonto on tärkeä osa oppimisympäristöä.

Varhaiskasvatusyksiköiden fyysisiä oppimisympäristöjä arvioidaan ja muokataan jatkuvasti osana pedagogista toimintaa siten, että ne pysyvät dynaamisina ja houkuttelevina. Lasten mielikuvituksen rikastamiseksi hankitaan ja kierrätetään laadukkaita, ei liian valmiita sisä- ja ulkoleikkivälineitä ja sekä toiminnassa hyödynnetään luonnonmateriaaleja. Liikunta- ja leikkivälineet ovat lasten saatavilla ja lapset osallistuvat hankintojen suunnitteluun mahdollisuuksien mukaan.

Tilojen käyttöä suunnitellaan ja oppimisympäristöjä muokataan yhdessä lasten kanssa. Päivän kulkua tarkastellaan erilaisista näkökulmista niin, että pienissäkin tiloissa voidaan liikkua ja leikille on aikaa ja tilaa. Lasten kanssa suunnitellut ja sovitut oppimisympäristöön tai toimintakäytäntöihin liittyvät muutokset kirjataan ryhmäsuunnitelmaan. Muutosten toteutumista seurataan ja arvioidaan.

Digitaalisia välineitä, sovelluksia ja ympäristöjä käytetään luontevana osana pedagogista toimintaa esimerkiksi luovan tuottamisen, tutkimisen ja taltioimisen välineinä projekteissa. Käytössä huomioidaan lapsen ikä, yhdessä tekeminen aikuisen kanssa ja lasten osallisuus.

Digitaalisten välineiden avulla oppimisympäristöä laajennetaan seinien ulkopuolelle esimerkiksi metsiin, eri maihin ja avaruuteen hyödyntäen kuvia sekä ääni- ja videomaisemia. Etäyhteyksillä voidaan tehdä vierailuja esimerkiksi kulttuuripalveluihin, muihin varhaiskasvatusryhmiin, perheiden koteihin ja muihin maihin ystäväpäiväkoteihin. Digitaalisten laitteiden, sovellusten ja ympäristöjen valinnassa kiinnitetään erityistä huomiota niiden elinkaareen, yhteensopivuuteen, pedagogiseen soveltuvuuteen, monipuolisen hyödyntämisen mahdollisuuksiin ja käyttöön.

Varhaiskasvatuksen henkilöstö vastaa siitä, että lapsiryhmän fyysistä, psyykkistä ja sosiaalista oppimisympäristöä sekä lasten hyvinvointia ja toimintaa oppimisympäristössä seurataan päivittäin. Fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen oppimisympäristön tulee mahdollistaa jokaisen lapsen osallisuus ja toimijuus. Sensitiivisen henkilöstön tuella ja ohjauksella oppimisympäristö houkuttelee lasta oppimaan ja auttaa häntä toimimaan sopivan haasteellisten tehtävien parissa. Lapsi oppii parhaiten, kun hän voi harjoitella merkitykselliseksi kokemiaan asioita, joita hän on juuri oppimassa, mutta ei vielä kunnolla osaa.

Henkilöstön tehtävä on varmistaa, että oppimisympäristössä on mahdollisuus ja tilaa rakentaa erilaisia leikkejä. Lasten käyttöön tarkoitetut välineet ja materiaalit valitaan kestävän kehityksen periaatteet huomioiden. Ne ovat lasten saatavilla ja saavutettavissa siten, että niissä on huomioitu lasten yksilölliset tarpeet. Lapsia opastetaan ja kannustetaan huolehtimaan välineistä ja materiaaleista asianmukaisesti. Oppimisympäristön tulee innostaa lapsia ja antaa heille mahdollisuus sekä yhdessä koettuihin elämyksiin että ponnisteluun ja oppimisen iloon. Pystyvyyden kokemukset lisäävät lapsen uskoa omaan itseensä ja vahvistavat hänen mielensä hyvinvointia.

Espoossa oppimisympäristöjen toimivuutta arvioidaan ja kehitetään säännöllisesti yksikön palaverirakenteissa. Arvioinnissa huomioidaan lasten havainnoinnista, pedagogisesta dokumentoinnista ja lasten vasuista nousevat tarpeet, lasten vahvuudet ja mielenkiinnon kohteet. Oppimisympäristöjen arvioinnin apuvälineenä voidaan ryhmäsuunnitelman lisäksi käyttää myös muita yhdessä sovittuja työkaluja.

3.3. Yhteistyö varhaiskasvatuksessa

Yhteistyöllä edistetään varhaiskasvatuksen tavoitteita sekä varhaiskasvatuksen laadukasta pedagogista toimintaa. Vastuu yhteistyön toteutumisesta ja suunnitelmallisuudesta on varhaiskasvatuksen järjestäjillä¹⁰¹.

3.3.1. Huoltajien kanssa tehtävä yhteistyö

Huoltajien kanssa tehtävällä yhteistyöllä on tärkeä merkitys varhaiskasvatuksessa¹⁰². Yhteistyön tavoitteena on huoltajien ja henkilöstön yhteinen sitoutuminen lasten terveen ja turvallisen kasvun, kehityksen ja oppimisen edistämiseen. Luottamuksen rakentaminen sekä tasa-arvoinen vuorovaikutus ja keskinäinen kunnioitus tukevat kasvatusyhteistyötä.

Perusteasiakirjaan kirjatusta arvoista, tavoitteista ja toteuttamisesta keskustellaan yhdessä huoltajan kanssa. Yhteistyö on vuorovaikutteista ja edellyttää varhaiskasvatuksen henkilöstöltä aloitteellisuutta ja aktiivisuutta. Yhteistyössä huomioidaan perheiden moninaisuus, lasten yksilölliset tarpeet sekä huoltajuuteen ja vanhemmuuteen liittyvät kysymykset. Tarvittaessa keskusteluissa käytetään tulkkia molemminpuolisen ymmärryksen varmistamiseksi¹⁰³.

Yhteistyöllä voi olla erilaisia tehtäviä ja muotoja lapsen varhaiskasvatuksen aikana. Lasten päivittäiset tapahtumat ja kokemukset jaetaan huoltajien kanssa. Kannustavat ja lapsen kehitystä ja oppimista myönteisesti kuvaavat viestit ovat tärkeitä. Huoltajan ja henkilöstön havainnot ja keskustelut lapsen päivästä luovat pohjan lapsen kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin turvaamiselle.

101 Varhaiskasvatuslaki 7 §

102 Varhaiskasvatuslaki 3 § 1 momentti 10 kohta

103 Kielilaki (423/2003) 18 § ja ulkomaalaislaki (301/2014) 203 §

Yhteistyön merkitys on erityisen tärkeää siirtymävaiheissa, kuten lapsen aloittaessa varhaiskasvatuksessa ja varhaiskasvatuksen aikaisissa siirtymissä, lapsen vaihtaessa päiväkotia tai aloittaessa esiopetuksen. Yhteisellä keskustelulla on erityinen tehtävä laadittaessa lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa (luku 1.3). Yhteistyön merkitys huoltajan kanssa korostuu lapsen tukea suunniteltaessa ja toteutettaessa (luku 5). Luottamuksellinen ilmapiiri mahdollistaa huoltajan ja henkilöstön välisen yhteistyön myös haastavissa tilanteissa, esimerkiksi huolen herätessä lapsen hyvinvoinnista.

Lasten huoltajilla tulee olla mahdollisuus osallistua¹⁰⁴ lapsensa varhaiskasvatuksen suunnitteluun, arviointiin ja kehittämiseen yhdessä henkilöstön ja lasten kanssa. Huoltajien kanssa tehtävässä yhteistyössä hyödynnetään saavutettavia digitaalisia palveluja. Yhteistyö voi tukea myös huoltajien keskinäistä vuorovaikutusta. Huoltajien verkostoituminen ja yhteinen toiminta erilaisissa tilaisuuksissa vahvistaa yhteisöllisyyttä ja antaa tukea henkilöstön työlle.

Espoon suomenkielisessä varhaiskasvatuksessa luottamuksen rakentaminen nähdään tärkeänä kaikissa kohtaamisissa huoltajien kanssa. Henkilöstö kohtaa perheen myönteisesti, lämpimästi ja arvostavasti. Tasa-arvoinen vuorovaikutus syntyy arjen tilanteissa kuuntelun, dialogin ja rohkean mutta sensitiivisen kysymisen ja keskustelun kautta.

Henkilöstöllä on vuorovaikutus- ja viestintävastuu yksittäisen lapsen ja lapsiryhmän varhaiskasvatukseen liittyvissä asioissa. Henkilöstö vastaa siitä, että huoltajat ovat tietoisia Espoon varhaiskasvatussuunnitelmasta. Varhaiskasvatusyksikön johtajalla on vastuu koko varhaiskasvatusyksikköä koskevien asioiden viestinnästä. Hänen johdolla on määritellään yksikön huoltajien kanssa viestimisen tavat. Viestinnän peruslähtökohta on avoimuus. Henkilöstön tehtävänä on varmistaa, että viestintä tavoittaa kaikki perheet. Kunnallisissa varhaiskasvatusyksiköissä käytetään päivittäisten kohtaamisten ja vasukeskustelujen lisäksi eVakaa ensisijaisena viestintävälineenä sekä toimintakalenteria, josta huoltajat voivat nähdä lapsensa ryhmän suunniteltua ja toteutunutta pedagogista toimintaa.

Osallisuuden kokeminen on yksilöllistä ja osallisuus voi todentua eri tavoin. Jokaisessa varhaiskasvatusyksikössä luodaan toimivat kohtaamisen rakenteet ja huoltajien osallisuutta edistävät toimintatavat yhteistyössä heidän kanssaan. Erityisesti tämä korostuu avoimen varhaiskasvatuksen palveluissa. Varhaiskasvatushenkilöstön tehtävänä on varmistaa, että kaikilla perheillä on mahdollisuus osallistua haluamallaan ja heille mahdollisella tavalla varhaiskasvatusyksikön toimintaan. Huoltajille tarjotaan mahdollisuuksia vaikuttaa lapsensa varhaiskasvatuksen suunnitteluun, toteuttamiseen ja arviointiin esimerkiksi vasukeskusteluissa. Yhteistyössä voidaan hyödyntää digitaalisia välineitä ja palautekanavia.

Huoltajien osallistuminen keskusteluihin tai yksikön tapahtumiin voidaan tarvittaessa mahdollistaa myös etäyhteyksien avulla. Yhteisen kielen puuttuessa voidaan käyttää apuna tulkkia ja myös esimerkiksi nonverbaalia viestintää, kuvia ja digitaalisia välineitä.

3.3.2. Yhteistyö eri tahojen kanssa

Yhteistyön tavoitteena on varmistaa laadukkaan varhaiskasvatuksen toteuttaminen ja kehittäminen. Varhaiskasvatustilain mukaan kunnan on varhaiskasvatusta järjestäessään toimittava monialaisessa yhteistyössä ja luotava tarvittavat yhteistyörakenteet¹⁰⁵. Yksityisen palveluntuottajan on tarpeen mukaan toimittava monialaisessa yhteistyössä¹⁰⁶.

Varhaiskasvatuksen yhteistyötahoilla tarkoitetaan kaikkia niitä alueellisia ja paikallisia toimijoita, joiden kanssa varhaiskasvatuksen on luontevaa tehdä yhteistyötä. Yhteistyö esimerkiksi muusta opetuksesta, liikunnasta, kirjastosta ja kulttuurista vastaavien tahojen ja muiden lähiympäristön toimijoiden kanssa lisää oppimisympäristöjen monipuolisuutta ja tukee varhaiskasvatuksen

¹⁰⁴ Varhaiskasvatustilain 20 §

¹⁰⁵ Varhaiskasvatustilain 7 §

¹⁰⁶ Varhaiskasvatustilain 7 §

tavoitteita. Muita varhaiskasvatuksen yhteistyötahoja ovat esimerkiksi järjestöt, katsomusyhteisöt kuten seurakunnat, poliisi sekä ravitsemus- ja siivouspalvelut.

Kunnan varhaiskasvatuksen ja sen alueella toimivien yksityisten varhaiskasvatuspalvelujen tuottajien sekä kuntien välinen yhteistyö ja sen kehittäminen on tärkeää. Varhaiskasvatuksen järjestäjät voivat kehittää toimintaansa yhteistyössä korkeakoulujen, oppilaitosten, tutkimuslaitosten ja viranomaisten kanssa¹⁰⁷.

Varhaiskasvatuksessa tehdään yhteistyötä myös lastenneuvolan ammattilaisten, lastensuojelun sekä muiden terveydenhuollon ja sosiaalipalveluiden toimijoiden kanssa. Yhteistyön merkitys korostuu, kun jollain näistä tahoista herää huoli lapsen kehityksestä tai hyvinvoinnista tai kun lapsen tukea suunnitellaan ja järjestetään. Laajaan terveystarkastukseen sisällytetään varhaiskasvatuksen henkilöstön arvio alle kouluikäisen lapsen selviytymisestä ja hyvinvoinnista varhaiskasvatuksessa huoltajan kirjallisella suostumuksella. Varhaiskasvatuksen henkilökunnan antama arvio on tärkeä osa lapsen kokonaisvaltaisen kasvun, kehityksen ja hyvinvoinnin arviointia sekä tuen tarpeiden varhaista tunnistamista monialaisessa yhteistyössä¹⁰⁸.

Espoon varhaiskasvatuksessa monialaisen yhteistyön tärkeimpinä tavoitteina ovat hyvinvoiva lapsi ja perheiden tarkoituksenmukaiset palvelut. Kasvun ja oppimisen toimialalla yhteistyötä tehdään sovitussa kokousrakenteissa ja esimerkiksi yhteishankkeissa yhdessä suomenkielisen perusopetuksen, ruotsinkielisen opetuksen ja varhaiskasvatuksen sekä nuorisopalveluiden kanssa. Edellä mainittujen lisäksi yhteistyö kulttuurin sekä liikunnan ja urheilun tulosyksiköiden, kirjastojen, maahanmuuttopalveluiden, oppilaitosten, tutkimuslaitosten, kestävän kehityksen toimijoiden, luontokoulujen, seurakuntien ja muiden katsomusyhteisöjen, järjestöjen ja lähialueen toimijoiden kanssa monipuolistaa varhaiskasvatuksen toimintaa ja lasten oppimisympäristöjä. Yhteistyökumppanien kanssa toimittaessa arvioidaan myös yhteistyön toteutumista ja sovitaan yhdessä kehittämisestä.

Varhaiskasvatuksessa on kattavat yhteistyörakenteet perhekeskuksen toimijoiden ja erikoissairaanhoidon kanssa. Perhekeskuksen yhteistyötahoja varhaiskasvatuksen kanssa ovat esimerkiksi lasten kuntoutuspalvelut, neuvola, perheneuvola ja lastensuojelu. Laaja-alaiset varhaiskasvatuksen erityisopettajat voivat tarvittaessa laatia saatteen kuntoutuspalveluihin. Yksityisessä varhaiskasvatuksessa saatteen voi tehdä myös varhaiskasvatuksen opettaja. Huoltajien kanssa voidaan tehdä yhteistyössä Huoli-ilmoitus perhesosiaalityöhön. Monialaista yhteistyötä kehitetään ja arvioidaan säännöllisesti yhteistyökumppaneiden kanssa. Kehitämme monialaista yhteistyötä Länsi-Uudenmaan hyvinvointialueen kanssa.

Neuvolan kanssa yhteistyötä tehdään lapsen ikävuositarkastusten yhteydessä. Hyve-mallin mukaisesti neuvolan nelivuotistarkastuksessa hyödynnetään varhaiskasvatuksessa huoltajien kanssa käytyä keskustelua ja keskusteluista saadut tiedot siirretään neuvolaan huoltajien luvalla. Lisäksi käynnillä tarkastellaan lapsen kehitystä laajemmin. Mikäli lapsen kehityksestä, kasvusta ja oppimisesta herää huolta, lapsen vasusta lähetetään sovitut osat huoltajien luvalla neuvolaan heti vasukeskustelun jälkeen.

Varhaiskasvatuksella on sovitut yhteiset toimintatavat siitä, miten perhe ohjataan perhe- ja sosiaalityön tai lastensuojelun palveluihin. Kun perheellä on kontakti lastensuojeluun, sovitaan perheen ja lastensuojelun työntekijöiden kanssa yhdessä lasten palaveriin osallistumisesta ja tavoista, joilla tietoa välitetään eri toimijoiden välillä. Lastensuojelun pyytäessä tietoa lapsen asioista, tulee varhaiskasvatuksen vastata pyyntöön. Lastensuojelun työntekijän on mahdollista osallistua lapsen vasukeskusteluun, jos varhaiskasvatus on lastensuojelun avohuollon tukitoimi.

Monialaista yhteistyötä tehdään aina voimassa olevien salassapito- ja tiedonsiirtosäädösten mukaisesti. Tiedonsiirtoon ja yhteistyöhön liittyvät lupa-asiat sovitaan huoltajien kanssa erikseen. Lapsiryhmän henkilöstö yhdessä varhaiskasvatuksen erityisopettajan kanssa ohjaa perheen tarvittaessa tarkoituksenmukaisten palvelujen piiriin. Myös avoimen varhaiskasvatuksen henkilöstö ohjaa tarvittaessa asiakkaita sopivien palvelujen äärelle.

107 Varhaiskasvatuslaki 7 §

108 Valtioneuvoston asetus neuvolatoiminnasta, koulu- ja opiskeluterveydenhuollosta sekä lasten ja nuorten ehkäisystä suun terveydenhuollosta (338/2011) 7, 9 ja 13 § sekä varhaiskasvatuslaki 7 §

3.4. Paikallisesti tarkennettavat asiat

Paikallisesti tarkennetaan

- *varhaiskasvatuksen toimintakulttuurin kehittämisen tavoitteet ja toteuttaminen sekä arvioinnin käytännöt*
- *inklusiivisten toimintatapojen kehittäminen ja toteuttaminen*
- *varhaiskasvatuksen käytettävät oppimisympäristöt sekä niiden arviointiin liittyvät käytännöt*
- *huoltajien kanssa tehtävän yhteistyön tavoitteet ja käytännöt*
- *monialaisen yhteistyön tavoitteet, rakenteet ja toimintatavat*
- *mahdollinen toiminnan kehittämisen yhteistyö muiden tahojen kanssa: kuntien ja muiden varhaiskasvatuksen järjestäjien, viranomaisten, korkeakoulujen, oppilaitosten, tutkimuslaitosten sekä järjestöjen kanssa*
- *eri yhteistyömuotojen arvioinnin käytännöt*
- *miten kiusaamista, väkivaltaa, syrjintää ja häirintää ehkäistään esimerkiksi laatimalla yhteiset säännöt ja toimintatavat yhdessä varhaiskasvatusyhteisön kesken*
- *miten kiusaamiseen, väkivaltaan, syrjintään ja häirintään puututaan ja miten toimenpiteiden toteutumista seurataan ja arvioidaan.*

Varhaiskasvatuksen järjestäjä huolehtii, että kukin varhaiskasvatuksen toimintayksikkö voi täsmentää toimintakulttuuriinsa ja oppimisympäristöjen kehittämiseen liittyviä tavoitteita sekä yhteistyöhön liittyviä käytäntöjä. Täsmennykset voidaan kirjata paikalliseen suunnitelmaan varhaiskasvatuksen järjestäjän päätöksen mukaisesti.

4. Varhaiskasvatuksen pedagogisen toiminnan suunnittelu ja toteuttaminen

4.1. Pedagogisen toiminnan viitekehys

Varhaiskasvatuksen pedagogista toimintaa ja sen toteuttamista kuvaa kokonaisvaltaisuus. Tavoitteena on edistää lasten oppimista ja hyvinvointia sekä laaja-alaista osaamista (kuvio 1). Pedagoginen toiminta toteutuu lasten ja henkilöstön välisessä vuorovaikutuksessa ja yhteisessä toiminnassa. Lasten omaehtoinen, henkilöstön ja lasten yhdessä ideoima sekä henkilöstön suunnittelema toiminta täydentävät toisiaan. Varhaiskasvatuksen pedagoginen toiminta läpäisee kasvatuksen, opetuksen ja hoidon kokonaisuuden.

Kuvio 1. Varhaiskasvatuksen pedagogisen toiminnan viitekehys

Tavoitteellisen ja inklusiivisen toiminnan perustan luovat arvoperusta (luku 2.4), oppimiskäsitys (luku 2.5), niihin pohjautuva toimintakulttuuri (luku 3) sekä monipuoliset oppimisympäristöt (luku 3.2), yhteistyö (luku 3.3), työtavat (luku 4.3) ja lapsen tuki (luku 5). Lasten mielenkiinnon kohteet ja tarpeet sekä heidän kasvuympäristöönsä liittyvät merkitykselliset asiat ovat toiminnan suunnittelun lähtökohtana. Lähtökohtana ovat myös luvussa 4.5 kuvatut oppimisen alueet. Laadukkaan pedagogisen toiminnan edellytyksenä on suunnitelmallinen dokumentointi, arviointi ja kehittäminen (luvut 4.2 ja 7). Laaja-alaisen osaamisen tavoitteet ohjaavat osaltaan toiminnan suunnittelua (luku 2.7).

Pedagogisen toiminnan tavoitteita ja periaatteita tarkennetaan paikallisella suunnittelulla (luku 1.2). Tavoitteita tarkennettaessa otetaan huomioon varhaiskasvatuksen eri toimintamuodot, niiden henkilöstörakenne ja muut ominaispiirteet. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet ja sitä tarkentava paikallinen suunnittelu sekä lasten varhaiskasvatussuunnitelmat (luku 1.3) ovat lapsiryhmän toiminnan suunnittelun lähtökohtia. Toimintaa toteutetaan niin, että jokaisella lapsella

on oikeus edetä oppimisessaan siten, että varhaiskasvatuksesta ja esiopetuksesta muodostuu lapselle mielekäs jatkumo.

Ryhmäsuunnitelma

Ryhmäsuunnitelma on keskeisin pedagoginen työväline Espoon suomenkielisessä varhaiskasvatuksessa. Jokaisessa lapsiryhmässä laaditaan päivittäistä kasvatus- ja opetustyötä ohjaava ryhmäsuunnitelma. Ryhmäsuunnitelman kautta suunnitellaan ja arvioidaan pedagogisen toiminnan kokonaisuutta. Ryhmäsuunnitelma on prosessi, jossa huomioidaan varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden ja Espoon vasun lisäksi lasten vasuihin kirjatut toiminnalle asetetut tavoitteet. Suunnitelmaan tehdään säännöllisesti lisäyksiä ja tarkennuksia lasten tarpeiden, aloitteiden, mielenkiinnon kohteiden ja vahvuuksien perusteella.

Ryhmäsuunnitelmatyöskentelyssä pedagoginen keskustelu on keskiössä sekä yksikkö- että tiimitasolla. Ryhmäsuunnitelmaprosessia johtaa varhaiskasvatusyksikön johtaja, jonka vastuulla on huolehtia siitä, että yksikön yhteinen näkemys pedagogisesta toiminnasta huomioidaan ryhmien toiminnan suunnittelussa ja siten myös jokaisen. Ryhmäsuunnitelman ensimmäisen osan avulla yksikön johtaja johtaa ja kehittää yksikön pedagogiikkaa henkilöstön kanssa yhdessä sovittuun suuntaan. Ryhmäsuunnitelman toisessa osassa luodaan toimiva suunnittelu ja arvioinnin kokonaisuus sekä arjen rakenteet ja tavoitteet ryhmän pedagogiselle toiminnalle. Kolmannessa osassa suunnitellaan ja arvioidaan pedagogista toimintaa, jossa yhdistyvät lasten mielenkiinnon kohteet, tarpeet ja vahvuudet sekä oppimisen alueet laaja- alaisen osaamisen vahvistamiseksi.

Varhaiskasvatusyksikön johtaja huolehtii ryhmäsuunnitelmaprosessin jatkuvuudesta yksikön eri rakenteissa. Ryhmätasolla vastuu ryhmäsuunnitelman laatimisesta on päiväkodeissa varhaiskasvatuksen opettajalla ja ryhmäperhepäiväkodissa lastenhoitajalla. Ryhmäsuunnitelma on koko tiimin yhteinen työväline. Sen avulla varmistetaan tiimin sekä erityisopettajien ja kieli- ja kulttuuriopettajien yhteissuunnittelu ja toiminnan arviointi. Edellä mainitun lisäksi ryhmäsuunnitelmaa käytetään varhaiskasvatuksen opettajien ja yksikköjohtajan yhteisen pedagogisen keskustelun välineenä varhaiskasvatuksen laadun varmistamiseksi.

4.2. Pedagoginen dokumentointi

Pedagoginen dokumentointi on varhaiskasvatuksen suunnittelun, toteuttamisen, arvioimisen ja kehittämisen keskeinen työmenetelmä. Se on jatkuva prosessi, jossa havainnot, dokumentit ja niiden vuorovaikutuksellinen tulkinta muodostavat ymmärrystä pedagogisesta toiminnasta. Pedagoginen dokumentointi mahdollistaa lasten ja huoltajien osallistumisen toiminnan arviointiin, suunnitteluun ja kehittämiseen.

Pedagoginen dokumentointi tuottaa tietoa lasten elämästä, kehityksestä, kiinnostuksen kohteista, ajattelusta, oppimisesta ja tarpeista sekä lapsiryhmän toiminnasta konkreettisella ja monipuolisella tavalla. Yksittäisten dokumenttien, esimerkiksi valokuvien, piirrosten tai henkilöstön havaintojen, avulla voidaan yhdessä lasten kanssa tarkastella heidän kehitystään ja oppimistaan. Lasten jo saavuttamat tiedot ja taidot, kiinnostuksen kohteet ja tarpeet tulevat näkyväksi pedagogisen dokumentoinnin kautta ja ovat toiminnan suunnittelun perusta.

Suunnitelmallisen dokumentoinnin tavoitteena on, että henkilöstö oppii tuntemaan yksittäistä lasta, ymmärtämään lasten välisiä suhteita sekä ryhmän henkilöstön ja lasten välisen vuorovaikutuksen luonnetta. Pedagogisen dokumentoinnin tarkoitus on toteuttaa varhaiskasvatusta lapsilähtöisesti. Dokumentoinnin avulla saatuja tietoja ja ymmärrystä hyödynnetään esimerkiksi työtapojen, oppimisympäristöjen, toiminnan tavoitteiden, menetelmien ja sisältöjen jatkuvassa muokkaamisessa lasten kiinnostusta ja tarpeita vastaavaksi. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma on osa pedagogisen dokumentoinnin prosessia (luku 1.3). Suunnitelmallista pedagogista dokumentointia tarvitaan myös lapselle annettavan tuen tarpeiden arvioinnissa (luku 5).

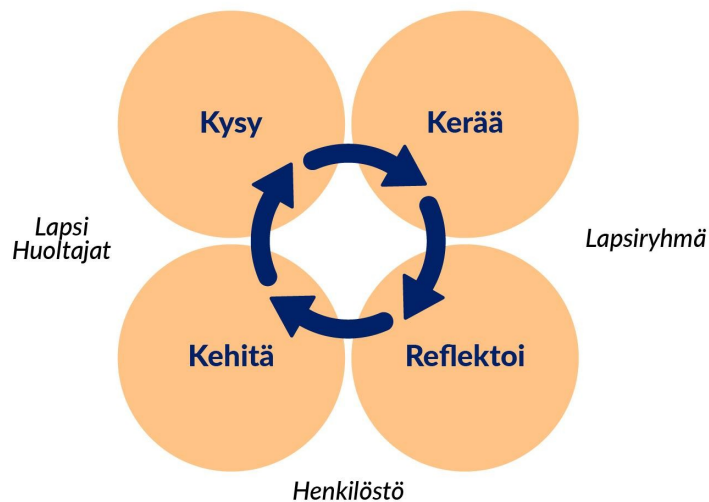
Pidemmältä aikaväliltä kootut dokumentit ovat tärkeä osa pedagogisen toiminnan arviointia, henkilöstön toiminnan itsearviointia (luku 7.1) sekä toimintakulttuurin kehittämistä.

Pedagoginen dokumentointi on työväline varhaiskasvatuksen henkilöstön oman työn kehittämiseen. Espoossa pedagogista dokumentointia hyödynnetään yksittäisen lapsen ja lapsiryhmän vahvuuksien, onnistumisten ja tuen tarpeiden näkyväksi tekemisessä sekä lapsilähtöisen varhaiskasvatuksen suunnittelussa, toteuttamisessa ja arvioinnissa.

Pedagogisen dokumentoinnin lähtökohtana on yhteisen tarkastelun kohteen valitseminen. Tästä ilmiöstä, aiheesta tai tilanteesta kerätään ja tuotetaan erilaisia dokumentteja, kuten lasten piirustuksia, ajatuksia, ideoita, valokuvia, videoita, satuja tai henkilöstön kirjaamia havaintoja tarkoituksen mukaisella tavalla. Dokumentteja tuottavat henkilöstö, lapset ja huoltajat suhteessa tarkasteltavaan ilmiöön/asiaan. Erityistä huomioita kiinnitetään siihen, että lapsilla on mahdollisuus dokumentoida itseään kiinnostavia näkökulmia, asioita ja arjen tapahtumia sekä suunnitelmallisesti että spontaanisti. Dokumentteja tarkastellaan yhdessä lapsen, lapsiryhmän, henkilöstön ja huoltajien kanssa keskustellen ja yhteistä ymmärrystä rakentaen. Lapsiryhmän yhteisissä arjen kokoontumisissa keskustellaan menneestä ja tulevasta pedagogisesta toiminnasta dokumenttien avulla. Yhteisessä tuumailussa eli reflektoinnissa syntyviä näkökulmia, ajatuksia ja ideoita käytetään esimerkiksi yksittäisen lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaprosessissa, lapsiryhmän pedagogisen toiminnan, toistuvien arkitilanteiden ja projektitoiminnan suunnittelussa ja arvioinnissa ja lasten sekä huoltajien osallisuuden vahvistamisessa.

Lapsen vasun suunnitteluvaiheessa pohditaan yhdessä huoltajien kanssa, kuinka pedagogista dokumentointia hyödynnetään lapsen vasun toteutumisen seurannassa ja arvioinnissa. Pedagogisen dokumentoinnin hyödyntämistä ryhmätasolla suunnitellaan ryhmäsuunnitelmassa. Suunnitelmallisuudessa kiinnitetään huomiota erityisesti lasten aktiiviseen rooliin dokumenttoijina ja dokumenttien yhteisen käsittelyn käytäntöihin viikko-, kuukausi- ja vuositasolla. Pedagogista dokumentointia hyödynnetään myös ryhmäsuunnitelman toteutumisen seurannassa ja arvioinnissa. Edellisten lisäksi pedagoginen dokumentointi on tärkeä lasten leikkiä tukeva ja rikastava käytäntö. Pedagogisen dokumentoinnin avulla voidaan ymmärtää oppimisen alueiden yhdistelevän ja soveltavan pedagogisen toiminnan kytkeytyminen lasten laaja-alaisen osaamisen kehittämiseen. Tarkastelun apuna voidaan hyödyntää esimerkiksi projektiseinää.

Ryhmän henkilöstön tehtävänä on dokumentointiprosessin yhteydessä hyödyntää syntynyttä dokumentaatiota ja ymmärrystä oppimisympäristön ja lasten tarkoituksenmukaisten toimintamahdollisuuksien kehittämisessä. Henkilöstö voi käyttää dokumentointia myös oman pedagogisen toimintansa arviointiin ja koko yksikön toimintakulttuurin kehittämiseen.

Kaavio 4. Pedagogisen dokumentoinnin prosessi

4.3. Monipuoliset työtavat

Työtapojen valintaa ohjaavat varhaiskasvatukselle asetetut tehtävät ja tavoitteet sekä lasten ikä, tarpeet, edellytykset ja kiinnostuksen kohteet. Toiminnalliset sekä luovuutta ja osallisuutta edistävät työtavat ovat lapsille luontevia oppimisen tapoja. Tällaisia ovat esimerkiksi lasten omaehtoinen ja ohjattu leikki, tutkiminen, liikkuminen sekä taiteellinen kokeminen ja ilmaisu. Digitaalisia välineitä, sovelluksia ja ympäristöjä hyödynnetään toiminnassa. Monipuoliset työtavat ovat sekä oppimisen väline että opetteluun kohde. Tämän vuoksi on tärkeää, että henkilöstö ohjaa lapsia kokeilemaan ja käyttämään erilaisia työtapoja erikokoisissa ryhmissä sekä itsenäisesti. Työskenneltäessä lapsia rohkaistaan kyselemään ja ihmettelemään sekä päättämään ja ratkaisemaan ongelmia yhdessä.

Henkilöstöltä edellytetään ammattitaitoa ja herkkyyttä tunnistaa eri tilanteiden pedagogisia mahdollisuuksia. Tämä näkyy muun muassa taitona havaita lasten aloitteita ja tunnetiloja sekä muuttaa ja suunnata omaa toimintaansa niiden mukaisesti. Lasten aloitteet voivat olla kehollisia ja sanattomia, joten niiden ymmärtäminen ja niihin vastaaminen edellyttävät henkilöstöltä sensitiivistä läsnäoloa ja lapsen hyvää tuntemista.

Lapset ottavat osaa työtapojen suunnitteluun ja valintaan omien edellytystensä mukaisesti. Lapsilla tulee olla mahdollisuus tutkia maailmaa kaikilla aisteillaan ja koko kehollaan sekä kokeilla erilaisia työtapoja. Työtapojen vaihteleva käyttö tarjoaa eri-ikäisille ja eri tavoin oppiville lapsille onnistumisen kokemuksia. Monipuoliset työtavat edellyttävät monipuolisia oppimisympäristöjä. Työtapojen käytössä hyödynnetään henkilöstön ja lasten osaamista sekä kokeillaan ja kehitetään uusia työtapoja.

Espoossa keskeisiä pedagogisia periaatteita ovat toiminnan eheys ja kokonaisvaltaisuus sekä se, että asioita ja ilmiöitä tarkastellaan monin eri tavoin. Siksi Espoossa suositetaan projektityypistä, pitkäkestoista toimintatapaa ja pedagogisia ratkaisuja, jotka yhdistävät luontevasti leikkiä, liikkumista, taiteellista ilmaisua sekä digitaalisia elementtejä. Arjessa mahdollistetaan myös

toimiminen erikokoisissa, tarkoituksenmukaisesti vaihtuvissa tai välillä myös pysyvämmissä ryhmissä. Jokaisessa varhaiskasvatustyksikössä tuetaan lasten tunne- ja sosiaalisia taitoja henkilöstön valitseman menetelmän avulla.

Espoossa osaamista ja sen jakamista arvostetaan. Varhaiskasvatustyksiköissä keskustellaan säännöllisesti monipuolisten työtapojen valinnasta esimerkiksi varhaiskasvatuksen opettajien pedagogisissa kokouksissa. Henkilöstö huolehtii siitä, että lapset saavat vaikuttaa työtapojen valintaan ja kehittämiseen. Myös huoltajien kanssa käytyjen keskustelujen pohjalta nousseet työtapoja koskevat asiat huomioidaan ryhmän toiminnan suunnittelussa.

4.4. Leikki kehityksen, oppimisen ja hyvinvoinnin lähteenä

Leikki on keskeinen toimintatapa varhaiskasvatuksessa. Varhaiskasvatuksen tehtävä on tarjota kaikille lapsille mahdollisuuksia erilaisiin leikkeihin. Leikki edistää lapsen kehitystä, oppimista ja hyvinvointia. Leikissä lapsi oppii, mutta lapselle itselleen leikki ei ole tietoisesti oppimisen väline vaan tapa olla ja elää sekä hahmottaa maailmaa. Kokemukset, jotka herättävät lapsissa tunteita, uteliaisuutta ja kiinnostusta, virittävät leikkiin.

Lapselle leikin merkitys syntyy leikistä itsestään. Leikki tuottaa lapsille iloa ja mielihyvää. Leikkiessään lapset ovat aktiivisia toimijoita: he jäsentävät ja tutkivat ympäröivää maailmaa, luovat sosiaalisia suhteita sekä muodostavat merkityksiä kokemuksistaan. Leikissä lapset rakentavat käsitystä itsestään ja muista ihmisistä. Leikkiessään lapset sekä jäljittelevät että luovat uutta ja muuntavat näkemäänsä. Samalla he mallintavat ja testaavat haaveitaan ja toiveitaan. Mielikuvitus mahdollistaa sen, että lapset voivat kokeilla erilaisia rooleja ja ideoita, joita he muuten eivät voisi toteuttaa. Leikkiessään lapset voivat käsitellä itselleen vaikeita kokemuksia. Leikissä on turvallista kokeilla, yrittää ja erehtyä.

Leikissä yhdistyvät keskeiset oppimista edistävät elementit: innostus, yhdessä tekeminen ja omien taitojen haastaminen. Leikki kehittyy ja saa eri muotoja kokemusten karttuessa. Henkilöstön ja lasten sekä lasten keskinäinen vuorovaikutus luovat perustan ajattelun ja kielen kehitykselle sekä kehittyville leikkitaidoille. Lapset havainnoivat, kokeilevat ja oppivat yhteisön sääntöjä leikissä. Ryhmässä leikkiessään lapset oppivat säätelemään tunteitaan ja tahtomistaan sekä huomioimaan toisten ihmisten näkökulmia. Yhteisöllisyys kasvaa leikin kautta ja vahvistaa myönteistä tunneilmastoa.

Leikki on varhaiskasvatuksen keskeinen työtapana. Pedagogisessa toiminnassa voidaan leikin juonen kehittelyssä ja leikkimaailmojen rakentamisessa yhdistää esimerkiksi draamaa, improvisaatiota tai satuja. Henkilöstön tulee tiedostaa keskittyneen tutkimisen, spontaanin luovan ilmaisun sekä vauhdikkaiden liikunta- ja peuhausleikkien esimerkiksi hyppy-, heitto- ja kiinniottoleikkien merkitys lasten hyvinvoinnille ja oppimiselle. Eri tilanteita voi rikastaa leikinomaisuudella. Lurut, sanaleikit, laulut ja yhteinen hassuttelu vahvistavat myönteistä ilmapiiriä, mikä tukee oppimista ja hyvinvointia.

Henkilöstön tehtävä on turvata leikin edellytykset inklusiivisten periaatteiden mukaisesti, ohjata leikkiä sopivalla tavalla ja huolehtia siitä, että jokaisella lapsella on mahdollisuus olla osallisena yhteisissä leikeissä omien taitojensa ja valmiuksiensa mukaisesti. Henkilöstön tulee suunnitelmallisesti ja tavoitteellisesti tukea lasten leikin kehittymistä sekä ohjata sitä joko leikin ulkopuolelta tai olemalla itse mukana leikissä. Henkilöstön fyysinen ja psyykinen läsnäolo tukee lasten välistä vuorovaikutusta ja ehkäisee ristiriitatilanteiden syntymistä.

Henkilöstön tulee havainnoida ja dokumentoida lasten leikkiä. Leikin havainnointi lisää henkilöstön ymmärrystä lasten ajattelusta ja kiinnostuksen kohteista sekä heidän tunteistaan ja kokemuksistaan. Havaintoja käytetään leikin ja muun toiminnan suunnittelussa ja ohjaamisessa. Henkilöstöltä edellytetään herkkyyttä ja ammattitaitoa sekä sukupuolisensitiivisyyttä havaita lasten leikkialoitteita ja vastata niihin sopivalla tavalla.

Pitkäkestoiseen leikkiin tarvitaan aikaa, rauhaa ja tilaa sekä sopivia ja lasten saatavilla olevia leikkivälineitä ja materiaaleja. Oppimisympäristöjen tulee joustaa leikkien mukaan, sillä leikit eivät välttämättä pysy paikallaan niille nimetyissä tiloissa.

Lasten kulttuurin ja lapsille suunnatun median tunteminen auttaa henkilöstöä ymmärtämään lasten leikkejä. Myös erilaiset pelit sekä digitaaliset välineet ja sovellukset tarjoavat niihin monenlaisia mahdollisuuksia. Leikkiin kannustavassa oppimisympäristössä myös aikuinen on oppija. Henkilöstö keskustelee leikin merkityksestä ja lasten leikkeihin liittyvistä havainnoista huoltajien kanssa. Tällä tavoin voidaan edistää leikkien jatkumista kotona tai varhaiskasvatuksessa.

Espeen varhaiskasvatuksessa korostetaan monipuolista leikkiä, joka vahvistaa yhteisöllisyyttä ja lasten osallisuuden kokemusta ryhmässä. Lapsiryhmien päivän rakenne suunnitellaan niin, että leikille on tilaa, aikaa ja mahdollisuuksia. Leikillisiä menetelmiä käytetään työtapoina ja oppimistilanteissa hyödynnetään esimerkiksi juonellista ja tarinallista leikkiä. Henkilöstön tehtävänä on varmistaa, että kaikki lapset pääsevät osallistumaan leikkiin joka päivä. Lasten yksilöllisiä tarpeita leikkiin osallistumisessa tuetaan monipuolisin keinoin. Aikuisen rooli leikissä vaihtelee leikkitalanteen ja tavoitteiden mukaisesti. Aikuinen voi olla leikkiin heittäytyjä, aktiivinen osallistuja, leikin havainnoija, leikkirauhan, -paikan ja -ajan turvaaja tai leikkiryhmien muodostaja. Henkilöstön tehtävänä on myös mahdollistaa lasten leikki erikokoisissa ja erilaisissa, tarkoituksenmukaisesti vaihtuvissa ryhmissä. Lisäksi lasten leikkiä tuetaan mielikuvitusta rikastavien oppimisympäristöjen, monipuolisten työtapojen ja projektityöskentelyn avulla.

Ryhmäsuunnitelman avulla monipuolinen leikki, leikillisuus, leikin merkitys ja sen kehittäminen tehdään näkyväksi osaksi pedagogista toimintaa. Myös varhaiskasvatuspäivän rakennetta tarkastellaan ryhmävasun avulla ja varmistetaan, että leikki on mukana lapsen koko päivässä. Lapset osallistuvat säännöllisesti leikkien ja leikkiympäristöjen suunnitteluun, toteuttamiseen, arviointiin ja kehittämiseen omien edellytystensä mukaisesti. Suunnitelmalliset leikkiympäristöt laajenevat ryhmän omista tiloista päiväkodin yhteisiin tiloihin sekä ulkotiloihin. Varhaiskasvatuksen henkilöstön säännöllisten keskustelujen avulla varmistetaan, että tiloja ja välineitä käytetään varhaiskasvatusyksiköissä monipuolisesti. Tarkoituksenmukaiset sisä- ja ulkoleikkivälineet on valittu kestävän kehityksen periaatteiden mukaisesti, ja ne ovat lasten saatavilla lasten mielenkiinnon kohteet huomioiden. Lelujen ja välineiden valinnassa kiinnitetään erityisesti huomiota siihen, että ympäristö on leikkiin houkutteleva ja kaikilla lapsilla on mahdollisuus löytää leikkiympäristöstään samaistumisen kohteita ja tuttuutta, mutta myös mielikuvitusta rikastuttavia asioita. Digitaalisia välineitä ja sovelluksia hyödynnetään leikkiympäristön laajentamisessa.

4.5. Oppimisen alueet

Oppimisen alueet kuvaavat varhaiskasvatuksen pedagogisen toiminnan keskeisiä tavoitteita ja sisältöjä. Ne ohjaavat henkilöstöä monipuolisen ja pedagogisen toiminnan suunnittelussa ja toteuttamisessa yhdessä lasten kanssa. Lapsilla on oikeus saada monipuolisia kokemuksia oppimisen eri alueista. Oppimisen alueet eivät ole erikseen toteutettavia, toisistaan irrallisia kokonaisuuksia, vaan niiden aihepiirejä yhdistetään ja sovelletaan lasten mielenkiinnon kohteiden ja osaamisen mukaisesti. Oppimisen alueet on ryhmitelty esiopetuksen opetussuunnitelman perusteiden¹⁰⁹ mukaisesti viideksi kokonaisuudeksi:

- *Kielten rikas maailma*
- *Ilmaisun monet muodot*
- *Minä ja meidän yhteisömme*
- *Tutkin ja toimin ympäristössäni*
- *Kasvan, liikun ja kehityn.*

¹⁰⁹ Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014

Oppimisen alueita yhdistelevä ja soveltava pedagoginen toiminta mahdollistaa asioiden ja ilmiöiden laaja-alaisen tarkastelun ja tutkimisen. Lasten mielipiteet, mielenkiinnon kohteet ja kysymykset ovat toiminnan keskeinen lähtökohta. Aihepiirit voivat nousta esimerkiksi leikeistä, saduista, retkistä tai spontaaneista vuorovaikutustilanteista lasten ja henkilöstön kesken tai lasten keskinäisessä vuorovaikutuksessa. Tapa, jolla oppimisen alueiden tavoitteita käsitellään, vaihtelee valittujen aihepiirien, tilanteiden ja lasten oppimisen mukaan. Henkilöstön tehtävänä on varmistaa, että pedagoginen toiminta edistää eri-ikäisten lasten kehitystä ja oppimista.

4.5.1. Kielten rikas maailma (001)

Varhaiskasvatuksen tehtävä on vahvistaa lasten **kielellisten taitojen** ja **valmiuksien** sekä **kielellisten identiteettien** kehittymistä. Varhaiskasvatuksessa vahvistetaan lasten uteliaisuutta ja kiinnostusta kieliin, teksteihin ja kulttuureihin. Kielen kehityksen tukeminen kytkeytyy lapsen monilukutaidon kehittymiseen (luku 2.7). Lisäksi se on yhteydessä muun muassa lasten kulttuuriseen osaamiseen ja vuorovaikutukseen liittyvään laaja-alaiseen osaamiseen. Kehittyvät kielelliset taidot avaavat lapsille uusia vaikuttamisen keinoja, mahdollisuuksia osallisuuteen ja aktiiviseen toimijuuteen.

Kieli on lapsille sekä oppimisen kohde että väline. Sen avulla lapsi ottaa haltuun erilaisia tilanteita ja asioita sekä toimii vuorovaikutuksessa muiden kanssa, ilmaisee itseään ja hankkii tietoa. Lasten kielellistä kehitystä tukee monipuolinen varhaiskasvatuksen kieliympäristö sekä yhteistyö huoltajien kanssa. Varhaiskasvatuksessa lapsille annetaan kannustavaa ja johdonmukaista palautetta heidän kielenkäyttö- ja vuorovaikutustaidoistaan.

Varhaiskasvatuksessa tuetaan jokaisen lapsen opetuskielen taitojen kehittymistä. Kasvatuksessa ja opetuksessa otetaan huomioon, että lapset kasvavat erilaisissa kielellisissä ympäristöissä, ja että he voivat samaan aikaan omaksua useita eri kieliä. Kotien tavat käyttää kieltä ja olla vuorovaikutuksessa vaihtelevat, ja kodeissa voidaan puhua useita kieliä. Kielellistä ja kulttuurista moninaisuutta tehdään varhaiskasvatuksessa näkyväksi yhteistyössä huoltajien kanssa. Tämä osaltaan tukee lasten kielellisten identiteettien kehittymistä. Kieleen ja kulttuuriin liittyviä tarkentavia näkökulmia varhaiskasvatuksessa käsitellään luvussa 4.6.

Kielen oppimisen kannalta on tärkeää tiedostaa, että saman ikäiset lapset voivat olla eri vaiheissa kielen kehityksen eri osa-alueilla. **Kielelliset identiteetit kehittyvät**, kun lapsia ohjataan ja tuetaan kielellisten taitojen ja valmiuksien keskeisillä osa-alueilla.

Kuvio 2. Lasten kielen kehityksen keskeiset osa-alueet varhaiskasvatuksessa

Vuorovaikutustaitojen kehittymisen kannalta lasten kokemukset kuulluksi tulemisesta ja siitä, että heidän aloitteisiinsa vastataan, ovat tärkeitä. Henkilöstön sensitiivisyys ja reagointi myös lasten non-verbaaleihin viesteihin on keskeistä. Vuorovaikutustaitojen kehittymistä tuetaan kannustamalla lapsia kommunikoimaan toisten lasten ja henkilöstön kanssa.

Lasten **kielen ymmärtämisen taitoja** tuetaan runsaan kielellisen mallintamisen avulla. Johdonmukainen toiminnan sanallistaminen ja keskusteleminen tukevat lasten sanavarannon kehittymistä. Erilaisissa varhaiskasvatuksen tilanteissa käytetään kuvailevaa ja tarkkaa kieltä. Tarvittaessa käytetään kuvia, esineitä ja tukiviittomia.

Lasten **puheen tuottamisen taitojen** kehittymistä seurataan ja ohjataan. Lapsia rohkaistaan puhumaan eri tilanteissa sekä aikuisten että toisten lasten kanssa. Tämä auttaa lapsia käyttämään ja ymmärtämään puhuttua kieltä. Lasten kanssa kiinnitetään vähitellen huomiota myös

äänensävyihin ja äänenpainoihin. Tarvittaessa lapsia tuetaan käyttämään omaa vaihtoehtoista kommunikaatiotapaa osana ryhmän vuorovaikutusta.

Lasten **kielen käyttötaitoja** ohjataan ja kielen käyttöä pohditaan yhdessä lasten kanssa eri tilanteissa. Tavoitteena on tilannetietoisien kielen käytön vahvistuminen. Lasten kanssa harjoitellaan kertomista, selittämistä ja puheen vuorottelua. Lisäksi eläytyminen, huumorin käyttö sekä hyvien tapojen opettelu vahvistavat lasten kielen käyttötaitoja. Tutustuminen erilaisiin teksteihin tukee kielen käyttötaitojen kehittymistä ja auttaa lapsia havaitsemaan puhutun ja kirjoitetun kielen eroja.

Lasten kielellinen ilmaisu monipuolistuu, kun heidän **kielellinen muistinsa ja sanavarantonsa** laajenee. Henkilöstön tehtävä on tukea tietoisesti tätä kehitystä. Kielellisen muistin kehittymistä tukevat esimerkiksi lorujen ja laululeikkien käyttö. Kielellä leikittely, nimeäminen sekä kuvaavien sanojen käyttäminen edistävät lasten kielellisen muistin ja sanavarannon kehittymistä. Kiireetön keskustelu ja lukeminen sekä tarinoiden kerronta tarjoavat mahdollisuuksia pohtia sanojen ja tekstien merkityksiä ja opetella uusia käsitteitä asiayhteyksissä.

Lähiympäristön eri kielten havainnointi tukee lasten **kielitietoisuuden kehittymistä**. Henkilöstön tehtävänä on herättää ja lisätä lasten kiinnostusta suullista ja kirjoitettua kieltä sekä vähitellen myös lukemista ja kirjoittamista kohtaan. Kielen havainnoinnin ja tutkimisen avulla suunnataan lasten huomiota sanojen merkityksistä kielen muotoihin ja rakenteisiin, kuten sanoihin, tavuihin ja äänteisiin. Lapsia rohkaistaan kirjoittamaan ja lukemaan leikkillisesti.

Varhaiskasvatuksessa käytetään rikkaita ja vaihtelevia tekstejä. Lasten kanssa tutustutaan monipuolisesti lastenkirjallisuuteen. Lapsille kerrotaan tarinoita, ja heitä kannustetaan itse keksimään niitä. Lasten kertomuksia, loruja ja sanallisia viestejä dokumentoidaan. Monilukutaitoa tukevassa varhaiskasvatuksessa puheen rinnalla käytetään muun muassa visuaalisia, auditiivisia ja audiovisuaalisia viestejä sekä tekstejä.

Espoon suomenkielisessä varhaiskasvatuksessa kiinnitetään huomiota kielitietoisien oppimisympäristön luomiseen ja avoimen vuorovaikutuskulttuurin rakentamiseen lasten kielellisten taitojen kehittymisen mahdollistamiseksi. Toiminta ja oppimisympäristö suunnitellaan sellaiseksi, että lapsella on varhaiskasvatuksessa mahdollisuus oppia suomen kieltä sekä käyttää muita osaamiaan kieliä. Henkilöstön tehtävänä on omalla toiminnallaan osoittaa lapsille ja perheille, että lapsen oma äidinkieli sekä mahdolliset muut lapsen kotona puhutut kielet ovat arvokkaita ja monikielisyys on toimintaa rikastuttava asia. Ryhmäsuunnitelmaan kirjataan, miten henkilöstö toimii kielellisenä mallina ja tukee lapsen suomen kielen oppimista kaikissa vuorovaikutustilanteissa. Henkilöstö on tietoinen oman toimintansa merkityksestä rikkaan ja monipuolisen kielen mallittajana. Jokaisen lapsen vasukeskustelussa keskustellaan lapsen kielen oppimisesta huoltajien kanssa.

Lasten kanssa keskustellaan paljon ja lasten puheen tuottamiselle annetaan aikaa sekä mahdollisuuksia. Lapsia rohkaistaan käyttämään kieltä esimerkiksi dialogisen lukemisen keinoin. Pedagogisesti valittu ja monipuolinen lastenkirjallisuus on päivittäisessä käytössä ja lasten saatavilla kaikissa lapsiryhmissä. Henkilöstö lukee kirjoja lapsille ääneen päivittäin. Lasten kanssa harjoitellaan myös pidempien tarinoiden kuuntelemista. Lisäksi kirjoja voidaan kuunnella hyödyntäen digitaalisia kuva- ja äänikirjapalveluja. Henkilöstö hyödyntää työssään Espoon kirjastopalveluita monipuolisesti ja kirjoja lainataan yhdessä lasten kanssa. Myös perheitä rohkaistaan kirjaston käyttöön.

4.5.2. Ilmaisun monet muodot (002)

Varhaiskasvatuksen tehtävänä on tavoitteellisesti tukea lasten **musiikillisen, kuvallisen, käsityöllisen, sanallisen ja kehollisen ilmaisun** kehittymistä sekä tutustuttaa heitä eri taiteenaloihin ja kulttuuriperintöön. Lasten ilmaisulle on luonteenomaista kokonaisvaltaisuus ja ilmaisun eri muotojen luova yhdisteleminen. Taiteellinen kokeminen ja ilmaiseminen edistävät lasten oppimisedellytyksiä, sosiaalisia taitoja ja myönteistä minäkuvaa sekä valmiuksia ymmärtää ja jäsentää ympäröivää maailmaa. Ajattelun ja oppimisen taidot kehittyvät, kun

lapset tutkivat, tulkitsevat ja luovat merkityksiä erilaisia ilmaisun taitoja harjoittelemalla. Kyky kuvitella ja luoda mielikuvia on keskeistä myös lapsen eettisen ajattelun kehittymiselle. Kulttuuriperintöön, taiteeseen ja ilmaisun eri muotoihin tutustuminen vahvistaa lasten osaamista myös monilukutaidon sekä osallistumisen ja vaikuttamisen osa-alueilla.

Kulttuuri on tärkeä osa lapsen identiteettiä. Varhaiskasvatuksessa lapsille tarjotaan mahdollisuuksia nähdä ja kokea monipuolisesti taidetta ja muuta kulttuuria. Taiteeseen ja kulttuuriin liittyvät kokemukset vahvistavat lasten kykyä omaksua, käyttää ja tuottaa kulttuuria. Samalla lapset oppivat ymmärtämään taiteen ja kulttuuriperinnön merkitystä ja arvoa.

Ilmaisun eri muodot tarjoavat lapsille keinoja kokea ja hahmottaa maailmaa heitä puhuttelevalla ja innostavalla tavalla. Taiteellinen ilmaisu tarjoaa lapsia motivoivia keinoja havaintojen, tunteiden ja luovan ajattelun näkyväksi tekemiseen. Ilmaisun eri muotoihin tutustutaan moniaistisesti, erilaisia työtapoja, oppimisympäristöjä sekä lähiympäristön kulttuuritarjontaa hyödyntäen. Oppimisympäristöjen esteettisyys, innostavuus, saatavilla olevat monipuoliset välineet ja materiaalit sekä riittävä ohjaus ovat merkityksellisiä ilmaisumuotoihin tutustuttaessa.

Taidekasvatus sisältää sekä spontaania että ennalta suunniteltua toimintaa. Ilmaisun ja oppimisen prosesseissa korostuu kokeilu, tutkiminen, tekemisen eri vaiheiden harjoittelu ja niiden dokumentointi. Jokaisen lapsen yksilöllistä ilmaisua tuetaan ja lasten yhteisille luoville prosesseille annetaan riittävästi aikaa ja tilaa. Henkilöstön, lasten ja yhteistyökumppaneiden erityisosaamisen hyödyntäminen rikastuttaa taidekasvatusta.

Varhaiskasvatuksen **musiikillisen ilmaisun** tavoitteena on tuottaa lapsille musiikillisia kokemuksia sekä vahvistaa lasten kiinnostusta ja suhdetta musiikkiin. Lapsia ohjataan elämykselliseen kuuntelemiseen ja ääniympäristön havainnointiin. Lasten valmiudet hahmottaa musiikkia sekä äänen kestoa, tasoa, sointiväriä ja voimaa, kehittyvät leikinomaisen musiikillisen toiminnan kautta. Heidän kanssaan lauletaan, lorullaan, kokeillaan ja soitetaan erilaisia soittimia, kuunnellaan musiikkia ja liikutaan musiikin mukaan. Lapset saavat kokemuksia perussykkeestä, sanarytmeistä ja kehosoitamisesta. Lapsia rohkaistaan käyttämään mielikuvitustaan ja ilmaisemaan musiikin herättämiä ajatuksia ja tunteita esimerkiksi kertoen, kuvallisesti ilmaisten tai tanssien. Lapset saavat myös kokemuksia musiikin tekemisestä yhdessä sekä pienimuotoisten musiikkiesitysten harjoitteluprosesseista ja esiintymistilanteiden tuomasta onnistumisen ilosta.

Kuvallisen ilmaisun tavoitteena on kehittää lasten suhdetta kuvataiteeseen, muuhun visuaaliseen kulttuuriin ja kulttuuriperintöön. Lapsilla on mahdollisuus nauttia kuvien tekemisestä sekä saada esteettisiä elämyksiä ja kokemuksia taiteen äärellä. Lapset harjoittavat kuvallista ajatteluaan, havainnointiaan ja kuvien tulkintaa monipuolisen kuvailmaisun avulla. Kuvan tekemisen taitoja kehitetään moniaistisesti sekä yhteyksiä muihin ilmaisun muotoihin rakentaen. Lapset kokeilevat erilaisia kuvan tekemisen tapoja, välineitä ja materiaaleja esimerkiksi maalaamalla, piirtämällä, rakentamalla ja mediaesityksiä tekemällä. Lasten kanssa havainnoidaan heidän itse tekemiään kuvia, taideteoksia, mediasisältöjä, esineitä sekä rakennetun ja luonnon ympäristön kohteita. Lapsia ohjataan tulkitsemaan ja kertomaan ajatuksiaan kuvallisista viesteistä. Kuvia tarkasteltaessa kiinnitetään huomiota esimerkiksi väreihin, muotoihin, materiaaleihin, tekijään, esitysyhteyteen ja kuvien herättämiin tunteisiin.

Suunnittelutaitoja, luovaa ongelmaratkaisua, hienomotorisia taitoja, rakenteiden, materiaalien ja tekniikoiden tuntemusta sekä muotoilua harjoitellaan lapsille soveltuvien käsityön teknisen työn ja tekstiilityön työtapojen avulla. Näitä työtapoja voivat olla esimerkiksi rakentelu, muovailu, leikkaaminen, naulaaminen, sahaaminen ja ompelu. **Käsityöllisen ilmaisun** tavoitteena on tarjota lapsille kokeilun, tutkimisen, yhteisöllisen tekemisen, kokemisen ja oivaltamisen iloa sekä nautintoa työskentelystä, jossa oma luovuus ja kädenjälki näkyvät. Lapsille tarjotaan mahdollisuuksia itse kokeilla, tutkia ja yhdistellä erilaisia materiaaleja sekä opetella työskentelyssä tarvittavia käsityön tekniikoita. Lapset saavat ideoida ja toteuttaa erilaisia teoksia ja esineitä. Lasten kanssa voidaan tarkastella ja hyödyntää sekä lasten taustoihin liittyviä että paikallisia käsityöperinteitä.

Lapsia rohkaistaan **sanalliseen ja keholliseen ilmaisuun** esimerkiksi draaman, tanssin ja leikin keinoin. Tavoitteena on, että harjoitukset ja leikit tarjoavat lapsille mahdollisuuden monipuoliseen kielelliseen ja keholliseen kokemukseen, ilmaisuun ja viestintään. Lasten mielikuvituksesta nousevia tai heidän kokemiaan ja havaitsemiaan asioita työestetään yhdessä. Lapset saavat

kokemuksia sekä spontaanista ilmaisusta että yhteisesti suunnitellusta, toteutetusta ja arvioidusta luovasta prosessista. Toiminnassa hyödynnetään monipuolisesti esimerkiksi lastenkirjallisuutta, sanataidetta, teatterin eri muotoja, tanssia ja sirkusta.

Espoossa suomenkielisessä varhaiskasvatuksessa tavoitteena on, että lapset saavat iälleen ja kehitykselleen sopivia, monipuolisia taide- ja kulttuurikokemuksia, sekä tutustuvat kulttuurin tarjontaan. Jokaisen lapsen tulee saada varhaiskasvatusaikana mahdollisuuksia löytää mielen hyvinvointia edistäviä ja itseä kiinnostavia taiteen ja ilmaisun muotoja. Espoon suomenkielisessä varhaiskasvatuksessa hyödynnetään kattavasti lähiympäristön ja pääkaupunkiseudun tarjoamia mahdollisuuksia taiteen tekemiseen ja kokemiseen lasten mielenkiinnon kohteet huomioiden. Taide- ja kulttuurikokemusten pariin päästään myös digitaalisuutta ja etäyhteyksiä hyödyntäen. Ilmaisun eri muodoissaan on osa päivittäistä pedagogista toimintaa jokaisessa lapsiryhmässä varhaiskasvatusmuodosta riippumatta.

Taidekasvatuksen toteutuksessa hyödynnetään sekä lasten että henkilöstön erilaisia vahvuuksia. Juhlia ja tapahtumia järjestettäessä huomioidaan eri taide- ja kulttuurimuodot sekä lasten kulttuuritaitojen rooli yhdessä toimimisen rikastuttajana. Tapahtumat voivat olla esittäviä tai yhteistoiminnallisia hetkiä lasten, huoltajien ja henkilöstön kanssa. Lapset osallistuvat juhlien ja tapahtumien suunnitteluun omaa ikä- ja kehitystasoaan vastaavalla tavalla. Vähintään yhden toimintavuoden juhlista tulee päiväkodeissa sisältää osioita, joissa lapset ovat esittävässä roolissa. Esityksiä ja lasten taidetuotoksia voidaan välittää huoltajille myös digitaalisina tallenteina.

Taide- ja kulttuurikasvatusta järjestetään kunnallisessa varhaiskasvatuksessa myös yhteistyössä Espoon kulttuurin tulostuskeskuksen kanssa Kulttuurikurkkaus -toimintamallissa. Lapset tutustuvat erilaisiin taideilmaisun muotoihin itse tehden ja koken varhaiskasvatusyksiköissä toteutettavissa työpajoissa, taideprojekteissa, konserteissa ja esityksissä. Kulttuurikurkkaus lisää vuorovaikutusta eri kulttuuritoimijoiden sekä varhaiskasvatushenkilöstön välillä. Yhteistyöllä lisätään molemminpuolista osaamista. Taidekasvatusta voidaan toteuttaa päiväkodeissa myös yhteistyönä taiteen perusopetuksen oppilaitosten kanssa.

4.5.3. Minä ja meidän yhteisömme (003)

*Lasten elinpiiri laajenee heidän aloittaessaan varhaiskasvatuksen kodin ulkopuolella. Kodin perinteiden, toimintamallien, arvojen ja katsomusten lisäksi lapset kohtaavat toisenlaisia tapoja ajatella ja toimia. Varhaiskasvatuksen tehtävä on kehittää lasten valmiuksia ymmärtää lähiyhteisön monimuotoisuutta ja harjoitella siinä toimimista. Tehtävää lähestytään **eettisen ajattelun, katsomusten, lähiyhteisön menneisyyden, nykyisyyden ja tulevaisuuden** sekä **median** näkökulmista. Toiminnassa voidaan käyttää monipuolisesti esimerkiksi satuja, musiikkia, kuvataidetta, leikkiä, draamaa, erilaisia mediasisältöjä sekä vierailijoita, vierailuja ja lähiympäristön tapahtumia. Minä ja meidän yhteisömme -oppimisen alue tukee erityisesti lasten kulttuuriseen osaamiseen, vuorovaikutukseen ja ilmaisuun sekä ajatteluun ja oppimiseen liittyvää laaja-alaista osaamista (luku 2.7).*

Eettisen ajattelun taitojen kehittymistä tuetaan pohtimalla lasten kanssa eri tilanteissa esiintyviä tai lapsia askarruttavia eettisiä kysymyksiä. Teemat voivat liittyä esimerkiksi ystäväyteen, oikean ja väärän erottamiseen, oikeudenmukaisuuteen tai pelon, surun ja ilon aiheisiin. Eettisiä kysymyksiä käsitellään lasten kanssa niin, että he voivat tuntea olonsa turvallisiksi ja hyväksytyiksi. Lasten kanssa pohditaan myös ryhmän sääntöjä ja niiden perusteita.

Varhaiskasvatuksen **katsomuskasvatuksessa** yhteisen tutustumisen kohteena ovat lapsiryhmässä läsnä olevat uskonnot ja muut katsomukset. Lasten kanssa voidaan tarkastella myös laajemmin uskontoja ja katsomuksia. Vastaavasti tarkastellaan uskonnottomuutta. Tavoitteena on edistää keskinäistä kunnioitusta ja ymmärrystä eri katsomuksia kohtaan sekä tukea lasten kulttuuristen ja katsomuksellisten identiteettien kehittymistä. Lasten kanssa tutustutaan erilaisiin katsomuksiin ja niihin liittyviin perinteisiin. Luontevia tapoja tarkastella katsomuksia ovat esimerkiksi vuodenkiertoon liittyvät juhlat ja tapahtumat sekä päivittäiset tilanteet, kuten pukeutuminen tai ruokailu. Lasten ihmettelylle annetaan tilaa, ja heidän kanssaan pohditaan heitä askarruttavia elämänskysymyksiä, esimerkiksi syntymästä ja kuolemasta.

Katsomuskasvatuksessa tehdään yhteistyötä huoltajien kanssa kunkin perheen taustaa, katsomuksia ja arvoja kuullen ja kunnioittaen. Katsomuskasvatus tukee muun muassa lasten kulttuuriseen osaamiseen, vuorovaikutukseen ja ilmaisuun sekä ajatteluun ja oppimiseen liittyvää laaja-alaista osaamista (ks. luku 2.7).

Lähiyhteisön menneisyyttä, nykyisyyttä ja tulevaisuutta pohtimalla suunnataan lasten mielenkiintoa historiallisiin asioihin sekä hyvän tulevaisuuden rakentamiseen. Lisäksi tarkastellaan lasten kasvuympäristöjen moninaisuutta.

Lapsille luodaan mahdollisuuksia eläytyä menneisyyden tapahtumiin ja tilanteisiin. Tärkeitä tiedon lähteitä ovat lapset ja heidän henkilöhistoriansa, lähiyhteisön jäsenet, esineistöt ja ympäristöt. Lisäksi voidaan hyödyntää lasten huoltajien asiantuntemusta heidän omasta kulttuuriperinnöstään. Menneeseen aikaan voidaan tutustua esimerkiksi lasten isovanhempien lapsuuden leikkien ja musiikin avulla.

Nykyhetkeä tarkastellaan käsittelemällä lasten kanssa heitä askarruttavia tai kiinnostavia ajankohtaisia asioita. Lasten kanssa tarkastellaan myös lähiyhteisön moninaisuutta sitä kunnioittaen. Tarkastelun kohteena ovat muun muassa ihmisten, sukupuolten ja perheiden moninaisuus. Tavoitteena on kasvattaa lapsia ymmärtämään, että ihmiset ovat erilaisia mutta samanarvoisia.

Menneisyyden ja nykyisyyden lisäksi on tärkeää pohtia tulevaisuutta ja sitä, miten voimme vaikuttaa suotuisan tulevaisuuden toteutumiseen. Tulevaisuuden pohdinta voi liittyä esimerkiksi tulevan vuodenajan leikkien tai oman oppimisympäristön suunnitteluun. Lasten kanssa voidaan esimerkiksi rakentaa tulevaisuuden mielikuvitusmaailmoja tai pohtia tulevaa lapsia kiinnostavien ammattien kautta.

Varhaiskasvatuksessa **mediakasvatuksen** tehtävänä on tukea lasten mahdollisuuksia toimia aktiivisesti ja ilmaista itseään yhteisössään. Lasten kanssa tutustutaan eri medioihin ja kokeillaan median tuottamista leikinomaisesti turvallisissa ympäristöissä. Lasten elämään liittyvää mediasisältöä ja sen todenmukaisuutta pohditaan yhdessä lasten kanssa. Samalla harjoitellaan kehittyvää lähde- ja mediakriittisyyttä. Lapsia ohjataan käyttämään mediaa vastuullisesti ottaen huomioon oma ja toisten hyvinvointi. Mediassa esiintyviä teemoja voidaan käsitellä lasten kanssa esimerkiksi liikunnallisissa leikeissä, piirtämällä tai draaman keinoin.

Espoon suomenkielisessä varhaiskasvatuksessa lapsiryhmissä käytössä olevat kielet, kulttuurit ja katsomukset ovat myönteisen kiinnostuksen kohde ja rikastuttavat arkea ja juhlia. Henkilöstön avoimella, uteliaalla ja kunnioittavalla tavalla suhtautua sekä lapsiryhmässä läsnä oleviin että laajemmin muihin uskontoihin ja katsomuksiin tuetaan lasten ja perheiden ryhmään kuulumisen tunnetta. Huoltajien kanssa keskustellaan uskonnoista ja katsomuksista avoimesti ja kunnioittavasti luoden ymmärrystä kaikenlaista moninaisuutta kohtaan.

Varhaiskasvatuksen katsomuskasvatuksesta keskustellaan huoltajien kanssa säännöllisesti, varhaiskasvatuksen aloituksesta lähtien. Lapsen osallistuminen uskonnolliseen tilaisuuteen tai sille vaihtoehtoiseen pedagogiseen toimintaan toteutuu huoltajien toiveiden mukaisesti. Huoltajien toiveet lapsen osallistumisesta kirjataan lapsen vasun liitteenä olevaan lomakkeeseen. Katsomuskasvatuksen toimintaa järjestettäessä on varmistettava, että se vahvistaa hyväksyvää yhteisöllisyyttä eikä tuota lapsille syrjään jäämisen kokemuksia.

Lapsille on luonnollista ja helppoa puhua uskontoihin ja katsomuksiin liittyvistä asioista, kun keskustelulle ja yhteiselle ihmettelylle annetaan tilaa. Varhaiskasvatuksen katsomuskasvatukseen kuuluu esille nousevista elämänkysymyksistä keskusteleminen hyväksyvässä ja kunnioittavassa ilmapiirissä lasten kanssa. Huoltajien kanssa keskustellaan lasten pohtimista asioista avoimesti edistään hyväksyvää ilmapiiriä. Henkilöstön tärkeä tehtävä on kunnioittaa ja tuoda esille moninaisuutta niin sanoissa kuin teoissa.

Katsomuskasvatuksen toteutuksessa voidaan yhdistellä monipuolisesti eri oppimisen alueita kuten musiikkia, kertomuksia, kuvataidetta, leikkiä, draamaa sekä luontopedagogiikkaa. Lapsiryhmän katsomuksellinen moninaisuus näkyy oppimisympäristössä esimerkiksi kuvien,

esineiden, kirjojen ja lasten kanssa tehtyjen tuotosten muodossa. Myös levon ja hiljentymisen mahdollistaminen on tärkeä osa katsomuksellista toimintaa.

Espoon suomenkielisessä varhaiskasvatuksessa tehdään yhteistyötä eri katsomus- ja uskonnollisten yhteisöjen kanssa, esimerkiksi vierailemalla erilaisissa pyhissä tiloissa tai kutsumalla yhteisöjen edustajia varhaiskasvatusyksikköön. Suomen evankelisluterilaisen seurakunnan kanssa käytetään Kirkkohallituksen kehittämää Yhteistyön korimallia, joka pohjautuu Opetushallituksen ohjeistukseen.

Espoon varhaiskasvatuksessa jokainen työntekijä toimii omalta osaltaan mediakasvattajana. Henkilöstö ohjaa ja opastaa pedagogisilla valinnoillaan tietoisesti lapsia median käyttäjinä analysoimaan näkemäänsä ja suhtautumaan mediaan kriittisesti. Turvallisen mediasisällön avulla henkilöstö edistää lasten kykyä pohtia median sisältöjä eri näkökulmista ja toimia vastuullisena ja toiset huomioivana median käyttäjänä. Espoossa edistetään lasten yhdenvertaisuutta ja yhteisöön kuulumista sekä ehkäistään syrjäytymistä myös mediakasvatuksen avulla. Kaikkia lapsia innostetaan aktiivisesti luomaan, ilmaisemaan sekä osallistumaan median tuottamiseen omassa oppimisympäristössään.

4.5.4. Tutkin ja toimin ympäristössäni (004)

Varhaiskasvatuksen tehtävä on antaa lapsille valmiuksia havainnoida, jäsentää ja ymmärtää ympäristöään. Lapsia ohjataan tutkimaan ja toimimaan luonnossa ja rakennetussa ympäristössä. Varhaiskasvatus tukee lasten **matemaattisen ajattelun** kehittymistä sekä vahvistaa myönteistä suhtautumista matematiikkaan. Varhaiskasvatukseen sisältyy myös **ympäristökasvatusta** ja **teknologiakasvatusta**. Oppimisympäristöihin liittyvät omakohtaiset havainnot, kokemukset ja elämykset auttavat lapsia ymmärtämään syy- ja seuraussuhteita sekä kehittymään ajattelijoina ja oppijoina. Lasten kehittyvä taito nimetä asioita sekä käyttää erilaisia käsitteitä edistää monilukutaitoa.

Varhaiskasvatuksen tavoitteena on tarjota oivaltamisen ja oppimisen iloa **matemaattisen ajattelunsa** eri vaiheissa oleville lapsille. Lapset tutustuvat matematiikkaan ja sen osa-alueisiin havainnollisen ja leikinomaisen toiminnan myötä. Keskeisiä matematiikan osa-alueita ovat matemaattiset ajattelu- ja päättelytaidot, lukukäsite ja laskemisen taidot, aritmeettiset taidot, geometriset taidot, mittaaminen ja aika sekä näihin liittyvät käsitteet. Matemaattisen ajattelun kehittyminen on yhteydessä avaruudelliseen hahmottamiseen sekä kielellisiin ajattelun taitoihin. Lapsia ohjataan kiinnittämään huomiota päivittäisissä tilanteissa ja lähiympäristössä ilmeneviin muotoihin, määriin ja muutoksiin. Lapsia innostetaan pohtimaan ja kuvailemaan matemaattisia havaintojaan ilmaisemalla ja tarkastelemalla niitä esimerkiksi kehollisesti tai eri välineiden ja kuvien avulla. Lapsille tarjotaan mahdollisuuksia luokitella, vertailla ja asettaa järjestykseen asioita ja esineitä sekä löytää ja tuottaa säännönmukaisuuksia ja muutoksia. Lapsia kannustetaan myös oppimisympäristöön liittyvien ongelmien löytämisessä, pohtimisessa ja päättelyssä sekä ratkaisujen etsimisessä.

Lukukäsitteen kehittymistä tuetaan monipuolisesti vuorovaikutteisissa tilanteissa, esimerkiksi leikkiä ja lapsia houkuttelevia materiaaleja hyödyntäen. Lapsia innostetaan havainnoimaan lukumääriä ympäristöstä ja taitojen karttuessa liittämään ne lukusanaan ja numeromerkkeihin taitojensa mukaan. Lukujonotaitoja ja nimeämistä voidaan kehittää esimerkiksi lorujen ja riimien avulla. Lasten kanssa kokeillaan mittaamista ja harjoitellaan sijainti- ja suhdekäsitteitä esimerkiksi liikuntaleikeissä, piirtäen tai eri välineiden avulla.

Erilaisilla harjoituksilla tuetaan lasten tilan ja tason hahmottamista. Lapsia kannustetaan tutkimaan kappaleita ja muotoja sekä leikkimään niillä. Lasten geometrisen ajattelun vahvistamiseksi heille järjestetään mahdollisuuksia rakenteluun, askarteluun ja muovailuun. Aikakäsittelyä avataan esimerkiksi vuorokauden- ja vuodenaikojen havainnoimalla.

Ympäristökasvatuksen tavoitteena on vahvistaa lasten luontosuhdetta ja vastuullista toimimista ympäristössä sekä ohjata heitä kohti kestävästä elämäntapaa. Ympäristökasvatus sisältää kolme ulottuvuutta: oppiminen ympäristössä, oppiminen ympäristöstä sekä toimiminen

ympäristön puolesta. Lähiluonto sekä rakennettu ympäristö ovat sekä oppimisen kohteita että oppimisympäristöjä.

Luonnossa ja rakennetussa ympäristössä retkeily sekä ympäristön tutkiminen ovat tärkeä osa varhaiskasvatusta. Myönteisten kokemusten kautta lapsi oppii nauttimaan luonnosta ja lähiympäristöstä ja hänen ympäristösuhteensa vahvistuu. Luonnon ilmiöitä havainnoidaan eri aistein ja eri vuodenaikoina. Niistä keskustellaan ja niitä tutkitaan. Samalla opetellaan ympäristöön liittyvien käsitteiden käyttöä. Eri kasvi- ja eläinlajien tunnistamisen harjoittelu vahvistaa luonnon tuntemusta. Lasten kanssa opetellaan etsimään tietoa heitä kiinnostavista asioista. Luonto, esimerkiksi metsä, puisto, niitty tai ranta-alue voi olla myös esteettisen kokemuksen ja rauhoittumisen paikka.

Lapsia ohjataan kunnioittamaan luontoa, sen kasveja ja eläimiä. Ympäristökasvatuksella edistetään kestävään elämäntapaan kasvamista sekä siinä tarvittavien taitojen harjoittamista. Näitä käytännön taitoja ovat esimerkiksi roskaamaton retkeily, kohtuullisuuden ja säästäväisyyden opettelu, ruokailuun liittyvä vastuullisuus, energian säästäminen sekä jätteiden vähentäminen esimerkiksi kierrätyksen, tavaroiden korjaamisen ja uudelleenkäytön avulla. Samalla lapsia ohjataan kiinnittämään huomiota tekojen vaikutuksiin. On tärkeä huolehtia siitä, että lapset kokevat voivansa omilla teoillaan vaikuttaa kestävään elämäntapaan mutta ilman että heidän tarvitsee kantaa lapsina liian suurta vastuuta kestävä elämäntavan ylläpitämisestä.

Teknologiakasvatuksen tavoitteena on kannustaa lapsia tutustumaan tutkivaan ja kokeilevaan työtapaan. Lapsia ohjataan myös havainnoimaan ympäristön teknologiaa ja keksimään omia uusia ratkaisuja. Lapsia rohkaistaan tekemään kysymyksiä, etsimään niihin yhdessä vastauksia ja tekemään päätelmiä.

Lasten kanssa havainnoidaan arjessa esiintyviä teknisiä ratkaisuja ja tutustutaan digitaalisiin laitteisiin ja sovelluksiin sekä niiden toimintaan. Eriyistä huomiota kiinnitetään koneiden ja laitteiden turvalliseen käyttöön. Lapsille tarjotaan mahdollisuuksia toteuttaa omia ideoitaan esimerkiksi rakennellen eri materiaaleista sekä kokeilla eri laitteiden toimintaa. Lapsia kannustetaan kuvailemaan tekemiään ratkaisuja. Pulmia ratkotaan ja onnistumisista iloitaan yhdessä. Tavoite on, että lasten omakohtaisten kokemusten myötä herää ymmärrys siitä, että teknologia on ihmisen toiminnan aikaansaamaa. Toiminnassa voidaan hyödyntää lähiympäristön teknologisia ratkaisuja, esimerkiksi leluja tai soittimia ja muita arjen teknologisia ratkaisuja, ja tutkia niiden toimintaperiaatteita.

Lasten **matemaattisen ajattelun** kehittymistä tuetaan sanoittamalla matemaattisia ilmiöitä varhaiskasvatuksen arjessa (matikkapuhe). Sanoittaminen tukee myös kielen oppimista ja on pohja kehittyville matematiikan taidoille, sillä matemaattinen ajattelu vaatii kielitaitoa sekä käsitteitä omalla äidinkielellä ja suomen kielellä. Lapsille tarjotaan matikkapuheen avulla mahdollisuuksia harjoitella käsitteitä, joita käytetään esimerkiksi vertailussa ja paikkaan tai aikaan liittyvissä ilmaisuissa. Harjoittelussa voi hyödyntää toiminnallisia menetelmiä, dialogista lukemista sekä tarinoita, satuja tai sanallisia tehtäviä.

Varhaiskasvatuksessa tuetaan lasten luontosuhteen kehittymistä muun muassa toimimalla säännöllisesti lähiluonnossa ja toteuttamalla mahdollisuuksien mukaan laatikko- ja ruokkuviljelyä. Espoossa toimii myös varhaiskasvatuksen luontoryhmiä, joissa toiminta järjestetään pääsääntöisesti ulkona. **Kestävän kehityksen kasvatusta ja ympäristökasvatusta** ovat keskeinen osa jokaisen varhaiskasvatusyksikön toimintaa. Kunnalliset varhaiskasvatusyksiköt voivat käyttää kestävä kehityksen kasvatusta tukena esimerkiksi Keke päiväkodissa -materiaalia tai Vihreä Lippu -ohjelmaa. Henkilöstölle tarjotaan mahdollisuuksia kehittää omaa osaamistaan esimerkiksi koulutusten kautta. Ryhmäsuunnitelmaan kirjataan, miten kestävä kehityksen arvot toteutuvat varhaiskasvatuksen arjessa. Kestävyyssajattelu liittyy kaikkeen varhaiskasvatuksen toimintaan. Lapsia ohjataan systeemiseen ajatteluun, eli ymmärtämään, että jokaisen ihmisen teot vaikuttavat muihin ihmisiin, luontoon ja talouteen lähellä ja kaukana.

Espoossa **teknologiakasvatusta** toteutetaan lapsen kiinnostuksen kohteiden ja leikin ehdoilla. Henkilöstö tutkii ja nimeää arjen teknologiaa ja laitteita yhdessä lasten kanssa ja rikastaa lasten leikkiä ja oppimisympäristöä hyödyntämällä teknologiaa ja digitaalisia elementtejä. Lapset voivat oppia ymmärtämään omaan elämäänsä liittyvän teknologian toimintaperiaatteita ja oppivat näin

uusia käsitteitä. Arjen teknologia käsittää sekä vanhan teknologian (esim. pyörä, vesimylly) että uuden teknologian (esim. tabletit, sovellukset, tietokoneet) niihin liittyvät kysymykset.

Teknologiakasvatusta toteutetaan myös ilman teknologisia laitteita. Ohjelmoinnillista ajattelua harjoitellaan leikeissä ja arjen tilanteissa havainnoimalla ja harjoittelemalla vertailua, luokittelua, järjestykseen asettamista ja toimintaohjeiden noudattamista. Kaikkia lapsia innostetaan teknologisiin kokeiluihin, luovaan ilmaisuun ja ongelmanratkaisuun.

Teknologiakasvatusta toteutetaan osana käsityöllistä ilmaisua esimerkiksi rakentelemalla omia mielikuvituskoneita tai toimivia yksinkertaisia laitteita. Erilaisten sääntöleikkien, pelien ja sovellusten kautta harjoitellaan ongelmanratkaisua ja säännönmukaisuuksien havaitsemista.

Teknologisia laitteita opetellaan käyttämään turvallisesti, vastuullisesti ja tarkoituksenmukaisesti. Henkilöstö huolehtii lasten yhdenvertaisista mahdollisuuksista tutustua teknologiaan ja kannustaa kaikkia lapsia kokeilemaan ja tutustumaan laitteisiin. Espoossa hyödynnetään teknologiaa myös lasten tuen tarjoamisessa mahdollistamalla erilaisia ilmaisun ja osallistumisen keinoja teknologian avulla.

4.5.5. Kasvan, liikun ja kehityn (005)

*Kasvan, liikun ja kehityn -oppimisen alueeseen sisältyy **liikkumiseen, ruokakasvatukseen, terveyteen ja turvallisuuteen** liittyviä tavoitteita. Varhaiskasvatuksen tehtävänä on luoda pohja lasten terveyttä ja hyvinvointia arvostavalle sekä fyysistä aktiivisuutta edistävälle elämäntavalle yhdessä huoltajien kanssa. Tämä oppimisen alue tukee erityisesti itsestä huolehtimiseen ja arjen taitoihin liittyvää laaja-alaista osaamista.*

*Varhaiskasvatuksen tavoitteena on innostaa lapsia **liikkumaan** monipuolisesti sekä kokemaan liikkumisen iloa. Lapsia kannustetaan ulkoiluun ja liikunnallisiin leikkeihin kaikkina vuodenaikoina. Ohjatun liikkumisen lisäksi huolehditaan siitä, että lapsilla on riittävästi mahdollisuuksia päivittäiseen omaehtoiseen liikkumiseen sekä sisällä että ulkona. Liikuntakasvatuksen tulee olla säännöllistä, lapsilähtöistä, monipuolista ja tavoitteellista. Riittävä fyysinen aktiivisuus on tärkeää lapsen terveelle kasvulle, kehitykselle, oppimiselle ja hyvinvoinnille. Fyysisellä aktiivisuudella tarkoitetaan erilaisia ja kuormittavuudeltaan eritasoisia liikkumisen tapoja, kuten leikkimistä sisällä ja ulkona, retkeilyä sekä ohjattua liikkumista. Ryhmässä liikkuminen kehittää lasten sosiaalisia taitoja, kuten vuorovaikutus- ja itsesäätelytaitoja. Fyysisen aktiivisuuden tulee olla luonteva osa lapsen päivää. Yhteistyössä huoltajien kanssa lapsia innostetaan liikkumaan myös vapaa-ajalla erilaisissa tiloissa ja ulkona erilaisissa olosuhteissa.*

Varhaiskasvatuksen tehtävänä on kehittää lasten kehontuntemusta ja -hallintaa sekä motorisia perustaitoja, kuten tasapaino-, liikkumis- ja välineenkäsittelytaitoja. Liikkumisessa hyödynnetään eri aisteja sekä erilaisista materiaaleista valmistettuja, liikkumaan innostavia välineitä. Lasten liikkumisen tulee vaihdella luontevasti kestoaltaan, intensiteetiltään ja nopeudeltaan. Lasten tulee saada kokemuksia yksin, parin ja ryhmän kanssa liikkumisesta. Varhaiskasvatuksessa lapset saavat kokemuksia erilaisista liikuntaleikeistä, kuten perinteisistä pihaleikeistä sekä satu- tai musiikkiliikunnasta. Eri vuodenaikojia tulee hyödyntää siten, että lapset saavat mahdollisuuksia opetella kullekin vuodenajalle tyypillisiä tapoja ulkoilla.

Säännöllisellä ja ohjatulla liikkumisella on tärkeä merkitys lasten kokonaisvaltaiselle kehitykselle ja motoriselle oppimiselle. Tämän vuoksi lasten motoristen taitojen suunnitelmallinen havainnointi on tärkeää. Henkilöstön tulee suunnitella päivän rakenne, sisä- ja ulkoympäristö sekä toiminnan sisällöt niin, että lapset voivat monipuolisesti nauttia liikkumisesta eri tilanteissa. Liikuntavälineiden tulee olla lasten käytettävissä myös omaehtoisen liikkumisen ja leikin aikana. Varhaiskasvatuksessa huomioidaan liikuntavälineiden turvallisuus.

Ruokakasvatuksen tavoitteena on edistää myönteistä suhtautumista ruokaan ja syömiseen sekä tukea monipuolisia ja terveellisiä ruokatottumuksia. Lapsia ohjataan omatoimiseen ruokailuun ja monipuoliseen, riittävään syömiseen. Päivittäiset ateriahetket järjestetään kiireettömässä ilmapiirissä opetellen ruokarauhaa ja hyviä pöytätapoja sekä yhdessä syömisen kulttuuria. Eri aistien avulla ja tutkimalla tutustutaan ruokiin, niiden alkuperään, ulkonäköön, koostumukseen ja makuominaisuuksiin. Ruokakasvatus tukee kestäväää elämäntapaa ja vahvistaa lasten

ymmärrystä esimerkiksi ruoan alkuperästä, merkityksestä ja arvosta. Ruoasta keskusteleminen, tarinat ja laulut edistävät lasten ruokasanaston kehittymistä.

Varhaiskasvatuksessa pohditaan yhdessä lasten kanssa **terveyteen ja turvallisuuteen** liittyviä asioita. Lasten valmiuksia pitää huolta terveydestään sekä henkilökohtaisesta hygieniastaan tuetaan. Lasten kanssa keskustellaan liikkumisen, levon ja hyvien ihmissuhteiden merkityksestä hyvinvoinnille ja terveydelle. Lasten kanssa opetellaan turvallisuuteen liittyviä asioita päivittäisissä tilanteissa. Näitä voivat olla muun muassa pukeutumis-, ruokailu-, leikki- sekä ulkoilutilanteet. Lasten ikätasoista uteliaisuutta seksuaalisuuteen ja kehoon ohjataan kunnioittavasti. Varhaiskasvatuksessa harjoitellaan lähiliikenteessä liikkumista ja turvalliseen liikkumiseen liittyviä sääntöjä ja tapoja. Tavoitteena on tukea lasten turvallisuuden tunnetta, antaa heille valmiuksia pyytää ja hakea apua sekä toimia turvallisesti erilaisissa tilanteissa ja ympäristöissä.

Espoon suomenkielisessä varhaiskasvatuksessa liikkuminen on lapsen kehitystä, oppimista ja kokonaisvaltaista hyvinvointia tukeva keskeinen työtapana. Henkilöstö hyödyntää päivän eri tilanteita, kuten siirtymiä ja muita arjen toistuvia tilanteita, luontevina mahdollisuuksina liikkumiseen. Lapsia ohjataan löytämään omat vahvuutensa liikkujina ja heitä kannustetaan harjoittelemaan uusia taitoja. Toiminnassa panostetaan liikkumisen iloon ja myönteisen liikkujaminäkuvan kehittämiseen esimerkiksi mahdollistamalla kaikille lapsille onnistumisen kokemuksia.

Henkilöstöllä on tärkeä rooli kaikkien lasten liikkumisen varmistamisessa ja henkilöstö toimii itse liikkumisen mahdollistajana, mallina ja innostajana. Lasten liikkumisen määrää ja motorisia taitoja havainnoimalla henkilöstö kehittää toimintaa, joka mahdollistaa jokaisen lapsen yhdenvertaiset mahdollisuudet liikkua. Lasten vauhdikkaan ja hengästyttävän liikkumisen toteutuminen sekä rauhoittuminen ja lepo varmistetaan päivittäisessä toiminnassa.

Henkilöstö kehittää ja suunnittelee oppimisympäristöjä yhdessä lasten kanssa niin, että ne houkuttelevat lapsia liikkumaan sisällä ja ulkona. Varhaiskasvatusyksikön piha, luonto ja muu lähiympäristö toimivat keskeisinä oppimisympäristöinä monipuolistaen liikkumisen mahdollisuuksia. Lähiluonnossa liikutaan ja toimitaan viikoittain ohjaten lapsia samalla kestäväällä liikkumiseen. Liikuntaleikkejä ja -pelejä toteutetaan päivittäin ryhmäsuunnitelmaan kirjatulla tavalla sekä sisällä että ulkona. Espoon suomenkielisen varhaiskasvatuksen kunnallisissa varhaiskasvatusyksiköissä laaditaan pihasopimus, joka tukee pihapedagogiikan toteutumista.

Kunnallisessa suomenkielisessä varhaiskasvatuksessa noudatetaan Varhaisvuosien fyysisen aktiivisuuden suosituksia (OKM 2016:21) ja liikuntakasvatusta toteutetaan Opetushallituksen Liikkuva varhaiskasvatus -ohjelman mukaisesti. Tavoitteellinen ja päivittäinen liikuntakasvatuksen toteuttaminen suunnitellaan ryhmäsuunnitelmaan. Yhteistyö huoltajien kanssa on keskeistä lasten päivittäisen fyysisen aktiivisuuden varmistamiseksi.

4.6. Kieleen ja kulttuuriin liittyviä tarkentavia näkökulmia

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa kieleen ja kulttuuriin liittyvien näkökohtien katsotaan koskevan jokaista varhaiskasvatukseen osallistuvaa lasta. Lasten vaihtelevat kielelliset ja kulttuuriset taustat ja valmiudet nähdään yhteisöä myönteisellä tavalla rikastuttavana. Kieli- ja kulttuuritietoisessa varhaiskasvatuksessa kielet, kulttuurit ja katsomukset nivoutuvat osaksi varhaiskasvatuksen kokonaisuutta.

Varhaiskasvatustlain mukaan kunnan on huolehdittava siitä, että lapsi voi saada varhaiskasvatusta lapsen äidinkielenä olevalla suomen, ruotsin tai saamen kielellä. Viittomakieltä käyttävälle lapselle voidaan antaa varhaiskasvatusta viittomakielellä. Varhaiskasvatusta voidaan antaa myös romanikielellä¹¹⁰. Varhaiskasvatuksessa voidaan käyttää myös muita kieliä, kun se

110 Varhaiskasvatustilaki 8 § ja HE 40/2018 vp, s. 88–89 sekä viittomakielilaki (359/2015)

ei vaaranna varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa asetettujen tavoitteiden saavuttamista. Tällöin tulee huolehtia myös lasten äidinkielenä olevan suomen/ruotsin kielen taidon kehittymisen tukemisesta. Henkilöstön, huoltajien ja eri kulttuuriyhteisöjen keskinäisellä yhteistyöllä edistetään lasten ja perheiden kulttuuriperinteen jatkumista ja tuetaan lasten mahdollisuutta ilmentää omia kulttuuritaustojaan. Kaksi- ja monikielisissä ympäristöissä lapsia rohkaistaan vuorovaikutukseen.

Varhaiskasvatukseen osallistuu lapsia, jotka puhuvat äidinkielenään sekä **ruotsia** että **suomea**. Näiden kaksikielisten lasten kielellisen kehityksen sekä identiteettien kehityksen kannalta on tärkeää, että molempia kieliä tuetaan ja lapsia kannustetaan niiden käyttöön.

Saamelaislasten varhaiskasvatuksen erityisenä tavoitteena on vahvistaa lasten saamelaista identiteettiä ja tietoisuutta omasta kulttuuristaan sekä antaa lapsille mahdollisuus opetella saamelaisia perinnetietoja ja -taitoja. Saamelaiset ovat alkuperäiskansa, jonka oikeuksista omaan kieleen ja kulttuuriin on säädetty perustuslaissa¹¹¹. Toiminnassa hyödynnetään lähiympäristöä sekä yhteistyötä huoltajien ja saamelaisyhteisön kanssa. Silloin kun varhaiskasvatus järjestetään jollakin kolmesta saamen kielestä, sen erityisenä tavoitteena on vahvistaa kielen kehittymistä, ymmärtämistä ja käyttöä. Tavoitteena on lisätä lasten valmiuksia toimia saamenkielisessä ympäristössä, oppia saamen kieltä ja saamen kielellä. Henkilöstö vahvistaa saamen kieli- ja kulttuuriperinnön säilymistä yhteistyössä huoltajien kanssa.

Romanilasten varhaiskasvatuksen erityisenä tavoitteena on vahvistaa lasten myönteistä identiteettikehitystä ja tietoisuutta omasta historiastaan ja kulttuuristaan sekä lisätä lasten osallisuutta yhteiskunnassa. Lisäksi tuetaan lasten kielellistä kehitystä yhteistyössä lasten huoltajien ja romaniyhteisön kanssa. Mahdollisuuksien mukaan lapsille järjestetään tilaisuuksia käyttää ja omaksua romanikieltä. Henkilöstö vahvistaa romanien kieli- ja kulttuuriperinnön säilymistä yhteistyössä huoltajien kanssa.

Viittomakieltä käyttävien lasten varhaiskasvatus voidaan toteuttaa joko viittomakielisessä ryhmässä tai ryhmässä, joka koostuu viittomakielisistä ja puhuttua kieltä käyttävistä lapsista. Viittomakieli voi olla lapsen äidinkieli, ensikieli tai toinen kieli. Viittomakieltä käyttävät lapset voivat olla kuuroja, huonokuuloisia tai kuulevia. Viittomakielisen varhaiskasvatuksen tavoitteena on tukea ja vahvistaa lasten kieli- ja kulttuuri-identiteettiä antamalla heille mahdollisuus käyttää ja omaksua suomalaista tai suomenruotsalaista viittomakieltä yhteistyössä huoltajien kanssa. Tavoitteena on myös lisätä lasten valmiuksia toimia erilaisissa kieliympäristöissä sekä vahvistaa lasten suomalaista tai suomenruotsalaista viittomakielistä ilmaisu- ja viittomavarantoa.

Varhaiskasvatuksessa tuetaan monipuolisesti **vieraskielisten** ja **monikielisten** lasten kielitaidon sekä kieli- ja kulttuuri-identiteettien ja itsetunnon kehittymistä. Suomen/ruotsin kielen taidon kehittymistä edistetään tavoitteellisesti ja pedagogisesti suunniteltuna kielellisten taitojen ja valmiuksien osa-alueilla lasten tarpeista ja edellytyksistä lähtien. Monipuolisten vuorovaikutustilanteiden ja oppimisympäristöjen avulla lapsille tarjotaan mahdollisuuksia käyttää ja omaksua suomea/ruotsia toisena kielenä erilaisissa kasvatusta- ja opetustilanteissa. Suomen/ruotsin kielen omaksumisen lähtökohtana on arkielämän konkreettinen kieli ja sen ilmaisuväline. Kielen ymmärtämis- ja tuottamistaitojen kehittyminen nivoutuvat toisiinsa. Lapsi saa valmiuksia havaintojen tekemiseen sekä oman ajattelunsa, tunteidensa ja mielipiteidensä ilmaisemiseen tilanteeseen ja itselleen sopivalla tavalla. Osa lapsista tutustuu suomalaiseen kulttuuriin ja suomen/ruotsin kieleen vasta tullessaan varhaiskasvatukseen. Lapsen kielen kehitykseen liittyvää suomen/ruotsin kieleen tutustumista ja opettelua ei tule rinnastaa varhaiskasvatuksessa annettavaan tukeen (luku 5). Huoltajille kerrotaan suomalaisen varhaiskasvatustoiminnan tavoitteista, sisällöistä ja menetelmistä. Huoltajien kanssa keskustellaan perheen kielellisestä ympäristöstä, kielivalinnoista, monikielisten ja -kulttuuristen identiteettien muodostumisesta sekä äidinkielen tai -kielten kehityksen vaiheista ja merkityksestä. Varhaiskasvatus tukee lapsen kotoutumista suomalaiseen yhteiskuntaan.

Lapsille järjestetään mahdollisuuksien mukaan tilaisuuksia käyttää ja omaksua myös omaa äidinkieltään tai omia äidinkieliään. Oma äidinkieli sekä suomen/ruotsin oppiminen toisena kielenä rakentavat pohjaa lasten toiminnalliselle kaksi- ja monikielisyydelle. Vastuu lasten oman äidinkielen tai omien äidinkielen ja kulttuurin säilyttämisestä ja kehittämisestä on ensisijaisesti

¹¹¹ Suomen perustuslaki (731/1999) 17 § 3 momentti

perheellä. Tarvittaessa huoltajien kanssa käytävissä keskusteluissa käytetään tulkkia, jolla varmistetaan molempipuolinen ymmärrys.

Espoon suomenkielisessä varhaiskasvatuksessa kaikki kielet ja kulttuurit nähdään elämää rikastuttavina ja arvokkaina. Varhaiskasvatuksessa kaiken toiminnan tavoitteena on, että rikkaan suomen kielen oppimisen lisäksi sekä lapset että aikuiset oppivat arvostamaan erilaisia kieliä, tapoja kommunikoida sekä kulttuureja ja katsomuksia. Monikielisyttä ja lasten erilaisia kulttuuritaustoja tehdään näkyväksi pedagogisessa toiminnassa ja oppimisympäristöissä.

Lasten kulttuuri-identiteettien ja itsetunnon kehittymistä tuetaan tuomalla lapsiryhmässä edustettuina olevat kulttuurit näkyviin arjen teemojen ja juhlien kautta. Kaikissa kunnallisissa varhaiskasvatustilaisuuksissa käytetään kulttuurien juhla- ja kalenteria, jonka avulla huomioidaan ryhmän lasten kulttuurien juhlat yhteistyössä huoltajien kanssa. Myös materiaali- ja leikkivälinehankinnoissa huomioidaan kulttuurinen moninaisuus. Kielten, kulttuurien ja katsomusten ilmentyminen oppimisympäristössä tulee toteuttaa sensitiivisesti ja siten, että ne liittyvät luontevasti lasten ja perheiden elämään. Oppimisympäristöä ja pedagogista välineistöä voi rikastuttaa esimerkiksi arjen ja juhlan esineillä, teksteillä ja symboleilla.

Monikielisten lasten huoltajien kanssa keskustellaan oman äidinkielen tai -kielten merkityksestä ja heitä kannustetaan puhumaan lapselle omaa äidinkieltään tai omia äidinkieliään. Huoltajille kerrotaan mahdollisuudesta hyödyntää esimerkiksi kirjastojen lastenkirjoja ja äänikirjoja perheen omalla äidinkielellä. Huoltajien kanssa käytäviin keskusteluihin varataan riittävästi aikaa ja tarvittaessa käytetään tulkkia. Suunnitelma lapsen oman äidinkielen tai -kielen tukemisesta laaditaan yhdessä huoltajien kanssa ja se kirjataan osaksi lapsen vasua. Varhaiskasvatuksessa lapsen omaa äidinkieltä tuetaan mahdollisuuksien mukaan esimerkiksi samaa kieltä puhuvien työntekijöiden avulla. Lisäksi lapsen omaa äidinkieltä tuetaan osallistumalla kirjastojen monikielisiin satuhetkiin, lainaamalla erikielisiä kirjoja varhaiskasvatustilaisuuksiin tai hyödyntämällä digipedagogiikkaa.

Henkilöstö kannustaa kaikkia huoltajia osallistumaan lapsensa varhaiskasvatuksen toimintaan. Vanhempainiltojen ja muiden yhteisten tapahtumien sisältöjen suunnittelussa varmistetaan kaikkien perheiden mahdollisuus aktiiviseen osallistumiseen. Monikielisten huoltajien osallistuminen vanhempainiltoihin ja lapsensa varhaiskasvatuksen suunnitteluun, arviointiin ja kehittämiseen mahdollistetaan myös järjestämällä tarvittavat tulkkipalvelut.

Vieras- ja monikielisten lasten suomen kielen oppimisen tukeminen Espoossa

Varhaiskasvatus on tärkeä opinpolun aloitusvaihe, jossa lapsen suomen kielen oppimista tuetaan päivittäin. Lähtökohta lasten suomen kielen oppimisen tukemiselle on lapsiryhmän kielitietoisien pedagogiikan ja oppimisympäristön arviointi ja suunnittelu ryhmäsuunnitelman avulla. Suomi toisena kielenä -opetus on säännöllistä ja tavoitteellista toimintaa osana kaikkea arjen pedagogiikkaa. Varhaiskasvatuksessa käytetään Kielipeda-työvälinettä (Kielitietoisien pedagogiikan kehittäminen varhaiskasvatuksessa), jolla arvioidaan kielitietoista oppimisympäristöä, tarkastellaan monikielisen lapsen kielimaailmaa ja seurataan suomen kielen oppimista. Lapsen kielitaidon jatkuva ja monipuolinen havainnointi ja dokumentointi on keskeistä. Varhaiskasvatuksen opettaja kirjaa lapsen vasuun suomen kielen oppimista tukevat tavoitteet pedagogiselle toiminnalle yhteistyössä huoltajien kanssa. Näiden pohjalta ryhmän toimintaa kehitetään jatkuvasti lasten tarpeiden mukaisesti.

Ryhmäsuunnitelmaan kirjataan, miten henkilöstö toimii kielellisenä mallina ja tukee lapsen suomen kielen oppimista kaikissa vuorovaikutustilanteissa. Henkilöstö on tietoinen oman toimintansa merkityksestä rikkaan ja monipuolisen kielen mallittajana. Lapsille puhutaan paljon ja kieltä käytetään monipuolisesti. Henkilöstö sanoittaa toistuvasti kaikkia päivittäisiä tilanteita. Lisäksi henkilöstö hyödyntää aktiivisesti kaikissa toiminnoissa kielen oppimista tukevia menetelmiä, kuten kuvia, tukiviittomia ja musiikkipedagogisia keinoja (esimerkiksi Musapeda). Lapsia rohkaistaan ilmaisemaan itseään ja henkilöstö antaa lasten itseilmaisulle aikaa sekä tilaa. Itseilmaisun tukena rohkaistaan käyttämään esimerkiksi esineitä ja kuvia. Kunnallisen varhaiskasvatushenkilöstön tukena toimii kieli- ja kulttuuriopettajat. He työskentelevät lapsiryhmissä ja edistävät kieli-, kulttuuri- ja katsomustietoisien pedagogiikan toteuttamista. Ryhmäsuunnitelmaa käytetään myös kieli- ja kulttuuriopettajan ja henkilöstön yhteisenä toiminnan

suunnittelun ja arvioinnin välineenä. Sen avulla myös varmistetaan suunnitelmallisen yhteistyön toteutuminen.

4.6.1. Kaksikielinen varhaiskasvatus

Kaksikielisen varhaiskasvatuksen järjestäminen perustuu kunnan tai yksityisen toimijan päätökseen. Kaksikielisen varhaiskasvatuksen tavoitteena on hyödyntää lasten varhaisen kielenoppimisen herkkyyksikautta tarjoamalla lapsille tavanomaista monipuolisempaa kielikasvatusta. Lapsille tarjotaan tilaisuuksia omaksua kieliä ja käyttää niitä toiminnallisesti ja leikinomaisesti. Samalla luodaan pohjaa elinikäiselle kielten opiskelulle. Tavoitteena on, että toiminta monikielisessä ympäristössä herättää lasten kielellisen uteliaisuuden ja kokeilunhalun. Myös monenlaiset kulttuurit kohtaavat luontevasti tällä tavoin järjestetyssä varhaiskasvatuksessa.

Kaksikielinen varhaiskasvatus jaetaan laajamittaiseen ja suppeampaan. Suppeamman kaksikielisen varhaiskasvatuksen tavoitteena on herättää lasten mielenkiinto ja myönteinen asenne kieliä kohtaan. Laajamittaisessa kaksikielisessä varhaiskasvatuksessa pyritään luomaan lapsille valmiuksia toimia kaksi- tai monikielisessä ympäristössä.

Laajamittainen kaksikielinen varhaiskasvatus

Kotimaisten kielten varhainen täydellinen kielikylpy varhaiskasvatuksessa

Ruotsinkielistä kielikylpyä voidaan järjestää suomenkielisessä varhaiskasvatuksessa ja suomenkielistä kielikylpyä ruotsinkielisessä varhaiskasvatuksessa. Lisäksi sekä suomen- että ruotsinkielisessä varhaiskasvatuksessa voidaan järjestää saamenkielistä kielikylpyä. Kotimaisten kielten varhainen täydellinen kielikylpy on ohjelma, joka alkaa varhaiskasvatuksessa ja jatkuu perusopetuksen loppuun. Varhaiskasvatuksen kieli, esiopetuksen ja koulun opetuskieli sekä toinen kotimainen tai saamen kieli muodostavat kokonaisuuden. Varhaiskasvatus toteutetaan pääosin kielikylpykielillä. Lasten äidinkielen tai äidinkielten taitojen kehittymistä tuetaan yhteistyössä kotien ja huoltajien kanssa. Toiminnassa pyritään siihen, että kukin henkilöstöön kuuluva käyttää johdonmukaisesti vain yhtä kieltä: joko kielikylpykieltä tai kieltä, jolla varhaiskasvatus on järjestetty. Lapsia kannustetaan kielikylpykielen käyttöön, mutta heillä tulee olla mahdollisuus tulla ymmärretyksi myös äidinkielellään. Tavoitteena on valmius siirtyä kielikylpynä toteutettuun esiopetukseen ja edelleen perusopetukseen.

Muu laajamittainen kaksikielinen varhaiskasvatus

Muussa laajamittaisessa kaksikielisessä varhaiskasvatuksessa osa toiminnasta (vähintään 25 %) toteutetaan jollakin muulla kielellä kuin varhaiskasvatuslaissa säädetyllä varhaiskasvatuksen kielellä. Jotkut lapsista voivat puhua kyseistä kieltä äidinkielenään. Toiminta suunnitellaan siten, että eri kieliryhmät saavat kielen kehitykselleen tarvittavaa tukea. Ryhmissä voi olla myös lapsia, joille kumpikaan varhaiskasvatuksessa käytettävä kieli ei ole äidinkieli. Varhaiskasvatuksen järjestäjä harkitsee tapauskohtaisesti huoltajan kanssa keskustellen, milloin tällainen järjestely tukee lapsen kehitystä.

Kaksikielisessä varhaiskasvatuksessa toiminta suunnitellaan niin, että kahdella kielellä toteutetusta varhaiskasvatuksesta muodostuu kokonaisuus, jossa molemmat kielet ovat läsnä ja kehittyvät vähitellen henkilöstön mallintamisen ja lasten aktiivisen toiminnan kautta. Mikäli mahdollista, kukin henkilöstöön kuuluva jäsen käyttää vain jompaakumpaa kieltä aktiivisesti. Lapsella tulee olla mahdollisuus tulla ymmärretyksi myös äidinkielellään, suomeksi tai ruotsiksi. Lapsia kannustetaan molempien kielten käyttöön. Tavoitteena on valmius siirtyä joko kaksikieliseen tai suomen-/ruotsinkieliseen esiopetukseen ja perusopetukseen.

Suppeampi kaksikielinen varhaiskasvatus

Kielirikasteinen varhaiskasvatus

Kielirikasteisella varhaiskasvatuksella tarkoitetaan varhaiskasvatusta, jossa alle 25 prosenttia toiminnasta järjestetään säännöllisesti ja suunnitellusti jollakin muulla kuin varhaiskasvatuslaissa määritellyllä varhaiskasvatuksen kielellä. Tavoitteena on kielenoppimisen tukeminen, lasten motivoiminen ja kielivalintojen monipuolistaminen. Lisäksi tavoitteena voi olla siirtyminen

kielirikasteiseen tai muuhun kaksikieliseen esi- ja perusopetukseen tai muulla tavalla varhennettuun kielenopetukseen.

Kielipesä

Kielipesätoiminnalla tarkoitetaan varhaiskasvatuksessa toimintaa, jossa vahvistetaan lasten tietämystä omasta kulttuuristaan ja tarjotaan mahdollisuus oppia perheessä tai suvussa puhuttua uhanalaista vähemmistökieltä tai alkuperäiskansan kieltä. Kielipesätoiminnan periaatteet voivat olla kielikylvyyn kaltaisia.

Kaksikielinen varhaiskasvatus jaetaan laajamittaiseen ja suppeampaan. Espoon suomenkielisessä varhaiskasvatuksessa laajamittaista kaksikielistä opetusta on ruotsinkielinen kielikylpyopetus ja kaksikielinen suomi-englanti-opetus. Ruotsinkielinen kielikylpyopetus toteutetaan pääosin kielikylpykielellä. Kaksikielisessä suomi-englanti-opetuksessa 25–50 % toiminnasta toteutetaan englannin kielellä.

Ruotsinkielistä kielikylpyopetusta ja kaksikielistä suomi-englanti-opetusta tarjotaan joissakin kunnallisissa päiväkodeissa, pääosin esiopetusryhmissä. Muuta kielikylpytoimintaa, kaksikielistä toimintaa sekä englanninkielistä varhaiskasvatusta järjestetään ostopalveluna, palvelusetelillä ja yksityisenä palveluna joissakin yksiköissä.

Suppeampaa kaksikielistä varhaiskasvatusta on kielirikasteinen toiminta, jonka toteutuskieli voidaan valita yksiköissä henkilöstön osaamisen ja kiinnostuksen mukaan (alle 25 % toiminnasta). Kannustamme henkilökuntaa käyttämään omaa kieliosaamistaan kielirikasteisen toiminnan järjestämisessä. Kielirikasteista toimintaa toteutetaan suunnitelmallisesti päivittäin, viikoittain tai kieliharjoittelulle otollisissa arjen tilanteissa. Kielirikasteissa toiminnassa on tärkeää huomioida, että kaikki kielet ovat arvokkaita. Lapsille tarjotaan tilaisuuksia leikkiä kielirikasteisen toiminnan valitulla kielellä ja käyttää kieltä toiminnallisesti.

Kielirikasteisen toiminnan tavoitteena on, että monikielinen ympäristö herättää lasten kielellisen uteliaisuuden ja vahvistaa myönteistä asennetta muita kieliä ja kulttuureja kohtaan. Kielirikasteinen toiminta on myös osa globaalkasvatusta, jonka tavoitteena on lisätä lasten ymmärrystä globaalista maailmasta.

4.7. Paikallisesti tarkennettavat asiat

Paikallisesti tarkennetaan seuraavia tavoitteita, sisältöjä ja periaatteita huomioiden lasten ikä ja kehitys sekä eri toimintamuotojen ominaispiirteet:

- *pedagogisen toiminnan suunnittelun ja toteuttamisen periaatteita sekä seurannan ja arvioinnin käytäntöjä*
- *varhaiskasvatuksen pedagogisen dokumentoinnin periaatteita ja käytäntöjä*
- *monipuolisten työtapojen valintaa ja käyttöä ohjaavia periaatteita*
- *käytäntöjä, jotka tukevat lasten leikkiä inklusiivisten periaatteiden mukaisesti*
- *oppimisen alueiden tavoitteita ja sisältöjä*
- *lasten mielenkiinnon kohteiden ja osallisuuden huomioon ottamisen tapoja pedagogisen toiminnan suunnittelussa ja toteuttamisessa*
- *eri kieli- ja kulttuuriryhmien varhaiskasvatuksen toteuttamista*
- *kaksikielisen varhaiskasvatuksen toteuttamista, mikäli sitä järjestetään*
- *vieras- ja monikielisten lasten suomen/ruotsin kielen oppimisen tukemista*
- *perheen kielivalintoihin ja äidinkielen tukemiseen liittyvää yhteistyötä ja käytäntöjä.*

5. Lapsen tuki

Varhaiskasvatukseen osallistuvalla lapsella on oikeus saada yleistä, tehostettua tai erityistä tukea siten kuin varhaiskasvatuslaissa on säädetty¹¹². Oikea-aikaisella, yksilöllisesti kohdennetulla, lapsiryhmässä toteutetulla ja lapsen tarpeiden mukaisella tuella edistetään lapsen kehitystä, oppimista ja hyvinvointia. Samalla ehkäistään lapsen ongelmien kasvamista ja monimuotoistumista sekä riskiä syrjäytyä.

Tuen järjestämisen lähtökohtana ovat lapsen vahvuudet sekä oppimiseen, kehitykseen ja hyvinvointiin liittyvät tarpeet. Lasta kuullaan lapsen ikä ja kehitys huomioiden. Varhaiskasvatuksessa tuki rakentuu lapsen yksilöllisiin tarpeisiin vastaamisesta sekä yhteisöllisistä ja oppimisympäristöihin liittyvistä ratkaisuista. Varhaiskasvatuksessa huolehditaan siitä, että jokainen lapsi kokee itsensä hyväksytyksi omana itsenään sekä ryhmän jäsenenä. Kannustamalla lasta ja antamalla hänelle mahdollisuuksia onnistumisen kokemuksiin tuetaan lapsen myönteisen minäkuvan kehittymistä. Lapsen tarvitsema tuki ja toimenpiteet kirjataan päiväkodissa tai perhepäivähoidossa olevan lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan.

5.1. Tuen järjestämistä ohjaavat periaatteet ja vastuut

Varhaiskasvatuksen järjestäjä¹¹³ on velvollinen antamaan lapselle hänen tarvitsemaansa tukea päiväkodissa tai perhepäivähoidossa. Lapsen tuen tarve arvioidaan ja tukea järjestetään viivyttyä. Tuki varhaiskasvatuksessa järjestetään yleisenä, tehostettuna ja erityisenä tukena inklusiivisten periaatteiden mukaisesti. Jokaisella lapsella on lähtökohtaisesti oikeus saada tukea omassa lapsiryhmässään erilaisin joustavin järjestelyin. Mikäli lapsen tuen tarpeet sitä edellyttävät, lapsella on oikeus osallistua varhaiskasvatukseen pienryhmässä tai erityisryhmässä.

Lapsen kannalta on tärkeää, että tuki muodostaa johdonmukaisen jatkumon varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen aikana sekä lapsen siirtyessä perusopetukseen.

Tuen järjestämisen ja toteuttamisen vastuut

Varhaiskasvatuksen järjestäjä päättää tuen järjestämisen käytännöistä, toteuttamisesta, toimintatavoista ja arvioinnista päiväkodissa ja perhepäivähoidossa. Varhaiskasvatuksen järjestäjä seuraa ja arvioi annettavan tuen vaikuttavuutta ja riittävyyttä.

Varhaiskasvatuksen järjestäjä päättää yhteistyörakenteista, vastuista ja toimintatavoista liittyen huoltajien kanssa tehtävään yhteistyöhön sekä monialaiseen yhteistyöhön. Monialaisen yhteistyön osalta päätetään myös työnjako eri toimijoiden kanssa tuen järjestämisessä. Varhaiskasvatuksen järjestäjän pyynnöstä sosiaali- ja terveydenhuollon asiantuntijoiden tulee osallistua arvioinnin tekemiseen, jos tuen tarpeen arviointi sitä edellyttää¹¹⁴.

Varhaiskasvatuksen järjestäjä vastaa siitä, että lapsen oikeus saada varhaiskasvatuksen erityisopettajan palveluja sekä varhaiskasvatukseen osallistumisen edellyttämiä tulkittamis- ja avustamispalveluja ja apuvälineitä toteutuu¹¹⁵.

Päätöksen tehostetusta ja erityisestä tuesta sekä tukipalveluista tekee varhaiskasvatuksen järjestämisvastuussa oleva kunta¹¹⁶. Jos kyseessä on yksityisen palveluntuottajan järjestämä varhaiskasvatus, päätöksen tekee palveluntuottajan esityksestä varhaiskasvatuksen toimipaikan sijaintikunta.

¹¹² Varhaiskasvatuslaki 15 a §

¹¹³ Kunta, kuntayhtymä tai yksityinen palveluntuottaja, ks. luku 1.1

¹¹⁴ Varhaiskasvatuslaki 15 d §

¹¹⁵ Varhaiskasvatuslaki 15 c §

¹¹⁶ Varhaiskasvatuslaki 15 e §

Jos tukea tarvitseva lapsi osallistuu useamman kuin yhden varhaiskasvatuksen järjestäjän¹¹⁷ varhaiskasvatukseen, on tuki suunniteltava, toteutettava ja arvioitava yhteistyössä¹¹⁸.

Tuen tarpeen arviointi, tuen antaminen sekä toimintakulttuurin ja toimintatapojen kehittäminen kuuluvat koko henkilöstölle heidän koulutuksensa, työnkuviansa ja vastuidensa mukaan.

Toimipaikan johtaja vastaa varhaiskasvatuksessa annettavasta laadukkaasta tuesta, sen toteutumisesta ja henkilöstön ajantasaisesta osaamisesta lasten tuen tarpeita vastaavalla tavalla¹¹⁹. Johtaja huolehtii, että henkilöstö suunnittelee lapsen tuen osana lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa. Suunniteltu tuki arvioidaan lapsen tarpeiden mukaan, vähintään kerran vuodessa.

Lapsella on oikeus varhaiskasvatuksen erityisopettajan palveluihin ja opetukseen hänen tuen tarpeensa sitä edellyttäessä. Erityisopettaja osallistuu lapsen tuen tarpeen, tukitoimenpiteiden ja niiden toteuttamisen suunnitteluun ja arviointiin tarvittaessa. Erityisopettajan antama opetus toteutuu pääsääntöisesti ryhmässä toteutettavana opetuksena joko osa- tai kokoaikaisesti. Sitä voidaan toteuttaa samanaikaisopetuksena tai yhteisopetuksena lapsen ryhmän opettajan kanssa. Erityisopettajan asiantuntemusta hyödynnetään myös henkilöstön ja huoltajien konsultoinnissa¹²⁰. Tukipalveluna järjestettävä erityisopettajan antama konsultaatio ja opetus suunnitellaan lapsen yksilöllisen tarpeen mukaan, ja se voi olla lyhyt- tai pitkäaikaista ja säännöllistä. Varhaiskasvatuksen opettajaksi ja/tai varhaiskasvatuksen erityisopettajaksi kelpoinen henkilö on vastuussa lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjattavasta tuen suunnittelusta ja toteuttamisen arvioinnista.

Perhepäivähoitaja vastaa ryhmänsä lasten tuen toteuttamisesta. Tuen suunnittelu ja arviointi voidaan tehdä yhteistyössä varhaiskasvatuksen opettajan ja/tai erityisopettajan kanssa¹²¹. Lapsen edun sitä edellyttäessä, voidaan yhteistyössä huoltajan kanssa keskustella, että lapsi siirtyy päiväkotiin saadakseen tarvitsemaansa tukea.

Varhaiskasvatuksessa voi olla lapsi- tai ryhmäkohtaisia avustajia¹²², joiden tehtävänä on tukea lasta tai lapsia ryhmässä sekä mahdollistaa heidän osallistumisensa toimintaan. Tämä voi myös tarkoittaa esimerkiksi sitä, että avustaja auttaa muita lapsia, kun varhaiskasvatuksen opettaja toimii tukea tarvitsevan lapsen kanssa ja tuo vuorovaikutustilanteeseen lapsen yksilöllisiin tavoitteisiin liittyviä pedagogisia sisältöjä.

Tuen järjestämistä ohjaavat periaatteet Espoon varhaiskasvatuksessa

Inklusiivisen varhaiskasvatuksen tavoite on jokaisen lapsen osallisuuden, sitoutuneisuuden ja oppimisen toteutuminen. Lapsen tuen järjestämisessä huomioidaan lapsen kokonaisvaltainen hyvinvointi ja oppiminen luomalla eheä polku ja jatkumo varhaiskasvatuksessa sekä siirryttäessä esiopetukseen ja edelleen perusopetukseen.

Inklusiivisen toimintakulttuurin ja pedagogiikan jatkuva kehittäminen muodostaa perustan lapsen tuen järjestämiselle varhaiskasvatuksessa. Kehittämisen tärkein työväline on ryhmäsuunnitelma, jonka lisäksi voidaan hyödyntää esimerkiksi itsearviointikriteereitä ja pedagogista työkalupakkia. Itsearviointikriteereiden avulla saadaan arvokasta tietoa varhaiskasvatuksen laadusta myös tuen järjestämisen näkökulmasta.

Lapsen tarvitsema tuki pyritään järjestämään pääsääntöisesti lapsen lähipäiväkodissa. Espoon kunnallisessa ja ostopalveluna tuotetussa varhaiskasvatuksessa henkilöstön tukena työskentelee laaja-alaisia varhaiskasvatuksen erityisopettajia. Heidän työnsä on lapsiryhmässä työskentelyä esimerkiksi samanaikaisopettajuutta ja mallintamista tai konsultoivaa työtä. Laaja-alainen varhaiskasvatuksen erityisopettaja toimii varhaiskasvatussyksiköiden johtajien

¹¹⁷ Kunta, kuntayhtymä tai yksityinen palveluntuottaja, ks. luku 1.1

¹¹⁸ Varhaiskasvatuslaki 15 b §

¹¹⁹ Varhaiskasvatuslaki 31 §

¹²⁰ Varhaiskasvatuslaki 15 d §

¹²¹ Varhaiskasvatuslaki 15 c §

¹²² Varhaiskasvatuslaki 35 ja 38 §

tukena pedagogiikan ja erityispedagogiikan osaajana. Kunnallisessa varhaiskasvatuksessa varhaiskasvatustyytiön johtaja, apulais- tai varajohtaja, varhaiskasvatuksen erityisopettaja sekä kieli- ja kulttuuriopettaja toimivat henkilöstön tukena pedagogisen toiminnan suunnittelussa ja arvioinnissa.

Laaja-alaisen varhaiskasvatuksen erityisopettajan työtä suunnataan noudattamalla myönteisen erityiskohtelun periaatteita. Varhaiskasvatuksen jokaisella palvelualueella työskentelee varhaiserityiskasvatuksen koordinaattori, joka suunnittelee ja koordinoi tuen järjestämistä yhdessä varhaiskasvatuksen aluepäällikön kanssa. Varhaiserityiskasvatuksen koordinaattoreiden työtä kohdennetaan myös yksityiseen varhaiskasvatukseen.

Varhaiskasvatuksen opettaja käy vasukeskustelun huoltajien kanssa ja kirjaa lapsen vasuun, miten lapsen tukea toteutetaan ja arvion annetun tuen vaikuttavuudesta. Varhaiskasvatuksen erityisopettaja voi olla mukana huoltajien kanssa tehtävässä yhteistyössä ja osallistua lapsen vasukeskusteluun. Lapsen tuen toteuttamisesta vastaa koko ryhmän henkilöstö. Ryhmäsuunnitelmaan kirjataan ryhmän pedagoginen toiminta lasten tarpeiden mukaisesti. Jokaisella palvelualueella on sekä pienennettyjä ryhmiä että erityisryhmiä lapsille, jotka tarvitsevat vahvempaa tukea.

Espoon kunnallisen varhaiskasvatuksen erityisryhmät ovat rakenteeltaan integroitua erityisryhmiä. Pienennetyssä ryhmässä on ryhmän lapsimäärää pienennetty. Tarvittaessa lapsiryhmissä voi työskennellä kasvatus-, opetus- ja hoitohenkilöstöä lisäresurssina. Tuen lastenhoitaja tai muu resurssihenkilö mahdollistaa lapsiryhmän jakamisen lapsen tuen toteutumisen kannalta tarkoituksenmukaisiin pienryhmiin ja tarvittaessa mahdollistaa tuen kohdentamisen yksittäiselle lapselle.

Avustamispalvelut voivat kohdentua joko yhdelle tai usealle lapselle. Varhaiskasvatuksessa annettu tuki tarkistetaan lapsen aloittaessa esiopetuksen. Lapsen siirtyessä varhaiskasvatuksesta esiopetukseen tiedon siirron välineenä käytetään lapsen vasua. Jos lapsi tarvitsee tehostettua tukea esiopetuksessa, lapsen tuen asiat käsitellään syksyn ensimmäisessä oppimisen tuen ryhmässä yhdessä opiskeluhuollon henkilöstön kanssa. Jos lapsi tarvitsee esiopetuksessa erityistä tukea, edetään Espoon prosessien mukaisesti. Esiopetukseen liittyvässä varhaiskasvatuksessa tehdään omat hallinnolliset päätökset tehostetusta ja erityisestä tuesta. Hallinnollisen päätöksen esiopetuksessa toteutettavasta erityisestä tuesta tekee varhaiskasvatuksen aluepäällikkö. Erityisen tuen kahdesta erillisestä päätöksestä huolimatta, lapsen esiopetuspäivän ja tuen toteuttamisen tulee olla yhtenäinen.

5.2. Yhteistyö tuen aikana

Varhaiskasvatus järjestetään yhteistyössä siten, että jokainen lapsi saa oman kehityksensä ja tarpeidensa mukaista kasvatus-, opetusta ja hoitoa sekä tarvitsemaansa tukea¹²³. Lapsen tuki edellyttää toimivia paikallisia yhteistyörakenteita ja yhteisöllisten toimintatapojen kehittämistä.

5.2.1. Lapsen ja huoltajan kanssa tehtävä yhteistyö

Huoltajan ja varhaiskasvatuksen henkilöstön jaettu tieto lapsesta ja hänen tarpeistaan on lähtökohta varhaisen ja riittävän tuen antamiseen. Huoltajan kanssa keskustellaan lapsen oikeudesta tukeen, tuen järjestämisen keskeisistä periaatteista sekä lapselle annettavasta tuesta ja tuen toteuttamisen muodoista. Lapsi osallistuu yhteistyöhön tarkoituksenmukaisella, ikäänsä ja kehitysvaiheeseensa sopivalla tavalla. Lasta kuullaan ja hänen mielipiteensä huomioidaan¹²⁴.

Huoltajaan ollaan yhteydessä heti, kun lapsella ilmenee kehityksen tai oppimisen haasteita tai henkilöstöllä herää huoli lapsen hyvinvoinnista. Huoltajalle annetaan tietoa lasta koskevien asioiden käsittelystä, tietojen saannista ja niiden luovuttamisesta sekä salassapidosta¹²⁵.

¹²³ Varhaiskasvatuslaki 15 a §

¹²⁴ Varhaiskasvatuslaki 20 §

¹²⁵ Varhaiskasvatuslaki 40–41 §

Tarvittaessa keskusteluissa käytetään tulkkia. Lapsen tuen toteuttamisen tavoitteet voidaan saavuttaa parhaiten silloin, kun kaikki osapuolet osallistuvat yhteistyöhön.

Lapsi voi saada tukea myös muiden lapsia ja perheitä koskevien palvelujen kautta. On tärkeää, että paikalliset lasten ja perheiden palvelut muodostavat tarkoituksenmukaisen kokonaisuuden lapsen tuen järjestämisessä¹²⁶.

Varhaiskasvatuksessa huoltajien ja henkilöstön päivittäiset kohtaamiset ja vasukeskustelut ovat yhteistyön perusta. Henkilöstö ylläpitää avointa, arvostavaa, monipuolista ja aktiivista vuorovaikutusta sekä huolehtii siitä, että huoltajat saavat säännöllisesti tietoa lapsensa kehityksestä ja oppimisesta. Yhteistyötä rakennetaan aloitteellisesti ja sen edellytyksiä kehitetään jatkumona varhaiskasvatuksesta esiopetukseen ja perusopetukseen.

Huoltajan kanssa tehtävän yhteistyön merkitys korostuu, kun lapsella on tuen tarvetta. Lapsen tuen tarpeen havaitsemisessa sekä tuen suunnittelussa ja toteuttamisessa yhteistyö lapsen huoltajien, varhaiskasvatuksen opettajan, varhaiskasvatuksen erityisopettajan sekä varhaiskasvatuksen muun henkilöstön välillä on tärkeää.

Varhaiskasvatuksen opettaja ja/tai varhaiskasvatuksen erityisopettaja keskustelee huoltajien kanssa lapsen tarvitsemasta tuesta ja sen keskeisistä periaatteista lapsen vasukeskustelussa. Huoltajien kanssa yhdessä suunniteltu lapselle annettava tuki ja sen arvioiminen kirjataan lapsen vasuun. Keskusteluun tilataan tarvittaessa tulkki. Lapsi osallistuu oman tukensa suunnitteluun ja arviointiin tarkoituksenmukaisella, ikäänsä ja kehitysvaiheeseensa sopivalla tavalla. Lapsen osallisuus varmistetaan tuen prosessin kaikissa vaiheissa. Lapsen mielipiteen selvittämisessä voidaan käyttää puhetta tukevia kommunikointikeinoja, esimerkiksi kuvia.

5.2.2. Monialainen yhteistyö

Monialaista yhteistyötä ohjaa lapsen edun ensisijaisuus. Yhteistyökäytännöt ja periaatteet tulee sopia lastenneuvolan, lastensuojelun, kasvatus- ja perheneuvonnan ja muiden sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen sekä muiden mahdollisten yhteistyötahojen kanssa niitä tilanteita varten, joissa neuvotellaan lapsen asioista tai edellytetään viranomaisten puuttumista. Monialainen yhteistyö toteutetaan ensisijaisesti huoltajan suostumuksella. Yhteistyötä tehtäessä tulee noudattaa salassapitoa ja tietojen vaihtoa koskevia säännöksiä¹²⁷.

Varhaiskasvatusta järjestetään myös erikoissairaanhoidon piirissä. Varhaiskasvatuspalvelujen ja sairaalan tai muun vastaavan tahon keskinäisellä yhteistyöllä varmistetaan varhaiskasvatuksen jatkuvuus lapsen kunnon ja jaksamisen mukaisesti. Erityistä huomiota kiinnitetään lapsen turvallisten ihmissuhteiden säilymiseen.

Sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstö osallistuu tarpeen mukaan lapsen tuen suunnitteluun ja arviointiin lapsen vasukeskustelussa. Lapsen asioissa mukana olevat asiantuntijat voivat myös tukea varhaiskasvatuksen henkilöstöä ohjauksen ja konsultoinnin avulla. Luvussa 3.3 on kuvattu eri yhteistyötahojen kanssa tehtävän monialaisen yhteistyön käytänteitä.

5.2.3. Varhennettu oppivelvollisuus ja siihen liittyvä yhteistyö

Lapsi voi oppimiskykyyn vaikuttavan vamman, sairauden tai toimintakyvyn rajoitteen vuoksi tarvita varhennettua oppivelvollisuutta¹²⁸. Varhennetun oppivelvollisuuden päätöksen saaneen lapsen oppivelvollisuus alkaa esiopetuksessa¹²⁹ sinä vuonna, kun lapsi täyttää kuusi vuotta. Lapsella

¹²⁶ Varhaiskasvatuslaki 7 § ja HE 40/2018 vp, s. 87–88

¹²⁷ Varhaiskasvatuslaki 40–42 §

¹²⁸ Oppivelvollisuuslaki (1214/2020) 2 §

¹²⁹ Oppivelvollisuuslaki 3 §

on oikeus saada esiopetusta myös varhennettua oppivelvollisuutta edeltävänä vuonna¹³⁰. Huoltaja päättää, osallistuuko lapsi esiopetukseen 5-vuotiaana. Lapsen huoltajalle tulee antaa ajoissa tietoa varhennetusta oppivelvollisuudesta.

Kokonaiskuvan muodostamiseksi lapsen vammaa, sairautta tai toimintakyvyn rajoitetta tulee tarkastella suhteessa lapsella ilmeneviin tuen tarpeisiin ja oppimisen edellytyksiin. Hallintopäätöksen valmistelussa tehdään yhteistyötä varhaiskasvatuksen sekä esi- ja perusopetuksen asiantuntijoiden kesken. Varhennettua oppivelvollisuutta koskevaa päätöstä tehtäessä hyödynnetään lapsesta mahdollisesti annettuja psykologisia tai lääketieteellisiä lausuntoja tai muuta vastaavaa selvitystä. Varhaiskasvatuksen tai opetuksen järjestäjä päättää varhennetusta oppivelvollisuudesta¹³¹ hallintolain mukaisesti ennen perusopetuksen alkamista. Varhennettuun oppivelvollisuuteen liittyvistä päätöksistä ja toteuttamisesta määrätään tarkemmin Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteissa¹³².

Varhennetun oppivelvollisuuden päätöksenteossa tehdään sekä moniammatillista että monialaista yhteistyötä. Varhaiserityiskasvatuksen koordinaattorit vastaavat varhennetun oppivelvollisuuden prosessista ja tekevät valmisteluvaiheessa yhteistyötä perusopetuksen koulutussuunnittelijoiden kanssa. Varhaiserityiskasvatuksen koordinaattori kuulee lapsen huoltajat, ja ryhmän opettaja tai varhaiskasvatuksen erityisopettaja kuulee lapsen. Päätöksen varhennetusta oppivelvollisuudesta tekee varhaiskasvatuksen aluepäällikkö. Varhennetun oppivelvollisuuden prosessi on kuvattu tarkemmin Lapsen tuen käsikirjassa.

5.3. Tuen toteuttaminen varhaiskasvatuksessa

Varhaiskasvatukseen osallistuminen on hyvä perusta lapsen kehitykselle, oppimiselle ja hyvinvoinnille. Vaikeuksia ehkäistään ennalta pedagogisilla järjestelyillä ja erilaisilla työtapoilla. Näihin kuuluvat muun muassa suunnitelmallinen toiminnan eriyttäminen, ryhmien joustava muuntelu ja oppimisympäristöjen muokkaaminen. Selkeä päiväjärjestys ja päivittäisten toimintojen rytmittäminen tukevat kaikkia lapsia. Mikäli laadukas pedagogiikka ei vastaa lapsen yksilöllisiin tarpeisiin annetaan lapsen tarpeen mukaisia tuen muotoja ja tukipalveluita¹³³. Tuki voi olla yleistä, tehostettua tai erityistä tukea¹³⁴ tuen muotojen ja tukipalveluiden määrästä ja intensiteetistä riippuen. Varhaiskasvatuksen tuen muodot tarkoittavat lapsen tarvitsemia pedagogisia, rakenteellisia ja hoidollisia tukitoimia. Aloite lapsen tuen vahvistamisesta voi tulla ryhmän henkilöstöltä, huoltajalta tai muilta asiantuntijoilta.

Lapsella on oikeus saada tukea sopivalla tuen tasolla heti, kun tuen tarve on havaittu. Lapsen tuen saanti ei edellytä lääketieteellistä diagnoosia tai muuta terveydenhuollon tai sosiaalihuollon lausuntoa. Lapsella on myös oikeus tuen palveluihin ja apuvälineisiin tuen tarpeen mukaan¹³⁵. Varhaiskasvatuksen järjestäjä vastaa niistä tuen muodoista, kuten apuvälineistä, joita lapsi tarvitsee varhaiskasvatukseen osallistumiseensa. Tällaisia ovat esimerkiksi

- liikkumiseen ja muihin fyysisiin toimintoihin liittyvät järjestelyt, kuten pyörätuoliliuskat ja kaiteet tai
- lapsen kommunikaatioon, näköön, kuuloon, liikkumiseen tai muuhun fyysiseen tarpeeseen liittyvät apuvälineet, kuten kommunikointia tukevat lelut, digitaaliset sovellukset, pelit tai äänikirjat.

Varhaiskasvatuksessa käytettävät tuen tasot ovat yleinen tuki, tehostettu tuki ja erityinen tuki. Tuen tasojen välillä siirrytään joustavasti ja tuen tarve arvioidaan aina tapauskohtaisesti. Tehostetun tai erityisen tuen edellytyksenä ei ole, että lapsi on ensin saanut muulle tasolle kuulunutta tukea.

130 Perusopetuslaki 26 a §

131 Oppivelvollisuuslaki 2 §

132 Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014, luku 5.5.1

133 Varhaiskasvatuslaki 15 b ja 15 c §

134 Varhaiskasvatuslaki 15 a §

135 Varhaiskasvatuslaki 15 c §

Tehostettua tai erityistä tukea saava lapsi on otettava huomioon päiväkodin ja perhepäivähoidon henkilöstön mitoituksessa¹³⁶.

Varhaiskasvatuksen henkilöstö huomaa jokaisen lapsen vahvuudet ja myös lapsen tukea lähestytään vahvuuksista käsin. Ryhmäsuunnitelman kirjauksissa otetaan huomioon lasten tarvitsema tuki, joka nivotaan osaksi koko ryhmän toimintaa. Varhaiskasvatuksen opettaja kirjaa ryhmäsuunnitelmaan yhdessä sovitut tavat toimia. Tiimin jäsenet toteuttavat suunnitelmallista pedagogiikkaa johdonmukaisesti.

5.3.1. Yleinen tuki

Varhaiskasvatukseen osallistuvalla lapsella on oikeus saada hänen yksilöllisen kehityksensä, oppimisensa tai hyvinvointinsa edellyttämää yleistä tukea heti tuen tarpeen ilmettyä osana varhaiskasvatuksen perustoimintaa. Yleistä tukea toteutetaan lapsen omassa ryhmässä.

Yleinen tuki on ensimmäinen keino vastata lapsen tuen tarpeeseen. Yleinen tuki muodostuu yksittäisistä pedagogisista, hoidollisista tai rakenteellisista tuen muodoista, joilla tilanteeseen vaikutetaan mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Lapsen tuki on lyhytkestoista ja/tai intensiteetiltään matalampaa verrattuna tehostettuun ja erityiseen tukeen. Lapsen yksilöllisiin tuen tarpeisiin vastataan käyttämällä esimerkiksi soveltuvia materiaaleja, välineitä, opetusohjelmia tai osa-aikaista erityisopettajan antamaa opetusta.

Yleinen tuki ei edellytä hallintopäätöksen antamista, vaan tukea annetaan aina tuen tarpeen ilmetessä. Yleinen tuki järjestetään varhaiskasvatuksen opettajan ja muun henkilöstön yhteistyössä. Tukipalveluista eli varhaiskasvatuksen erityisopettajan antamasta konsultaatiosta ja opetuksesta sekä tulkitsemis- ja avustamispalveluista ja apuvälineistä, tehdään hallinnollinen päätös myös yleisessä tuessa¹³⁷. Tukipalveluita annetaan yksittäisinä tukimuotoina, mikäli lapsen yksilöllinen kehitys, oppiminen ja hyvinvointi sitä edellyttää.

Yleinen tuki toteutetaan lapsen omassa ryhmässä. Varhaiskasvatuksen erityisopettaja on tarvittaessa mukana lapsen yleisen tuen asioissa ja huoltajien kanssa tehtävässä yhteistyössä. Varhaiskasvatuksen erityisopettajan antama tuki voi olla jaksottaista tai konsultatiivista tukea. Jaksottainen tuki toteutetaan ryhmäsuunnitelmaan kirjatulla tavoitteellisilla toimintatavoilla.

5.3.2. Tehostettu tuki

Varhaiskasvatuksessa lapselle on annettava tukea yksilöllisesti ja yhteisöllisesti suunniteltuna tehostettuna tukena, kun yleinen tuki ei riitä. Tuki on intensiteetiltään voimakkaampaa ja yksilöllisempää kuin yleinen tuki. Tukea annetaan lyhytkestoisesti tai pidempään jatkuvana lapsen yksilöllisten tarpeiden mukaisesti ja se aloitetaan heti tuen tarpeen ilmettyä. Tehostettua tukea annetaan niin kauan kuin lapsi tarvitsee sitä.

Lapsen tukea tehostetaan tuen suunnittelulla ja toteuttamistapojen lisäämisellä tai niitä vahvistamalla. Tuki muodostuu säännöllisistä ja samanaikaisesti toteutettavista useista tuen muodoista. Oikea-aikaisesti annettu tehostettu tuki ennaltaehkäisee lapsen myöhempää tuen tarpeiden moninaistumista.

Lapsen mahdollista myöhempää diagnoosia tai kuntoutuksen aloittamista ei voida käyttää tuen saamisen ehtona¹³⁸. Tehostetun tuen antamisesta tehdään hallintopäätös¹³⁹.

¹³⁶ Varhaiskasvatuslaki 35 ja 38 §

¹³⁷ Varhaiskasvatuslaki 15 c §

¹³⁸ HE 148/2021 vp, s. 32

¹³⁹ Varhaiskasvatuslaki 15 e §

Tehostettua tukea voidaan järjestää kaikissa lapsiryhmissä. Tehostetussa tuessa hyödynnetään pedagogisen tuen muotoja kohdennetummin, yksilöllisemmin, intensiivisemmin ja suunnitelmallisemmin. Varhaiskasvatuksen erityisopettajan tuki voi olla ohjausta ja tukea lapsen oppimisympäristöön, samanaikaisopetusta, mallintamista ja/tai erilaisia pienryhmiä.

5.3.3. Erityinen tuki

Varhaiskasvatuksessa lapselle on annettava tukea yksilöllisesti suunniteltuna erityisenä tukena, kun yleinen tuki tai tehostettu tuki ei riitä. Erityistä tukea voidaan antaa vammasta, sairaudesta, kehityksen viivästyisestä tai muusta, merkittävästi toimintakykyä alentavasta lapsen oppimisen ja kehityksen tuen tarpeesta johtuen. Erityinen tuki on vahvin varhaiskasvatuksessa annettavan tuen taso. Lapsen tuen tarpeen vaatiessa tuki voidaan aloittaa suoraan erityisen tuen tasolla.

Lapsella on oikeus saada erityistä tukea heti tuen tarpeen ilmetessä. Erityinen tuki muodostuu useista tuen muodoista ja tukipalveluista, ja on jatkuvaa ja kokoaikaista. Erityisen tuen antamisesta tehdään hallintopäätös¹⁴⁰.

Lapselle annettava erityinen tuki muodostuu useista tukimuodoista ja on jatkuvaa ja kokoaikaista. Erityistä tukea voidaan järjestää kaikissa lapsiryhmissä. Varhaiskasvatuksen erityisopettajan tuki voi olla ohjausta ja tukea lapsen oppimisympäristöön, samanaikaisopetusta, mallintamista ja/tai erilaisia pienryhmiä. Varhaiskasvatuksen erityisopettaja osallistuu aina lapsen erityisen tuen suunnitteluun ja arviointiin.

5.3.4. Tuen muodot

Tuen eri muotoja käytetään kaikilla tuen tasoilla lapsen tuen tarpeen mukaisesti¹⁴¹. Tuen muotoja voi toteuttaa samanaikaisesti heti tuen tarpeen ilmettyä osana varhaiskasvatuksen perustoimintaa. Varhaiskasvatuksen työtapoja ja oppimisympäristöjä muunnellaan lapsen yksilöllisten tarpeiden mukaan. Tuen muodot suunnitellaan pedagogisesti niin, että lapsen osallisuus, oikeus oppia ja toimia osana vertaisryhmää toteutuvat lapsen edun mukaisesti. Lapsen tuki voi sisältää **pedagogisia, rakenteellisia ja hoidollisia** tuen muotoja.

Lapsen tuki järjestetään osana varhaiskasvatuksen päivittäistä toimintaa. Lapsiryhmän kokoa muodostettaessa huomioidaan tukea tarvitsevien lasten etu, tuen tarve ja taso sekä se, että varhaiskasvatukselle asetetut tavoitteet voidaan ryhmässä saavuttaa. Mikäli päiväkodissa tai perhepäivähoidossa on tehostettua tai erityistä tukea tarvitseva lapsi, tulee tämä ottaa huomioon lasten tai varhaiskasvatuslain mukaisen henkilöstön lukumäärässä¹⁴², jollei lasta varten ole henkilökohtaista tai ryhmäkohtaista avustajaa.

Pedagogisiin tuen muotoihin lukeutuvat toistuvien toimintojen sekä lapselle selkeän ja ennakoitavan päivärytmin luominen. Lapsen tukeen kuuluvat muun muassa sensitiiviset ja saavutettavat vuorovaikutus- ja kommunikointitavat. Näitä voivat olla puhetta korvaavat kommunikaatiomenetelmät, kuten viittomat, kuvat tai erilaiset teknologiset ratkaisut. Lapsen tarpeisiin vastaaminen edellyttää varhaiskasvatuksen henkilöstöltä yhteisiä ja johdonmukaisia pedagogisten ja erityispedagogisten työtapojen ja menetelmien käyttöä. Pedagogisiin tuen muotoihin kuuluvat myös varhaiskasvatuksen toiminnan suunnittelu, havainnointi, dokumentointi ja arviointi.

Lapsen yksilöllisistä tarpeista nousevia, erityispedagogisia menetelmiä voidaan suunnitella, soveltaa ja toteuttaa joko yhden lapsen, pienen ryhmän tai koko lapsiryhmän yhteisenä toimintana. Varhaiskasvatuksen inklusiivisen arvoperustan mukaisesti pedagogisen tuen suunnittelussa ja toteutuksessa tulee ensisijaisesti käyttää toimintatapoja, joissa lapsen tarvitsema tuki toteutuu osana vertaisryhmää.

¹⁴⁰ Varhaiskasvatuslaki 7 § ja HE 40/2018 vp, s. 87–88

¹⁴¹ Varhaiskasvatuslaki 15 b §

¹⁴² Varhaiskasvatuslaki 35 § ja 38 §

Rakenteellisiin tuen muotoihin kuuluu lapsen tuen tarpeen havaitsemiseen ja sen toteuttamiseen liittyvän henkilöstön osaamisen ja erityispedagogisen osaamisen lisääminen. Rakenteellisia tuen muotoja ovat myös ryhmän lapsimäärän pienentäminen sekä henkilöstön mitoitukseen ja/tai rakenteeseen liittyvät ratkaisut sekä niiden muuttaminen lapsen tuen tarpeen mukaan¹⁴³. Ryhmän henkilöstörakennetta voidaan vahvistaa esimerkiksi varhaiskasvatuksen erityisopettajalla. Lapsimäärän pienentämisellä muutetaan henkilöstön ja lasten suhdelukua siten, että lapsen tukea voidaan suunnitellusti toteuttaa ja varhaiskasvatukselle asetetut tavoitteet voidaan ryhmässä saavuttaa. Lisäksi varhaiskasvatukseen osallistumisen edellyttämät tulkittamis- ja avustamispalvelut, apuvälineiden käyttäminen, esteettömyyden huomioiminen sekä pien- tai erityisryhmä voivat olla lapsen tarvitsemia rakenteellisia tuen muotoja.

Hoidollisen tuen muodot tarkoittavat menetelmiä ja toimintatapoja, joilla vastataan lapsen tarvitsemaan hoitoon ja hoivaan. Lapsen terveydenhoidolliset tarpeet huomioidaan osana hoidollisen tuen muotoja. Näitä voivat olla esimerkiksi lapsen pitkäaikaissairauksien hoitoon, lääkitykseen, ruokavalioon ja liikkumiseen liittyvät avustamisen tarpeet ja apuvälineet. Sosiaali- ja terveydenhuollon asiantuntijoiden kanssa tehdään yhteistyötä esimerkiksi varhaiskasvatuksen henkilöstön ohjauksen ja konsultaation osalta.

Varhaiskasvatuksen toimipaikoissa arvioidaan aina tapauskohtaisesti, voidaanko lääke- tai sairaudenhoito toteuttaa osana lapsiryhmän perustoimintaa. Jokaisen lapsen kohdalla tehdään lapsen tilanteen kokonaisarviointi. Lapsen lääke- tai sairaudenhoito ei ole riippuvainen varhaiskasvatuslain mukaisesta tuen tasosta, vaan hoitoa annetaan tuen tasosta riippumatta lapsen tarpeen mukaan.

Tuen pedagogisten, rakenteellisten ja hoidollisten toimintatapojen tulee olla lapsen edun ja tuen tarpeen mukaisia, ja niissä käytetään paikallista ja tapauskohtaista harkintaa. Esimerkiksi lapsen apuvälineiden käyttöä tai avustamista suunniteltaessa tulee ensisijaisesti järjestää nämä tukitoimet niin, että lapsi on osa vertaisryhmää ja mukana samoissa tiloissa ja tilanteissa muun lapsiryhmän kanssa.

Tuen toteuttaminen Espoon varhaiskasvatuksessa: pedagogiset, rakenteelliset ja hoidolliset tuen muodot

Lasten ja lapsiryhmien tuen tarpeisiin voidaan vastata pedagogisilla, rakenteellisilla ja hoidollisilla tuen muodoilla. Työskentelytavat koskevat Espoon kunnallista varhaiskasvatusta ja niitä voidaan käyttää soveltuvien osin yksityisessä varhaiskasvatuksessa. Tuen muodot on koottu alla olevaan kuvaan.

Pedagogisten tuen muotojen tarkoitus on vastata lapsen tuen yksilöllisiin tarpeisiin. Ne ovat muuntuvia, joustavia ja suunnitelmallisia pedagogisia työtapoja ja ratkaisuja, joilla ryhmän pedagogiikkaa muokataan paremmin lapsen tarpeita vastaavaksi.

Kuva 2. Tuen muodot Espoon kunnallisessa varhaiskasvatuksessa

Espoossa on käytössä muun muassa pedagoginen työkalupakki, joka on tehty pedagogisen toiminnan suunnittelun ja arvioimisen tukemiseksi. Työkalupakki soveltuu pedagogiikan johtamisen välineeksi. Ryhmäsuunnitelmaan kirjataan, mitä pedagogisia tuen muotoja otetaan käyttöön. Toiminnan arvioinnissa voi myös käyttää kehityksen ja oppimisen tuen itsearviointikriteereitä.

Pedagogisilla tuen muodoilla turvataan jokaisen lapsen osallisuutta, ryhmään kuulumisen tunnetta ja onnistumisen kokemuksia arjessa. Oppimisympäristön muokkaaminen sekä aikaan, tilaan ja ryhmäkokoon liittyvä jäsentäminen tukevat koko ryhmän oppimista ja hyvinvointia. Sensitiivisen vuorovaikutuksen toteutuminen varmistetaan mm. positiivisen pedagogiikan keinoin.

Ryhmän henkilöstön osallistuminen pedagogisten ratkaisujen toteuttamiseen vaatii hyvää suunnittelua, selkeää tehtävänjakoa ja pedagogiikan johtamista. Tiimiltä vaaditaan sitoutumista valittujen pedagogisten ja/tai erityispedagogisten menetelmien käyttöön.

Laaja-alaisen varhaiskasvatuksen erityisopettajan jaksottainen työskentely lapsiryhmässä tukee inklusiivisen pedagogiikan kehittämistä ja on myös ennaltaehkäisevää työtä. Jaksottainen tuki voi sisältää esimerkiksi samanaikaisopettamista, mallittamista, tarkoituksenmukaisten pienryhmien toteuttamista ja oppimisympäristön muokkaamista. Lapsiryhmän tarpeiden ja ilmiöiden tunnistaminen sekä niihin vastaaminen yhdessä tiimin kanssa on tärkeä osa laaja-alaisen varhaiskasvatuksen erityisopettajan työtä. Konsultatiivinen työskentely sisältää tiimin kanssa käytävät toiminnan kehittämistä koskevat keskustelut sekä lapsikohtaiset keskustelut, jotka tarvittaessa käydään monialaisesti.

Lapsiryhmissä voidaan hyödyntää pedagogisena tuen muotona kieli- ja kulttuuriopettajien osaamista. Pedagogisten tuen muotojen suunnittelussa ja toteutuksessa tärkeää on tiimin yhteistyö laaja-alaisen varhaiskasvatuksen erityisopettajan ja kieli- ja kulttuuriopettajan kanssa. Yhdessä sovitut pedagogiset tuen muodot kirjataan ryhmäsuunnitelmaan.

Rakenteelliset tuen muodot ovat ryhmän lapsimäärän pienentämiseen tai henkilöstön mitoittamiseen tai rakenteeseen liittyviä ratkaisuja. Lapsen tuki järjestetään lapsen tarpeen mukaan ensisijaisesti erilaisin joustavin ja tarkoituksenmukaisin järjestelyin erikokoisissa lapsiryhmissä lapsen omassa päiväkodissa tai perhepäivähoitoryhmässä inklusion periaatteiden mukaisesti. Lapsen edun ja tuen tarpeen vaatiessa tukea voidaan järjestää pienennetyssä ryhmässä.

Ryhmässä työskentelee kaksi varhaiskasvatuksen opettajaa sekä lastenhoitaja. Tarvittaessa ryhmässä voi työskennellä myös avustaja. Pienennetty ryhmä voidaan toteuttaa myös joustavasti jakamalla tukea tarvitsevat lapset useampaan eri lapsiryhmään ja pienentää ryhmiä pienennetyn ryhmän kertoimilla. Lapsen tuen vaatiessa voidaan ryhmäkoko vaikuttaa myös suhdeluvun väljennyksellä.

Laaja-alaisen varhaiskasvatuksen erityisopettajan tuki voi kohdentua lapselle myös rakenteellisen tuen muotona eri mittaisina ajanjaksoina lapsen tarpeen mukaisesti. Laaja-alaisen varhaiskasvatuksen erityisopettajan tukea ei lasketa lasten ja henkilöstön väliseen suhdelukuun. Varhaiskasvatuksen erityisopettajat hyödyntävät työssään neuropsykiatrista osaamistaan. Laajaalainen varhaiskasvatuksen erityisopettaja tekee yhdessä tiimin kanssa tarvittaessa yhteistyötä perhekeskuksen toimijoiden sekä erikoissairaanhoidon kanssa.

Avustamispalvelu voi kohdentua yhdelle tai useammalle tukea tarvitsevalle lapselle ja se voi olla osa- tai kokoaikaista. Lapsen avustamisen tarve voi olla pitkä- tai lyhytaikaista, esimerkiksi varhaiskasvatuksen aloitusvaiheeseen tai lapsen pitkäaikaissairauden alkuvaiheeseen sijoittuvaa. Avustajan sijaan voidaan varhaiskasvatusyksikköön tai lapsiryhmään kohdentaa lastenhoitajan tai varhaiskasvatuksen opettajan tukea, jos lapsiryhmässä on useampi tukea tarvitseva lapsi.

Hoidollisen tuen muotojen toteuttamiseen voidaan kohdentaa avustajan työtä. Suomenkielisen varhaiskasvatuksen turvallisuuskäsikirjaan on tarkemmin kirjattu hoidolliseen tukeen liittyviä asioita kuten lapsikohtainen lääkehoitosuunnitelma ja allergiaohjeet. Lapsen hoitavat tahot tulevat tarvittaessa mukaan hoidollisten tukitoimien suunnitteluun ja arviointiin lapsen huoltajien kautta. Yhteisissä tapaamisissa sovitaan kunkin osapuolen vastuut ja ne kirjataan lapsen vasaan.

5.4. Lapsen tuen arviointi

Varhaiskasvatuksessa lapsen tukea arvioidaan kaikilla tuen tasoilla¹⁴⁴. Lapsen tuen tarvetta, sekä tuen riittävyyttä ja toteutumista arvioidaan tarpeen mukaan, mutta kuitenkin vähintään kerran vuodessa esimerkiksi lapsen varhaiskasvatussuunnitelman tarkistamisen yhteydessä tai tuen tarpeen tai oppimisympäristön muuttuessa. Lapsen tuen tarpeen arvioinnin prosessi voi alkaa varhaiskasvatuksen henkilöstön tekemien havaintojen pohjalta. Myös huoltaja, lastenneuvolan tai sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstö voi tehdä aloitteen.

Tuen antamisen kokonaisuutta tarkasteltaessa arvioidaan aina kunkin lapsen kohdalla, mitkä ratkaisut parhaiten toteuttavat lapsen etua. Lapsen mielipide ja toivomukset huomioidaan ja huoltajan kanssa toimitaan yhteistyössä arvioitaessa tuen tarvetta ja tarvittavien tuen muotojen toteuttamista¹⁴⁵.

Varhaiskasvatuksen erityisopettaja osallistuu lapsen tuen arviointiin tarpeen mukaan. Sosiaali- ja terveysviranomaiset osallistuvat arvioinnin tekemiseen varhaiskasvatuksen järjestäjän pyynnöstä, jos arviointi edellyttää myös muuta kuin varhaiskasvatushenkilöstön pedagogista asiantuntemusta tuen tarpeen arvioimiseksi ja tuen ratkaisujen perusteeksi.

5.5. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma tuen aikana

Lapsen tarvitsema tuki eli tuen taso, tuen muodot ja niiden toteuttaminen sekä niihin liittyvät vastuut ja työnjako kirjataan lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan¹⁴⁶. Sen laadinnasta ja arvioinnista vastaa varhaiskasvatuksen opettajaksi kelpoinen henkilö ja/tai varhaiskasvatuksen erityisopettaja yhteistyössä muun henkilöstön ja lapsen huoltajan kanssa. Henkilöstön tehtävänä on tukea huoltajan ja lapsen osallisuutta suunnitelman laatimisessa ja arvioinnissa. Tavoitteena

¹⁴⁴ Varhaiskasvatuslaki 15 a ja d §

¹⁴⁵ Varhaiskasvatuslaki 15 d § ja 20 §

¹⁴⁶ Varhaiskasvatuslaki 15 d § ja 23 §

on toimia yhteisymmärryksessä lapsen ja huoltajan kanssa. Lapsen mielipide selvitetään ja huomioidaan suunnitelmaa laadittaessa ja sitä arvioitaessa (luku 1.3).

Tuen tarvetta ja toteutumista arvioidaan ja suunnitelma tarkistetaan tarpeen mukaan vähintään kerran vuodessa tai tuen tarpeen muuttuessa¹⁴⁷. Toiminnan tavoitteiden saavuttaminen kirjataan ja tavoitteita muutetaan lapsen muuttunutta tuen tarvetta vastaavaksi. Suunnitelmasta tulee ilmetä, jos tuen tarve ja toimenpiteet ovat päättyneet. Tuen tarve arvioidaan aina lapsen aloittaessa esiopetuksen. Esiopetukseen osallistuvan lapsen oppimisen ja esiopetukseen osallistumisen tuesta määrätään esiopetuksen opetussuunnitelman perusteissa. Esiopetusta täydentävän varhaiskasvatuksen osalta mahdollinen tuki tulee yhteensovittaa esiopetuksessa annettavan tuen kanssa ja kirjata lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan.

Ennen tehostetun tai erityisen tuen aloittamista lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjataan mahdollisten aiemmin toteutettujen tuen muotojen ja niiden vaikuttavuuden arviointi. Arviointi sisältää perustelut siitä, millaisista tuen muodoista lapsi hyötyy ja mitkä parhaiten toteuttavat yksilöllisesti lapsen etua¹⁴⁸.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa hyödynnetään tehtäessä hallinnollista päätöstä annettavasta tehostetusta tai erityisestä tuesta tai tukipalveluista¹⁴⁹. Mikäli lapsen tuen tarvetta on arvioitu lapsen varhaiskasvatussuunnitelmassa, tulee arviointi huomioida annettaessa tehostetun tai erityisen tuen hallinnollista päätöstä tai päätöstä tukipalveluista. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma päivitetään hallinnollisen päätöksen sisällön mukaisesti.

Kun lapsi saa varhaiskasvatuksessa tukea, hänen varhaiskasvatussuunnitelmaansa kirjataan luvussa 1.3 kuvatus lisäksi seuraavat asiat lapsen tarpeen mukaan:

Pedagogiset tuen muodot

- varhaiskasvatuspäivän rakenteeseen ja päivärytmiin liittyvät ratkaisut
- oppimisympäristöihin liittyvät ratkaisut
- tarvittavat erityispedagogiset menetelmät
- vuorovaikutus- ja kommunikointitavat, esimerkiksi viittomien ja kuvien käyttö
- käytännöt, miten lapsi pääsee osalliseksi vertaisryhmän toimintaa, esimerkiksi esteettömyyden huomiointi.

Rakenteelliset tuen muodot

- tuen toteuttamiseen liittyvän osaamisen ja erityispedagogisen osaamisen vahvistaminen
- henkilöstön mitoitukseen ja rakenteeseen liittyvät ratkaisut
- lapsiryhmän kokoon ja ryhmärakenteeseen liittyvät ratkaisut
- tulkittamis- ja avustamispalvelut sekä apuvälineiden käyttö
- pien- tai erityisryhmä tai muu tarvittava ryhmämuoto
- varhaiskasvatuksen erityisopettajan osa- tai kokoaikainen opetus tai konsultaatio.

Hoidolliset tuen muodot

- perushoittoon, hoivaan ja avustamiseen liittyvät menetelmät
- terveydenhoidolliset tarpeet, esimerkiksi lapsen pitkäaikaissairauksien hoitoon, lääkitykseen, ruokavalioon ja liikkumiseen liittyvä avustaminen ja apuvälineet.

Tuen edellyttämä yhteistyö ja palvelut

- yhteistyö lapsen ja huoltajan kanssa
- lapsen tuen toteuttamisen vastuut
- erityisasiantuntijoiden palvelujen käyttö
- sosiaali- ja terveydenhuollon sekä muiden asiantuntijoiden antama ohjaus ja konsultaatio
- mahdollisten kuljetusten järjestelyt ja vastuut.

¹⁴⁷ Varhaiskasvatuslaki 15 d § ja 23 §

¹⁴⁸ HE 148/2021 vp, s. 34

¹⁴⁹ Varhaiskasvatuslaki 15 e §

Tuen vaikuttavuuden arviointi

- tuen tarpeen, riittävyyden ja toteutumisen seuranta
- tukitoimien vaikutusten arviointi, arvioinnin perusteella tehtävät johtopäätökset ja toimenpiteet sekä arviointiajankohdat.

Lisäksi lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjataan mahdolliset sosiaali- ja terveystalvet, kuten lapsen saama kuntoutus, jos se on olennaista lapsen varhaiskasvatuksen järjestämisen näkökulmasta¹⁵⁰.

Varhaiskasvatuksen erityisopettaja on tarvittaessa varhaiskasvatuksen opettajan tukena lapsen vasuprosessin aikana. Lapsen vasukeskusteluun voidaan kutsua myös sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstöä. Lapsen vasuun voidaan liittää asiantuntijalausunnot, jotka vaikuttavat lapsen tuen suunnitteluun, mutta tuen toteuttamisen muodoista vastaa varhaiskasvatus.

5.6. Päätös tehostetusta ja erityisestä tuesta sekä tukipalveluista

Lapselle annettavasta tehostetusta tai erityisestä tuesta tai tukipalveluista on varhaiskasvatuksen järjestäjän tehtävä viipymättä hallintopäätös, joka perustuu tuen tarpeen arviointiin¹⁵¹. Hallintopäätösmenettelyssä noudatetaan hallintolakia. Ennen päätöksen tekemistä varhaiskasvatuksen järjestäjän on kuultava lapsen huoltajaa tai muuta laillista edustajaa¹⁵². Myös huoltaja voi hakea tehostettua tai erityistä tukea lapselle¹⁵³. Hallintopäätöksen tekee varhaiskasvatuksen järjestämisvastuussa oleva kunta, ja päätös on toistaiseksi voimassa. Huoltaja voi tehdä päätöksestä oikaisuvaatimuksen¹⁵⁴. Päätökseen on liitettävä ohje oikaisuvaatimuksen tekemiseen. Päätös on aina perusteltava¹⁵⁵. Hallintopäätös muutetaan tai kumotaan, mikäli tuen tarve muuttuu¹⁵⁶.

Tehostetun ja erityisen tuen päätöksessä mainitaan ja päätetään seuraavista asioista:

- tuen muodoista
- varhaiskasvatuksen toimipaikasta
- tukipalveluista¹⁵⁷.

Jos lapsen tuesta ei tehdä tehostetun tai erityisen tuen päätöstä, silloin tukipalveluista tehdään erillinen hallintopäätös. Päätöksessä mainitaan ja päätetään seuraavista asioista:

- tukipalvelut¹⁵⁸.

Varhaiskasvatuslain piiriin kuuluvassa yksityisessä varhaiskasvatuksessa olevan lapsen hallintopäätöksen tekee palveluntuottajan esityksestä varhaiskasvatuksen toimipaikan sijaintikunta¹⁵⁹. Lapsen saadessa varhaiskasvatusta ostopalveluna hankitussa varhaiskasvatuksessa hallintopäätöksen tekee varhaiskasvatuksen järjestämisvastuussa oleva kunta. Myös palvelusetelin myöntänyt kunta tekee tukea koskevan hallintopäätöksen¹⁶⁰.

150 HE 148/2021 vp, s. 35

151 Varhaiskasvatuslaki 15 e §

152 Hallintolaki 34 §

153 HE 148/2021 vp, s. 35

154 Varhaiskasvatuslaki 62 §

155 Varhaiskasvatuslaki 62 §

156 HE 148/2021 vp, s. 36

157 HE 148/2021 vp, s. 34

158 Varhaiskasvatuslaki 15 c ja e §

159 Varhaiskasvatuslaki 15 e §

160 HE 148/2021 vp, s. 30

Lapsen varhaiskasvatusta voi järjestää useampi kuin yksi varhaiskasvatuksen järjestäjä. Mikäli lapsi osallistuu kahden eri kunnan järjestämään varhaiskasvatukseen esimerkiksi vuoroasumistilanteessa, hallintopäätöksen tekevät erikseen molemmat kunnat. Tällöin varhaiskasvatuksen järjestäjillä on velvollisuus toimia tuen suunnittelussa, toteutuksessa ja arvioinnissa yhteistyössä lapsen edun mukaisesti. Kukin toimija tekee hallintopäätöksen itse.

Hallintopäätös tehostetusta tai erityisestä tuesta tai tukipalveluista on pantava täytäntöön heti. Päätös voidaan panna täytäntöön lainvoimaa vailla olevana. Täytäntöönpanolla ennen päätöksen lainvoimaa on keskeinen merkitys oikeusturvan kannalta. Päätöksellä ei voida päättää lapsen sosiaali- ja terveyspalveluista, kuten lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineistä tai vammaispalvelulain mukaisista palveluista ja tukitoimista.

Lapsen tuen tarvetta, riittävyyttä ja toteutumista arvioidaan tarpeen mukaan (ks. luku 5.4). Hallintopäätös muutetaan tai kumotaan, mikäli tuen tarve muuttuu lapsen varhaiskasvatussuunnitelman tarkistamisen tai muun arvioinnin yhteydessä.

Varhaiskasvatuksen erityisopettaja järjestää kuulemistilaisuuden lapselle ja huoltajille, jos lapsi tarvitsee tehostettua tai erityistä tukea tai yleiseen tukeen avustamis- ja tulkitsemispalveluja. Kuuleminen pyritään järjestämään osana lapsen vasukeskustelua aina, kun se on mahdollista. Varhaiskasvatuksen erityisopettaja valmistelee yhdessä varhaiskasvatussyksikön johtajan kanssa päätösesityksen varhaiskasvatuksen aluepäällikölle päätettäväksi. Lapsen tuen tarpeen muuttuessa varhaiskasvatuksen erityisopettaja järjestää uuden kuulemisen lapselle ja huoltajille sekä valmistelee uuden päätösesityksen yhdessä varhaiskasvatussyksikön johtajan kanssa aluepäällikölle päätettäväksi. Aluepäällikkö tekee muuttuneesta tuen tasosta uuden hallintopäätöksen. Varhennetun oppivelvollisuuden prosessista on erillinen ohjeistus. Varhaiskasvatuksen erityisopettaja on yhteydessä palvelualueensa varhaiserityiskasvatuksen koordinaattoriin, jos lapsi tarvitsee apuvälineitä.

Toiminta siirtymävaiheissa ja tiedonsiirtoon liittyvät käytännöt varhaiskasvatuksen aikana ja siirryttäessä esiopetukseen

Tukea tarvitsevan lapsen tiedonsiirrossa käytetään välineenä lapsen vasua liitteineen aivan kuten muidenkin lasten kohdalla. Tiedonsiirrosta sovitaan huoltajan kanssa ja siitä vastaa varhaiskasvatuksen opettaja, jonka ryhmästä lapsi siirtyy. Lapsen tarvitsemaan tukeen liittyvät pedagogiset asiakirjat käsitellään opiskeluhuollon henkilöstön kanssa esiopetuksen alettua. Kun tukea tarvitseva lapsi on siirtymässä esiopetukseen, varhaiskasvatuksen opettaja kutsuu tulevan esiopetussyksikön edustajan ja muut tarvittavat henkilöt (esim. varhaiskasvatuksen erityisopettajan) erilliseen siirtopalaveriin. Tarkoituksena on huolehtia siitä, että tarpeellinen tieto siirtyy asianmukaisesti esiopetussyksikköön. Huoltajan kanssa voidaan myös sopia, että tietojen siirtymisestä huolehditaan muulla tavalla.

Lapsen tuki yksityisessä varhaiskasvatuksessa

Ostopalveluyksiköiden lapsen tuen prosessit noudattelevat kunnallisen varhaiskasvatuksen toimintamalleja. Jokaiseen ostopalveluyksikköön on nimetty palvelualueelta varhaiskasvatuksen erityisopettaja, joka ohjaa lapsen tuen prosesseja. Palveluseteliyksiköille sekä yksityisille päiväkodeille ja perhepäivähoidolle on nimetty varhaiserityiskasvatuksen koordinaattorit, jotka tukevat ja ohjaavat lapsen tuen prosesseja sekä konsultoivat yksiköitä varhaiskasvatuksen ja esiopetukseen liittyvän varhaiskasvatuksen aikana.

5.7. Paikallisesti tarkennettavat asiat

Paikallisesti tarkennetaan varhaiskasvatuksessa annettavan tuen järjestämisen käytännöt päiväkodissa ja perhepäivähoidossa.

Paikallisesti tarkennetaan

- lapsen tuen järjestämistä ohjaavat paikalliset periaatteet ja käytännöt
- lapsen tuen tarpeen arviointiin liittyvät käytännöt ja vastuut

- tuen toteuttaminen varhaiskasvatuksessa: pedagogiset, rakenteelliset ja hoidolliset tuen muodot
- tukipalveluiden järjestämiseen liittyvät paikalliset käytännöt
- lapsen varhaiskasvatussuunnitelman täydentäminen tuen näkökulmasta luvun 5.5 mukaisesti, suunnitelman laatimiseen ja arviointiin liittyvät paikalliset vastuut ja käytännöt
- lasten ja huoltajien kanssa tehtävän yhteistyön käytännöt tuen aikana
- monialainen yhteistyö, vastuut ja työnjako eri toimijoiden kesken tuen järjestämisessä sekä tuen vaikutusten seurannassa ja arvioinnissa
- varhennetun oppivelvollisuuden tarpeen arviointi sekä siihen liittyvän yhteistyön rakenteet ja käytännöt
- toiminta siirtymävaiheissa varhaiskasvatuksen aikana ja siirryttäessä esiopetukseen
- tuen suunnittelun, toteuttamisen ja arvioinnin kannalta välttämättömien tietojen siirtämiseen ja vaihtamiseen liittyvät käytännöt sekä niihin liittyvät yhteistyökäytännöt
- tehostetun ja erityisen tuen sekä tukipalveluiden hallintopäätösmenettelyt (huoltajan ja lapsen kuuleminen sekä päätöksen laatiminen, muuttaminen ja kumoaminen).

Yleinen tuki

- yleisen tuen käytännön järjestäminen
- yhteistyö, vastuut ja työnjako eri toimijoiden kesken
- yhteistyö huoltajan ja lapsen kanssa
- menettelytavat ja yhteistyö lapsen ja huoltajan kanssa lapsen varhaiskasvatussuunnitelman laadinnassa ja yleisen tuen järjestämisessä.

Tehostettu tuki

- tehostetun tuen käytännön järjestäminen
- toimintatavat lapsen tehostetun tuen aloittamisessa, toteuttamisessa ja päättämisessä
- lapsen varhaiskasvatussuunnitelman laadintaan, arviointiin ja tarkistamiseen liittyvät käytänteet
- yhteistyö, vastuut ja työnjako eri toimijoiden kesken lapsen varhaiskasvatussuunnitelman laadinnassa, tehostetun tuen järjestämisessä sekä tuen vaikutusten seurannassa ja arvioinnissa
- menettelytavat mahdollisten asiantuntijalausuntojen käytössä
- menettelytavat ja yhteistyö lapsen ja huoltajan kanssa lapsen varhaiskasvatussuunnitelman laadinnassa ja tehostetun tuen järjestämisessä.

Erityinen tuki

- erityisen tuen käytännön järjestäminen
- yhteistyö, vastuut ja työnjako eri toimijoiden kesken lapsen varhaiskasvatussuunnitelman laadinnassa, erityisen tuen järjestämisessä sekä tuen vaikutusten seurannassa ja arvioinnissa
- menettelytavat mahdollisten asiantuntijalausuntojen käytössä
- menettelytavat ja yhteistyö lapsen ja huoltajan kanssa lapsen varhaiskasvatussuunnitelman laadinnassa, erityisen tuen järjestämisessä sekä tuen vaikutusten seurannassa ja arvioinnissa
- yhteistyö muun varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen kanssa sekä muu yhteistyö, eri toimijoiden vastuut ja työnjako
- yhteistyö huoltajan ja lapsen kanssa
- toimintatavat, kun erityinen tuki päätetään lopettaa ja tuki jatkuu tehostettuna tai yleisenä tukena.

Varhaiskasvatuslaissa säädetyt tuen muodot

- tuen käytännön järjestäminen
- yhteistyö, vastuut ja työnjako eri toimijoiden kesken
- huoltajalle ja lapselle tiedottamiseen ja huoltajan ja lapsen kanssa tehtävään yhteistyöhön liittyvät toimintatavat.

Paikallisesti määritellään tulkitsemis- ja avustamispalveluihin sekä apuvälineisiin liittyvät hallinnolliset käytänteet varhaiskasvatuksen järjestäjän päättämällä tavalla.

6. Vaihtoehtoiseen pedagogiikkaan tai erityiseen katsomukseen perustuva varhaiskasvatus

Kaikessa varhaiskasvatuksessa noudatetaan laissa, sopimuksissa ja tässä perusteasiakirjassa varhaiskasvatukselle asetettuja yleisiä tavoitteita ja toimintaperiaatteita. Nämä tavoitteet ja toimintaperiaatteet koskevat myös vaihtoehtoiseen pedagogiikkaan tai erityiseen katsomukseen perustuvaa varhaiskasvatusta.

Varhaiskasvatuksen järjestäjä voi tarjota varhaiskasvatuspalvelua, joka perustuu vaihtoehtoiseen pedagogiikkaan tai erityiseen katsomukseen. Tällaisia ovat esimerkiksi Steiner-, Montessori-, Freinet- ja Reggio Emilia -pedagogiikat tai tiettyyn katsomukseen perustuva varhaiskasvatuspalvelu.

Huoltajan valitessa lapselleen vaihtoehtoiseen pedagogiikkaan tai erityiseen katsomukseen perustuvan varhaiskasvatuspalvelun, tulee huolehtia siitä, että huoltaja saa riittävästi tietoa toiminnan erityistavoitteista ja arvoista.

6.1. Paikallisesti tarkennettavat asiat

Vaihtoehtoiseen pedagogiikkaan tai erityiseen katsomukseen perustuva paikallinen suunnittelu voi olla omaleimaista, mutta se ei voi olla ristiriidassa varhaiskasvatusta koskevan lainsäädännön tai varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden kanssa.

Varhaiskasvatuksen järjestäjä tarkentaa sen lisäksi, mitä perusteasiakirjassa aiemmin määrätään,

- mitkä ovat vaihtoehtoiseen pedagogiikkaan tai erityiseen katsomukseen liittyvät varhaiskasvatuksen arvoperustaa, pedagogisia periaatteita ja ratkaisuja täydentävät näkökulmat*
- miten nämä näkökulmat tulevat esille varhaiskasvatuksen toimintakulttuurissa, työtavoissa ja pedagogisessa toiminnassa.*

7. Arviointi ja kehittäminen varhaiskasvatuksessa

Arvioinnin tarkoituksena on tukea varhaiskasvatustilain, varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden ja perusteita tarkentavan paikallisen suunnittelun toteuttamista sekä varhaiskasvatuksen kehittämistä. Varhaiskasvatustilain mukaan varhaiskasvatuksen järjestäjän tulee arvioida antamaansa varhaiskasvatusta sekä osallistua ulkopuoliseen toimintansa arviointiin¹⁶¹. Arvioinnin kohteena ovat varhaiskasvatustilain toteutuminen sekä varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa määrätty periaatteet, sisällöt ja tavoitteet. Varhaiskasvatuksen henkilöstö osallistuu varhaiskasvatuksen arviointiin ja kehittämiseen. Varhaiskasvatuksen arvioinnin tulee olla suunnitelmallista, säännöllistä ja jatkuvaa. Systemaattinen arviointi edellyttää järjestäjältä toimivaa arviointijärjestelmää ja laadunhallintaa. Arvioinnin avulla edistetään varhaiskasvatuksen laatua, tunnistetaan toiminnan vahvuuksia ja nostetaan esiin kehittämistarpeita ja kehitetään toimintaa.

Lapsen varhaiskasvatusta arvioitaessa lapsen mielipide ja toivomukset on selvitettävä ja otettava huomioon¹⁶² hänen ikänsä ja kehityksensä edellyttämällä tavalla. Lapsille ja huoltajille annetaan mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa varhaiskasvatuksen arviointiin ja heidän näkemyksensä otetaan huomioon varhaiskasvatuksen ja pedagogisen toiminnan kehittämisessä.

7.1. Pedagogisen toiminnan arviointi ja kehittäminen

Pedagogisen toiminnan arvioinnin tarkoitus on kehittää varhaiskasvatusta sekä edistää lasten kehityksen ja oppimisen edellytyksiä¹⁶³. Suunnitelmallisen varhaiskasvatuksen ja lapsen varhaiskasvatussuunnitelman toteutumisen seuranta, säännöllinen arviointi ja kehittäminen ovat osa tätä tehtävää. Varhaiskasvatuksen toimintaa arvioidaan ja kehitetään kansallisella ja paikallisella tasolla.

Kansallisen tason arviointien tehtävänä on tukea varhaiskasvatuksen järjestäjiä arviointia ja laadunhallintaa koskevissa asioissa. Kansallisen tason arvioinnit palvelevat varhaiskasvatuksen kehittämistä paikallisesti, alueellisesti ja valtakunnallisesti¹⁶⁴. Arviointitietoja voidaan hyödyntää myös kansainvälisissä vertailuissa.

Varhaiskasvatuksen järjestäjä seuraa ja arvioi säännöllisesti varhaiskasvatuksen suunnittelua ja sen toteutumista eri toimintamuodoissa. Varhaiskasvatuksen järjestäjä päättää järjestäjä-, yksikkö-, toimipaikka- ja lapsiryhmätason arviointikokonaisuudesta ja arvioinnissa käytettävistä menettelytavoista. On tärkeää, että paikallisilla päättäjillä, huoltajilla sekä varhaiskasvatuksen henkilöstöllä on ajantasaista tietoa varhaiskasvatuksen toteutumisesta ja sen laadusta. Keskeiset arviointitulokset tulee julkistaa. Järjestäjä- ja yksikötason arviointi on keskeinen osa varhaiskasvatuksen johtamista ja kehittämistä paikallisesti. Lapsille ja heidän huoltajilleen on toimipaikassa¹⁶⁵ järjestettävä mahdollisuus säännöllisesti osallistua varhaiskasvatuksen arviointiin.

Henkilöstön tavoitteellinen ja suunnitelmallinen itsearviointi on keskeisessä asemassa varhaiskasvatuksen laadun ylläpitämisessä ja kehittämisessä. Arvioinnin kohteena voi olla muun muassa henkilöstön vuorovaikutus lasten kanssa, ryhmässä vallitseva ilmapiiri, pedagogiset työtavat, toiminnan sisältö, oppimisympäristöt tai kielen kehityksen tukeminen. Lapsen tuen (luku 5) toteutuminen on keskeinen arvioinnin kohde. Arvioinnin ja kehittämisen jatkuvaan prosessiin kuuluu tärkeänä osana pedagoginen dokumentointi (luku 4.2).

¹⁶¹ Varhaiskasvatustilain 24 §

¹⁶² Varhaiskasvatustilain 20 §

¹⁶³ Varhaiskasvatustilain 24 §

¹⁶⁴ Laki kansallisesta koulutuksen arviointikeskuksesta (1295/2013) 1 §

¹⁶⁵ Varhaiskasvatustilain 20 §

Yksilötason arviointi tarkoittaa lasten varhaiskasvatussuunnitelmien toteutumisen arviointia. Arvioinnilla¹⁶⁶ edistetään lapsen kehityksen, oppimisen ja hyvinvoinnin edellytyksiä. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman toteutumista on tärkeää arvioida aina ennen sen päivittämistä tai uuden laatimista. Arvioinnin yhteydessä lapsi, huoltaja ja henkilöstö pohtivat omalta osaltaan, miten yhdessä kirjatut pedagogisen toiminnan tavoitteet on huomioitu ja miten ne ovat toteutuneet varhaiskasvatuksen toiminnassa. Lapsen tuen arviointi sisältyy lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan. Tätä arviointitehtävää kuvataan tarkemmin luvussa 5.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa, kunkin luvun lopussa, olevat paikallisesti tarkennettavat asiat ohjaavat paikallisen varhaiskasvatuksen arvioinnin suunnittelua ja toteuttamista. Varhaiskasvatuksen järjestäjä kehittää varhaiskasvatuksen suunnittelua, toteuttamista ja arviointia sekä sitä kautta niiden laatua ja toimivuutta. Lisäksi paikalliset tarpeet ja kehittämistyön tulokset ohjaavat arviointia.

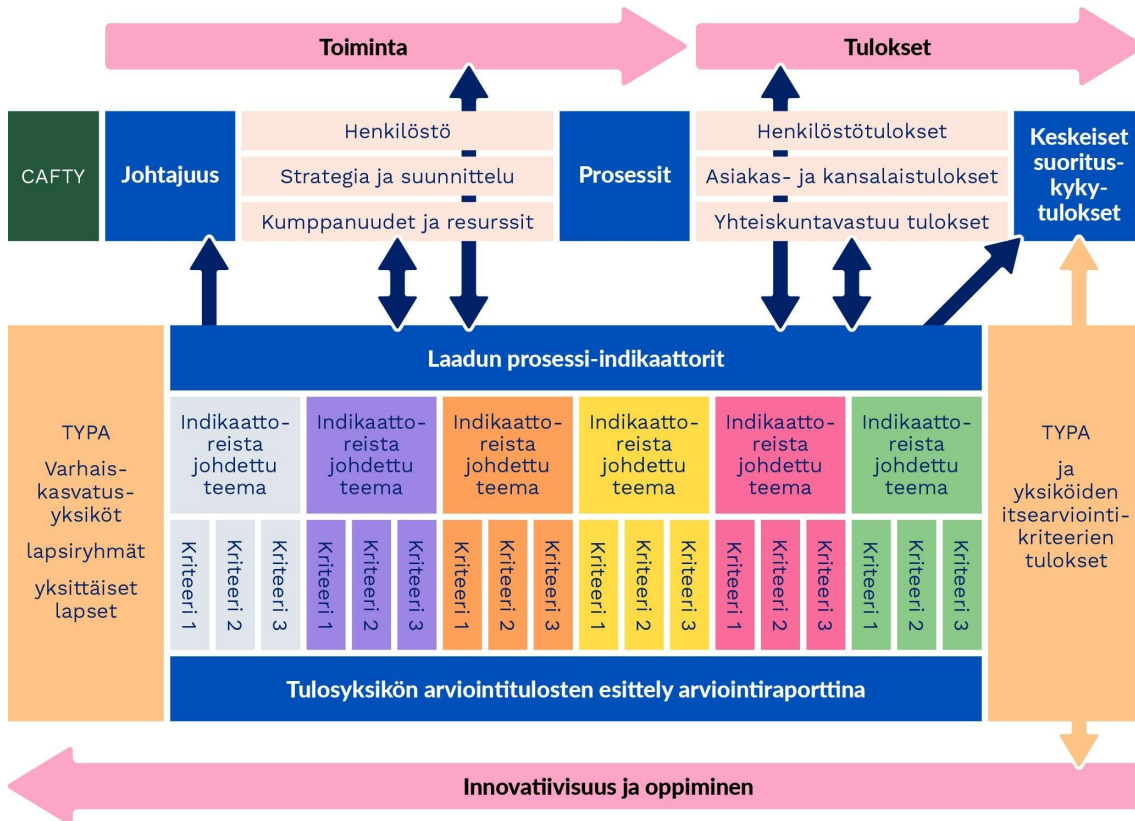
Arvioinnin kokonaisuus Espoossa

Suomenkielisen varhaiskasvatuksen suunnitelmallisen arvioinnin tavoitteena on tuottaa ajantasaista tietoa varhaiskasvatuksen järjestämisestä ja varhaiskasvatuksen laadusta. Keskeisimmät vaatimukset varhaiskasvatuksen järjestämiselle nousevat toisiaan täydentävistä varhaiskasvatusta ohjaavista normeista sekä Espoon vasusta. Edellä mainittujen normien lisäksi noudatamme Karvin (2018) suosituksia kansallisen ja paikallisen tason varhaiskasvatuksen rakenteen sekä toiminnan laadun arvioimisesta.

Arviointitieto ja sen keräämisen menetelmät Espoossa

Kuviossa esitetty varhaiskasvatuksen toiminnan laadun arviointi edellyttää monipuolisen määrällisen ja laadullisen tiedon keräämistä. Tietoa kerätään Espoon suomenkielisen varhaiskasvatuksen arviointisuunnitelman pohjalta. Tulosityksikkötasoista arviointitietoa kootaan sekä varhaiskasvatuksen toiminnasta että toiminnan tuloksista. Toimintaa ja sen tuloksia arvioidaan sekä johtamisen, henkilöstön että asiakkaiden näkökulmista. Arviointitietoa kerätään Karvin (2018) antamien varhaiskasvatuksen laadun rakenne- ja prosessi-indikaattorien pohjalta.

Arvioinnin kokonaisuus suomenkielisessä varhaiskasvatuksessa

Kaavio 6. Arvioinnin kokonaisuus Espoon suomenkielisessä varhaiskasvatuksessa

Espoon varhaiskasvatuksen arviointisuunnitelman mukaan varhaiskasvatuksen järjestämisen rakenteellista toimintaympäristötietoa kerätään vuosittain väestöstä, taloudesta, henkilöstöstä, lapsista ja varhaiskasvatuksen toiminnasta. Rakenteellista tietoa kerätään myös henkilöstön määrästä, riittävyydestä, koulutustaustasta sekä henkilöstön työhyvinvoinnista. Lapsiin liittyvää määrällistä toimintatietoa kootaan muun muassa varhaiskasvatuspaikkojen täyttämistä ja käytöstä.

Pedagogista arviointitietoa kerätään prosessi-indikaattoreista muodostettujen arviointiteemojen ja niille laadittujen kriteeristöjen avulla. Kriteereitä hyödynnetään suunnitelmallisessa ja tavoitteellisessa itsearvioinnissa, jota tehdään säännöllisesti kaikissa varhaiskasvatusyksiköissä ja lapsiryhmissä. Itsearvioinnin avulla varhaiskasvatusyksiköt saavat arviointitietoa toiminnastaan, vahvuuksistaan ja kehittämiskohteistaan. Tärkeä osa henkilöstön ja huoltajien yhteistä arviointia ovat myös lasten varhaiskasvatuksen suunnittelun ja arvioinnin rakenteet. Arviointien tuloksista ja kehittämistyöstä keskustellaan varhaiskasvatusyksiköissä huoltajien kanssa.

Pedagogiseen toimintaan liittyvää arviointitietoa saadaan lisäksi alla tarkennetuilla tavoin:

Lasten näkökulmien ja kokemusten huomioiminen

- kehityksen, oppimisen ja hyvinvoinnin havainnointi
- huoltajien palautetieto lasten hyvinvoinnista
- lasten ja henkilöstön yhteiset keskustelut
- lasten näkemysten tietoinen ja suunnitelmallinen selvittäminen lapsiryhmissä erilaisin menetelmin (esimerkiksi haastattelut, lasten kokoukset, pedagoginen dokumentointi, saduttaminen, muut lapsen aktiivisen toimijuuden mahdollistavat toimintatavat)

Huoltajien arviointipalautteen keräämisen tavat

- huoltajille suunnattu sähköinen asiakaskysely (kaksi kertaa toimintavuoden aikana) sekä muut kyselyt
- palautejärjestelmä sekä muut palautteet

- lasten vasukeskustelut ja päivittäiset kohtaamiset
- varhaiskasvatussyksiköiden yhteistyön rakenteet

Henkilöstön arviointipalautteen keräämisen tavat

- säännöllinen Kunta 10 -kysely
- oma henkilöstökysely (kaksi kertaa toimintavuoden aikana)
- tavoitekeskustelut
- yksikön henkilöstön ja varhaiskasvatuksen johdon dialogiset arviointikeskustelut

Toiminnasta kerätään määrällistä ja laadullista tietoa arviointia varten myös muilla tavoilla. Lisäksi monialainen yhteistyö työterveyshuollon ja muiden yhteistyökumppaneiden kanssa on tärkeää sekä arviointitiedon keräämisessä että sen analysoinnissa.

Kunnallisessa varhaiskasvatuksessa henkilöstö suunnittelee ja arvioi toimintakulttuuria, sen kehittämistä sekä yksikkökohtaisia paikallista vasua tarkentavia toimintatapojaan säännöllisesti omissa rakenteissaan. Yksikkökohtaiset tarkennukset kirjataan jokaisen lapsiryhmän ryhmäsuunnitelmaan ohjaamaan ryhmien pedagogista toimintaa ja sen arviointia.

Avoimen varhaiskasvatuksen yksiköt laativat oman toimintasuunnitelman, johon kirjataan toiminnan periaatteet, asiakkaiden ja yhteistyökumppaneiden osallisuus sekä toimintakauden tavoitteet ja toimintamuodot. Toiminnan itsearviointin tukena hyödynnetään itsearviointikriteerejä soveltuvien osin. Asukaspuistoissa ja kerhoissa toiminnan arvioinnissa sekä kehittämisessä hyödynnetään asiakkailta saatua palautetta ja kehittämisideoita. Arviointitietoa kerätään yhteisillä verkko- ja lomakekyselyillä sekä haastatteluilla. Yhteissuunnittelussa hyödynnetään palvelumuotoilua. Arviointituloksista tiedotetaan asiakkaille verkkosivuilla.

Arvioinnin roolit varhaiskasvatus yksikössä

Varhaiskasvatussyksikön johtaja

- laatii johtamissuunnitelman ja sekä arvioi sen toteutumista ja yksiköidensä ryhmäsuunnitelmien tilannetta tavoitekeskustelussa esihenkilönsä kanssa vähintään kerran vuodessa
- vastaa siitä, että pedagogista reflektointia ja itsearviointia tehdään suunnitelmallisesti säännöllisissä tiimien kokouksissa ja varhaiskasvatuksen opettajien pedagogisessa kokouksessa sekä muissa yksikön kokousrakenteissa tai kokouksissa, joissa huomioidaan eri varhaiskasvatusmuodot.
- vastaa yksikkönsä ryhmäsuunnitelmien laatisesta sekä tukee ja arvioi ryhmien pedagogisen toiminnan toteutumista yhdessä kunkin ryhmän henkilöstön kanssa
- arvioi jokaisen työntekijän kanssa hänen varhaiskasvatusosaamistaan, sen mahdollista kehittämisen tarvetta ja sopii tarvittavista osaamisen kehittämisen toimenpiteistä
- vastaa johtamansa kokonaisuuden varhaiskasvatuksen suunnittelu- ja arviointirakenteista ja huolehtii säännöllisesti järjestettävien kehittämis- ja arviointipäivien toteuttamisesta.

Varhaiskasvatusryhmien henkilöstö

- arvioi ja kehittää viikoittaisissa kokouksissaan varhaiskasvatuksen opettajan johdolla ryhmän toimintakulttuuria, lasten vasuja sekä ryhmäsuunnitelmaa
- osallistuu varhaiskasvatuksen johdon kanssa järjestettäviin dialogisiin arviointikeskusteluihin, joissa tarkastellaan yhdessä yksikössä tehtävää itsearviointia sekä kehittämistyötä

Varhaiskasvatussyksiköiden itsearviointi on jatkuvaa, organisaation rakenteissa eri tasoilla toteutuvaa toimintaa.

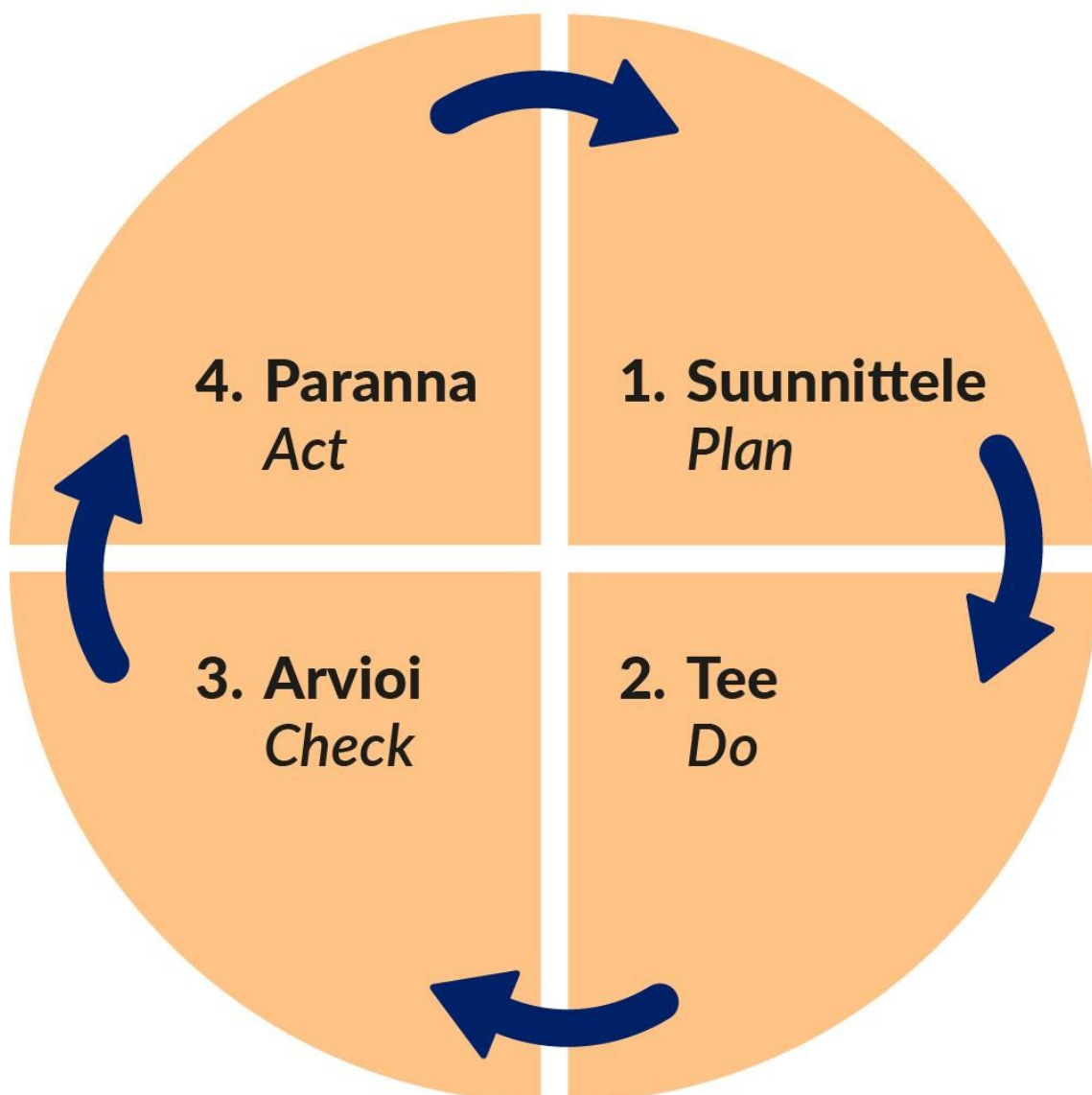
Arviointi ja siihen perustuva kehittäminen

Itsearviointia tehdään Espoon suomenkielisen varhaiskasvatuksen arviointimallin (Kaavio 6) mukaisesti. Pedagogiikan johtamisella on keskeinen merkitys sekä lapsiryhmän että yksittäisen lapsen laadukkaan varhaiskasvatuksen toteutumisessa. Kukin henkilökunnan jäsen arvioi omaa päivittäistä toimintaansa, osaamistaan sekä tiimikokouksissa reflektoidaan ryhmän toimintaa

suunnitelmallisesti varhaiskasvatuksen opettajan johdolla. Henkilöstöllä on luottamusta omiin vahvuuksiinsa ja halua nähdä oma toimintansa realistisesti ja kehittää sitä lasten tarpeiden suuntaisesti.

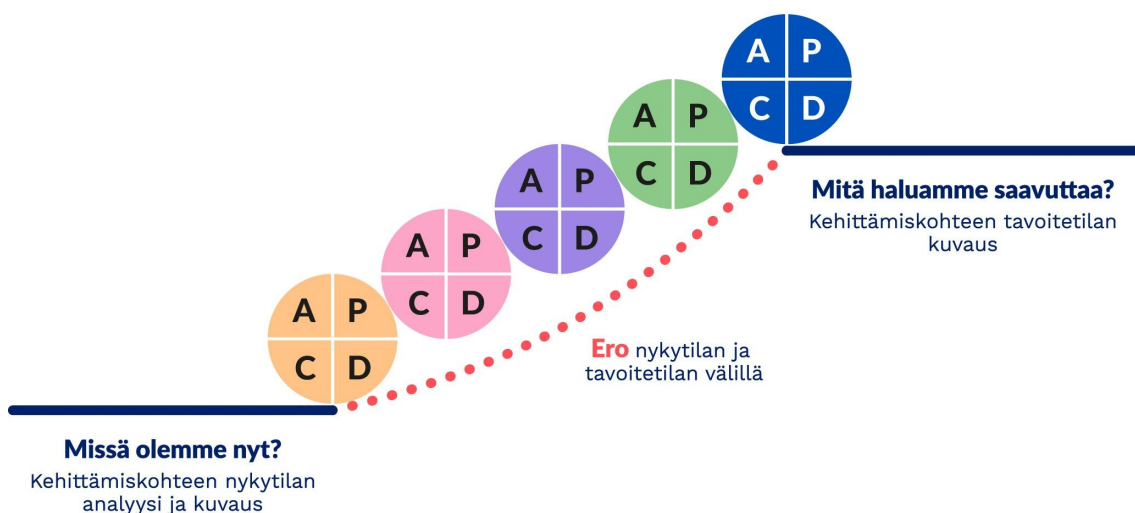
Espoossa korostuu henkilöstön ja johdon yhteistyössä ja eri organisaation tasoilla tekemä itsearviointi. Toimintaa arvioidaan varhaiskasvatusyksiköissä ja lapsiryhmissä valitun itsearviointiteeman kriteerien toteutumisen pohjalta. Arviointien tuloksia tarkastellaan yksikkö-, alue- ja tulosyksikkötasoisesti ja niiden pohjalta suunnitellaan eri organisaation eri tasoilla tarvittavia peräkkäisiä kehittämisaskeleita, joiden toteutumista edelleen arvioidaan. Kehittämisessä huomioidaan myös muu edellä jo mainituin tavoin saatu arviointitieto. Arviointi- ja kehittämisprosessi etenee jatkuvan parantamisen mallin mukaisesti.

Yksi kehittämisaskel

Kaavio 7. Jatkuvan parantamisen malli, yksi kehitysaskel

Kehittämisaskeleet nykytilasta tavoitettiin

Kaavio 8. Jatkuvan parantamisen malli, kehittämisaskeleet nykytilasta tavoitettiin

Arviointi yksityisessä varhaiskasvatuksessa

Espoossa toimivat yksityiset palveluntuottajat noudattavat luvussa 7.1 esitettyjä kunnallisissa varhaiskasvatusyksiköissä toteutettavia arviointikäytäntöjä soveltuvin osin.

Espoon varhaiskasvatussuunnitelmaa noudattavat ostopalvelu-, palveluseteli- ja yksityisen hoidon tuen toimijat esittelevät lakisääteiset asiakirjat ja vasuprosessit auditointi- ja ohjauskäytien yhteydessä. Arviointituloksia seurataan palveluntuottajan ja toimintaa valvovan viranomaisen yhteistyöllä.

Espoossa toimivia yksityisiä palveluntuottajia suositellaan käyttämään suomenkielisen varhaiskasvatuksen itsearviointikriteerejä yksiköidensä pedagogisessa arviointi- ja kehittämistyössään.

7.2. Paikallisesti tarkennettavat asiat

Paikallisesti tarkennetaan perusteissa kuvattuja varhaiskasvatuksen toiminnan arvioinnin ja kehittämisen periaatteita ja käytäntöjä. Lisäksi tarkennetaan

- miten varhaiskasvatuslain ja varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden määräämien tavoitteiden toteuttamista ja toteutumista arvioidaan paikallisesti
- miten varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden sekä tarkentavan paikallisen suunnittelun toteutumista seurataan, arvioidaan ja kehitetään systemaattisesti varhaiskasvatuksen eri toimintamuodoissa ja eri arviointikokonaisuuden tasoilla
- miten varhaiskasvatuksen henkilöstö osallistuu varhaiskasvatuksen arviointiin ja kehittämiseen
- miten lasten mielipiteet selvitetään ja otetaan huomioon varhaiskasvatusta arvioitaessa
- miten huoltajille annetaan mahdollisuus osallistua varhaiskasvatuksen arviointiin ja kehittämiseen
- miten lapsen tuen toteutumista seurataan, arvioidaan ja kehitetään systemaattisesti päiväkodeissa ja perhepäivähoidossa
- miten lapsilta, huoltajilta ja muilta yhteistyötahoilta saatua palautetta kerätään ja hyödynnetään laadun ylläpitämisessä ja kehittämisessä
- miten arvioinnissa saatuja tietoja hyödynnetään varhaiskasvatuspalvelujen johtamisessa ja kehittämisessä
- miten arvioinnin keskeiset tulokset julkistetaan.